

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
FİNANS BİLİM DALI

**BASEL III KRİTERLERİ KAPSAMINDA BANKALARDA
LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ ve TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE YANSIMALARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Gizem YENİGÜN

İstanbul, 2016

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
FİNANS BİLİM DALI

**BASEL III KRİTERLERİ KAPSAMINDA BANKALARDA
LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ ve TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE YANSIMALARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Gizem YENİGÜN

Öğrenci No:

140714028

Danışman:

Prof. Dr. Turgut ÖZKAN

İstanbul, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘ Basel III Kriterleri Kapsamında Bankalarda Likidite Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları ’ adlı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içerisinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.25.0.82016

Gizem Yenigün

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

25.08.2016

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim Dalı *Finans* Programı Yüksek lisans öğrencilerinden **140714028** numaralı **GİZEM YENİGÜN**'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Basel III Kriterleri Kapsamında Bankalarda Likidite Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 16.08.2016 tarih ve 2016/32 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (.....) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

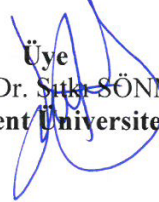
Danışman
Prof. Dr. Turgut ÖZKAN
(Beykent Üniversitesi)

Üye
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ŞİRMA
(İstanbul Üniversitesi)

Üye
Yrd. Doç. Dr. Sıla SÖNMEZER
(Beykent Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Gizem Yenigün
Danışmanı : Prof. Dr. Turgut Özkan
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2016
Alanı : Finans
Anahtar Kelimeler : Basel III Kriterleri, Likidite Riski Yönetimi, Türk Bankacılık Sistemi

ÖZ

BASEL III KRİTERLERİ KAPSAMINDA BANKALARDA LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YANSIMALARI

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz sonrası, Basel Komitesi tarafından belirlenmiş olan bankacılık düzenlemelerinin yetersiz olduğu düşünülerek Basel III kriterleri oluşturulmuştur. Bu düzenleme Likidite Karşılama Oranı (LCR) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranı (NFSR) gibi kavramları kazandırmış, yeni tanımlanan kaldıraç oranı ve sermaye tamponu gibi unsurlara yer vererek likidite riski yönetimi ve karşı taraf kredi riski düzenlemelerinde değişiklikler getirmiştir.

Bu çalışmada Basel III kriterleri kapsamlı bir şekilde incelenerek likidite riski yönetimine getirdiği yenilikler araştırılmış, bu kriterlerin bankacılık sistemi üzerindeki etkileri incelenmiştir. 2019 yılına kadar aşamalı olarak tamamen uygulanması öngörülen kriterlerin, Türk bankacılık sistemindeki kurallarla benzerlik gösterdiği ve çoğunun uygulandığı görülmüştür. Buna bağlı olarak Basel III sürecinin Türk bankaları üzerinde baskı oluşturmayacağı ancak likidite dengesinin bozulması ihtimaline karşı likidite risk yönetim sistemlerini geliştirme gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Name and Surname : Gizem Yenigün
Supervisor : Prof. Dr. Turgut Özkan
Degree and Date : Master, 2016
Major : Finance
Key Words : Basel III Criteria, Liquidity Risk Management, Turkish
Banking Systems

ABSTRACT

LIQUIDITY RISK MANAGEMENT IN BANKS UNDER BASEL III CRITERIA AND REFLECTIONS ON THE TURKISH BANKING SECTOR

After the global financial crisis in 2008, the Basel Committee is designated by the Basel III banking regulations are insufficient in mind criteria. This arrangement is Liquidity Coverage Ratio (LCR) and Net Stable Funding ratio (NSFR) has given the new concepts such as leverage and capital buffer that is defined by the elements such as liquidity risk management and counterparty credit risk changes in editing.

In this study, the Basel III criteria to be examined in a comprehensive manner the innovations brought by the management of the liquidity risk, the effects on the banking system, these criteria are examined. 2019 progressively implementing the prescribed criteria completely, and the similarity of the Turkish banking system rules are applied to many of them. Accordingly, the process of Basel III will not generate pressure on Turkish banks, but the balance of liquidity in case of liquidity risk management systems the degradation of development has emerged the necessity.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSK KAVRAMI VE BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ RİSKLER

1.1. RİSK KAVRAMI.....	3
1.2. BANKACILIK SİSTEMİ KAPSAMINDA RİSKLER.....	5
1.2.1. Faaliyet Riskleri.....	6
1.2.2. İş Riskleri.....	7
1.2.3. Piyasa Riskleri.....	7
1.2.3.1. Kur Riski.....	8
1.2.3.2. Faiz Oranı Riski.....	10
1.2.3.3. İşlemsel Risk.....	11
1.2.3.4. Menkul Kıymet Spekülasyonu Riski.....	12
1.2.3.5. Pazarlama Riskleri.....	13
1.2.3.6. Hisse Senedi Fiyat Değişim Riski.....	13
1.2.3.7. Takas ve Teslim Riski - Karşı Taraf Riski.....	14
1.2.4. Finansal Riskler.....	15
1.2.4.1. Bilanço Riski.....	15
1.2.4.2. Karlılık Riski.....	16
1.2.4.3. Sermaye Yeterliliği Riski.....	17
1.2.4.4. Kredi Riski.....	18
1.2.4.5. Yoğunlaşma Riski.....	21
1.2.4.6. Likidite Riski.....	22

İKİNCİ BÖLÜM LİKİDİTE KAVRAMI VE YÖNETİLMESİ

2.1. LİKİDİTE İHTİYACI.....	26
2.2. LİKİDİTE RİSKİNİ DOĞURAN SEBEPLER.....	29
2.2.1. Vade Uyumsuzluğu.....	30
2.2.2. Aktif Kalitesindeki Bozulmalar.....	31
2.2.3. Donuk Aktiflerdeki Artışlar.....	31
2.2.4. Beklenmeyen Kaynak Çıkışları.....	32
2.2.5. Faiz Tahsilatları ve Karlılıktaki Azalışlar.....	33
2.2.6. Yerel ve Uluslararası Finansal Krizler.....	34
2.3. LİKİDİTE YETERLİLİĞİ ve LİKİDİTE KARŞILAMA ORANI.....	34
2.4. LİKİDİTE RİSKİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ.....	36
2.4.1. Stok Yaklaşımı.....	37
2.4.2. Akış Yaklaşımı.....	38
2.4.3. Likidite Farkı Analizi.....	39
2.4.4. Likidite Rasyo Analizleri.....	39
2.4.5. Riske Maruz Değer Yaklaşımı.....	41
2.4.6. Stres Testleri.....	43
2.5. LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ.....	44
2.5.1. Likidite Riskine Karşı Aktif Yönetimi.....	46
2.5.2. Likidite Riskine Karşı Pasif Yönetimi.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

3.1. BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ ÖNEMİ.....	52
3.2. RİSK YÖNETİM SÜRECİ.....	54
3.3. BASEL I.....	56
3.3.1. Basel I Kriterleri.....	57
3.3.2. Basel I Kriterlerine Yapılan Eleştiriler.....	61
3.4. BASEL II.....	63

3.4.1 Basel II Kriterleri.....	63
3.4.1.1. Birinci Yapısal Blok: Asgari Sermaye Yeterliliği.....	64
3.4.1.2. İkinci Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin İncelenmesi.....	67
3.4.1.3. Üçüncü Yapısal Blok: Piyasa Disiplini.....	69
3.4.2. Basel II Kriterlerine Yapılan Eleştiriler.....	71
3.5. BASEL III.....	72
3.5.1. Basel III Kriterleri.....	74
3.5.1.1. Özkaynak ve Sermayeye İlişkin Düzenlemeler.....	75
3.5.1.2. Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı.....	77
3.5.1.3. Karşı Taraf Riskine İlişkin Düzenlemeler.....	77
3.5.1.4. Likidite Riskine İlişkin Yenilikler.....	78
3.5.1.4.1. Likidite Karşılama Oranı.....	79
3.5.1.4.2. Net İstikrarlı Fonlama Oranı.....	80
3.5.2. Basel III Kriterleri Çerçevesinde Likidite Riski Yönetimi.....	81
3.5.3. Basel III Kriterleri Çerçevesinde Likidite Riski Raporlaması.....	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE LİKİDİTE YÖNETİMİ UYGULAMASI VE BASEL III KRİTERLERİNİN LİKİDİTE YÖNETİMİNE YANSIMALARI

4.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ.....	84
4.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Bankacılık Sistemi.....	85
4.1.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Türk Bankacılık Sistemi.....	87
4.1.3. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sistemi ve Likidite Yönetimi.....	89
4.1.3.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Kriz Dönemi.....	92
4.1.3.2. 2008 Yılı Kriz Dönemi.....	95
4.1.4. 2008 Sonrası Türk Bankacılık Sistemi ve Likidite Yönetimi.....	98
4.2. BASEL III UZLAŞISININ BANKALAR ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ.....	101
4.2.1. Basel III Kriterlerinin Farklı Bankacılık Sistemleri Üzerindeki Etkileri.....	105
4.2.2. Basel III Kriterlerinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Olası Etkileri.....	108

SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120
ÖZGEÇMİŞ	125

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1 : Toplulaştırılmış Özet Banka Bilançosu.....	27
Tablo 2 : Basel I Özkaynak (Toplam Sermaye) Tanımı.....	42
Tablo 3 : RMD Hesaplama Yöntemlerine İlişkin Karşılaştırma.....	59
Tablo 4 : Basel I Risk Ağırlıkları Tablosu.....	60
Tablo 5 : Basel II Sermaye Uzlaşısının Yapısal Blokları.....	64
Tablo 6 : Basel II Uzlaşısında Risk Ölçüm Yöntemleri.....	65
Tablo 7 : Basel Sermaye Yeterliliği Süreci.....	73
Tablo 8 : Basel III Sermaye Yeterliliğinde Geçiş Düzenlemeleri.....	76
Tablo 9 : Banka Bilançolarında Özkaynak Unsurlarının Gelişimi.....	110
Tablo 10: 2016 Yılı Bankacılık Bilanço Büyüklükleri.....	115

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1: Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterliliği Oranı Yıllara Göre Gelişimi.....	111
Grafik 2: 2016 Yılı Banka Gruplarına Göre Sermaye Yeterliliği Oranı.....	112
Grafik 3: GSYH Verilerinin Yıllara Göre Değişimi.....	116

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATM	: Otomatik Vezne Makinesi, bankamatik
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Uluslar Arası Ödemeler Bankası
EUR	: Euro
e.t.	: Erişim Tarihi
FED	: ABD Merkez Bankası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
LCR	: Likidite Karşılama Oranı
NSFR	: Net İstikrarlı Fonlama Oranı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RMD	: Riske Maruz Değer
s.	: Sayfa
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TİER 1	: Ana Sermaye
TİER 2	: Katkı Sermaye
TMSF	: Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu
USD	: Amerikan Doları
v.b.	: Ve Benzeri
v.s.	: Vesaire

GİRİŞ

Dünyada her alanda olduğu gibi ekonomide de gelişmeler söz konusu olmuştur. Finans piyasalarındaki her yenilik beraberinde yeni riskleri getirmiştir. Küreselleşen ekonomilerde bu risklerin etkilerini azaltabilmek ve kontrol altında tutabilmek için finans piyasalarının en önemli unsuru olan bankacılık sistemlerine, uygulanması tercihe bırakılan, birtakım düzenlemeler ve denetim standartları getirilmiştir.

İlk olarak 1974'te Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements) bünyesinde Basel Komitesi oluşturulmuş ve 1988 yılında bu komite tarafından hazırlanan Basel I uzlaşısında kredi ve piyasa riski üzerine yoğunlaşmıştır. 2004'te yayınlanan Basel II ile operasyonel riskler göz önüne alınmış ve risk hesaplamalarında farklı yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. 2008 yılına gelindiğinde ise yaşanan küresel finansal krizle Basel II'nin de yetersizliği anlaşılmış ve likidite riskini ön plana alan Basel III kriterleri belirlenmiştir.

Özellikle 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizin bedeli çok ağır olmuştur. Ciddi anlamda likidite sıkıntısının oluşması, finans piyasalarında birçok kurumun iflasına sebep olmakla kalmamış, reel sektörü ve bütün ekonomik sistemleri çıkmaza sokmuştur. Likidite yetersizliğinin böylesine büyük çaplı olumsuzluklar doğurabilmesi bu konuya ivedilikle çözüm üretilmesini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada Basel III ile getirilen likidite standartları ağırlıklı olarak incelenmiş ve Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde risk kavramı tanımlanarak bankacılık sektöründe maruz kalınan riskler detaylı olarak anlatılmıştır. İkinci bölümde ise likidite kavramı detaylı olarak incelenerek likidite riski hesaplamalarına ve etkin likidite risk yönetiminin nasıl olması gerektiği konularına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise

bankacılıkta risk yönetimi kavramına değinilerek bu alandaki uluslar arası düzenlemeler hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde Türk bankacılık sistemi kuruluşundan bugüne kadar incelenerek, yıllar içinde karşılaşılan krizler, neden ve sonuçlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de likidite riskine karşı alınan önlemler araştırılmış; Basel III kriterlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki olası etkileri açıklanmaya çalışılarak geçmiş veriler doğrultusunda gelecek tahmini yapılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSK KAVRAMI VE BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ RİSKLER

Son yıllarda yaşanan finansal krizlerden sonra risk yönetimi ekonomide zorunlu hale gelmiştir. Sağlıklı ve etkin risk yönetimi için risklerin tanınması gerekmektedir. Bu bölümde risk kavramı ve bankacılık sistemindeki riskler incelenmiştir. Finansal sistemde gelişen teknoloji ve çeşitlilikle beraber risklerin de farklılaştığı gözlemlenmektedir.

Ekonomide istikrarın sağlanması finansal istikrarın sağlanması ile mümkündür. Finansal sistemin en önemli unsuru ise bankalar olduğundan faaliyetlerinin mümkün olduğu kadar sorunsuz bir şekilde ilerliyor olması gerekmektedir. Bankalar, ekonominin mevcut kaynaklarının, en verimli şekilde dağılımını üstlenerek aracılık faaliyetlerini gerçekleştirirler. Bankaların ekonomideki etkisinin büyük olması sebebiyle yaşanabilecek en ufak sıkıntının makroekonomik düzeydeki boyutları oldukça yüksek olmaktadır. Karşılaşılması muhtemel sorunların önceden tahmin ve tespit edilmesi, bu sorunların iyi tanınmasıyla mümkün olmaktadır.

Etkin risk yönetimi için mevcut veya olası risklerin analiz edilerek banka karı açısından minimum zarar, getiri açısından ise maksimum karı oluşturabilecek risk düzeyleri belirlenir. Bankanın sağlıklı ve güçlü yapısını bozmayacak düzeydeki risk-getiri dengesine göre karşılayabileceği risk belirlenir. Sonrasında riskin ölçülmesi ve kontrol altına alınması incelenir. Literatürde bulunan riskler ve son zamanlarda dikkat edilmesi gereken yeni risk unsurları bu bölümde detaylı olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

1.1.RİSK KAVRAMI

Fransızca “risque” kelimesinden dilimize geçen risk; Türk Dil Kurumu tarafından “zarara uğrama tehlikesi, riziko” olarak karşılıklandırılmıştır. Olumsuz bir sonuçla karşılaşma olasılığını ifade etmektedir.

Kelime anlamına göre risk; geleceğe ilişkin belirsizlikleri barındırır. Alınan bir kararda geleceğin bilinmezliği riski bize hatırlatır. Çağrıştırdığı belirsizlikle beraber “olumsuz bir durum” ya da “tehlike” olduğunu kabul etmemiz gereğini düşündürür. Aynı şekilde, “ters” bir şeyin ortaya çıkması ihtimalinin yanında bir kazanma, “fırsat” gerçeğinin olduğunu da akla getirmektedir. Hayatımızdaki bütün tercihlerimizde karar verirken etkili olan unsur risk ve getiriler arasındaki farktır. Rasyonel düşünen bireyler karar alırken riski minimize edebileceği veya riski kontrol altında tutabileceği kararlar verecektir.

Hayatın her alanında tercihlerimiz risk ve getirileri doğurur. Finansal anlamda risk, gerçekleşen getirinin beklenen getiriden olumsuz yönde sapması olarak tanımlanmaktadır. Finans alanında risk kavramı, finansal davranışı etkileyen temel unsur olarak değerlendirilmektedir. Bireyler yatırım kararlarını alırken beklentilerine göre hareket ederler. Geleceğin belirsizliği riskin öngörülüp belirlenmesini ve kontrol edilerek minimum seviyeye düşürülmesini zorunlu kılar.

Belirli bir zaman aralığında belirlenen hedefe ulaşamama ihtimalinden doğan zarara uğrama olasılığı olan riskin, tam ve açık şekilde bilinememe, zaman içinde değişiklik gösterebilme ve olumsuz sonuçlara neden olabilme özellikleri bulunmaktadır.¹ Riski ortaya çıkaran unsur “değişkenlik” olup, geleceğin belirsizliği riski doğurmaktadır. Belirsizlik sonsuz ihtimalleri içinde barındırdığından risk ile doğru orantılı olarak hareket eder. Belirsizliğin artması riskin de arttığı anlamına gelmektedir. Konjonktürel anlamda da belirsizliğin artması ekonomik yönden riski artırıp piyasayı olumsuz yönde etkiler.

Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik kapsamında risk, “bir işleme ya da faaliyete ilişkin bir parasal kayıp ile karşı karşıya kalınması veya bir gider veya zarar meydana gelmesi halinde ekonomik faydada azalma olması ihtimali” şeklinde tanımlanmaktadır.²

¹ Şenol Babuşçu, Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, Akademi Yayınları, Ankara, 2005, s. 4.

²Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik", Son Güncelleme: 23 Ekim 2015, Sayı:29511 (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/10/20151023-6.htm>, Erişim Tarihi..07.11.2015

Risk, getiriye ilişkin beklentilerin sapmasını ifade eder. Kısaca zarara uğrama ihtimalidir. Bankacılık sistemi, doğası gereği oldukça fazla riski bünyesinde barındırmaktadır. Bankalar çeşitli kaynaklardan elde ettikleri fonları ve nakdi, yatırım alternatifleri arasında dağıtır. Bunu yaparken de her bir yatırım aracının risk ve getirisini öngörebilmelidir. Bankacılık sektöründe riskler genellikle aktif-pasif kalemlerinin denkleşmediği durumlarda veya global konjonktürel seyrin mevcut ekonomik sisteme etkilerinden kaynaklı olmaktadır.

Etkili bir risk yönetimi için, öncelikle risk unsurunun doğru şekilde belirlenmesi, ölçülmesi ve kontrol altına alınabilmesi gerekmektedir. Riskin belirlenebilmesi için, piyasanın durumunu bilmek, bankacılığın temel yapısını ve işleyişini tanımak ve risk çeşitlerine hakim olmak gerekmektedir. Bankacılıkta riskleri dört ana başlık altında; faaliyet riskleri, iş riskleri, piyasa riskleri ve finansal riskler olarak gruplayabiliriz.

1.2. BANKACILIK SİSTEMİ KAPSAMINDA RİSKLER

Finansal sistemin en büyük kurumsal yapılarından olan bankaların temel görevi fon arz edenler ile fon talep edenlerin isteklerine aracılık etmektir. Bu görevini yerine getirirken aracılık ettiği taraflardan komisyon ve faiz adı altında gelir elde eder. Karşılığında tarafların riskini üstlenmiş olmaktadır.

Günümüzde sermayenin serbest dolaşımı, teknolojik gelişim ve artan rekabet aracılık maliyetlerini düşürürken, finansal aracılık yapan kuruluşların maruz kaldıkları riskleri de artırmaktadır.³ Küreselleşen ekonomide bankacılık sistemi de dışa açıldıkça yeni risklerle karşılaşmakta olup içinde bulunduğu piyasada yarattığı mevcut itibar ve güveni kaybetmemek adına risklerini yönetmek zorundadır.

Riski yönetebilmek için öncelikle ne gibi risklerle karşı karşıya kalındığını belirlemek gerekmektedir. Her bankanın kontrol altında tutması gereken riskleri bulunduğu ülke ekonomisine, bankanın faaliyet alanına, müşteri kitlesine ve

³ İsmail Arslan, Bankacılıkta Likidite Riskinin Yönetilmesi ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2010, s.6

bilançosunun mevcut durumuna göre farklılaşabilmektedir. Riski oluşturan hem banka içi hem banka dışı etkiler söz konusudur. Ne tür bir riske maruz kalındığını bilemezsek önlem alabilmemiz de söz konusu olmayacaktır. Bu noktada bankanın itibarı ve kurumsal kimliğinin zarar görmemesi ve etkinliğini koruyabilmesi için karşılaşılabileceği riskleri tanımlayıp uygun politikaları belirlemesi gerekmektedir.

1.2.1. Faaliyet Riskleri

Faaliyet riski bir kurumdaki işlem süreçlerindeki eksiklik, yönetimdeki düzensizlik ve yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Faaliyet riski genel anlamda kişisel ve sistemsel hatalar, yetersiz iç kontrol mekanizmaları ile ilgilidir.

Bankacılıkta faaliyet riski etkin bir yönetimin olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Yöneticilerin aldığı yetersiz veya yanlış kararlar ya da oluşturulan eksik prosedürler faaliyet riskine yol açar. Banka yöneticileri gelişen teknolojinin gerisinde kalıp yeni uygulamaları kendi sistemlerine taşıyamazlarsa rekabet güçlerini kaybetmeye başlarlar. Veya mevcut muhasebe verilerini doğru yorumlamadan yeni yatırım kararları alırlarsa risklerini artırmış olurlar. Buna benzer olarak yetersiz bilgi sahibi oldukları alanlara girerek, maliyet analizi yapmadan yeni ürünlerle piyasaya açılmaları bankanın zarar etme olasılığını artıracaktır.

Diğer risklere göre ölçülmesi en zor olan risk türüdür. İç kontrollerdeki aksamalar bu riskin fark edilmemesine sebep olur. Hata ve usulsüzlüklerin göz ardı edilmesi, banka yöneticilerinin ve çalışanlarının usule aykırı davranışları, teknolojik bilgi yetersizliği faaliyet riskini doğurur.

Faaliyet riskleri kapsam olarak operasyonel riske benzetmekle beraber, literatürde operasyonel (işlemsel) risk kavramı daha geniş olarak tanımlanmaktadır. İlerleyen konularda operasyonel riske değinilecektir.

1.2.2. İş Riskleri

İş riskleri ekonomik, politik ve düzenleme anlamındaki riskler olarak tanımlanabilmektedir. Bunlara ilaveten küresel ekonomik duruma gösterilen uyum ve mevcut ekonomide sektör içerisindeki riskleri barındırır.

Bir ülkedeki ekonomik büyüme, enflasyon, resesyon, makro ekonomik veriler ve merkez bankasının aldığı kararlar iş riskini yönlendirmektedir. Bir ülkenin siyasi durumu, kamulaştırma kararları, o ülkedeki seçimler, moratoryum ilanları, politik krizler, savaş kararları politik riskleri oluşturur. Bankacılık sektörü tüm bu durumlar karşısında ülke ekonomisinin lokomotif konumunda olduğu için duruma uygun süreçler oluşturmaktadır.

Günümüzde ekonomilerin küreselleşmesiyle birlikte bankaların dışa açıklığı da artmıştır. Bu durum bankaların riskini artırırken hem ülke içi hem de ülke dışındaki yasal düzenlemelere uyum gösterme zorunluluğu getirmektedir. Basel kriterleri finansal sistemin sağlam ve güvenilir olması için alınan kararları temsil ederken Dünya'daki farklı bankacılık sistemleri arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır. Basel komitesinin aldığı kararlar zorunlu olmadığı halde IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların çalışmalarında bu düzenlemeleri desteklemesi uluslararası bankacılık faaliyetlerinde bir şekilde zorunlu hale gelmiştir. Sermaye yeterliliği, karşılık oranları gibi kavramlara uluslararası anlamda gösterilen uyum iş riskini minimize etmeyi amaçlamaktadır.

1.2.3. Piyasa Riskleri

Genellikle döviz kuru ve faiz oranlarındaki değişimlerin öngörülemediği durumlarda bankaların karşı karşıya kaldığı risk türüdür. Piyasa riskleri, bankacılık sistemindeki en geniş kapsamlı ve en temel risk unsurudur.

Bu risk türü döviz piyasasında veya mal piyasasında fiyat/değer değişiklikleri, faiz oranlarında değişim ile sahip olunan hisse senedi, emtia ve finansal enstrümanların fiyatlarında meydana gelen değişimlerin yarattığı risk olarak tanımlanabilir. Piyasa riskinde en temel nokta işletmenin bilançosundaki nominal

değerleri ile faiz oranları, döviz dalgalanmaları, hisse senedi fiyatındaki değişimler yüzünden elde edilen değerin işletmeye getirdiği kayıptır.⁴

Bankacılık faaliyetlerinde kullanılan enstrümanlardan fiyat, kupon, faiz oranı, zaman veya diğer faktörlere sahip olunması piyasadaki fiyat hareketlerine en üst düzeyde duyarlılığı gerektirmektedir. Bir bankanın portföyünde çok farklı yatırım araçları mevcut olup her birinin piyasadaki değişimlere gösterdiği tepki de farklı olmaktadır. Her birinin göstereceği tepki ve duyarlılık farklı olduğundan finansal ürünün fiyatında aynı yönde ve etkide değişiklik meydana gelmez. Bu durum piyasa riskini doğurur.

1.2.3.1. Kur Riski

Döviz piyasasındaki kur değişimlerinin banka ya da işletme bilançolarında yaratacağı olumsuz fark ihtimali olarak tanımlanabilir. Döviz piyasası volatilitenin oldukça yüksek olduğu piyasalardandır. Para ve sermaye hareketlerinin dışı açıklığı döviz piyasasında arz-talep doğrultusunda kur farkları yaratarak kambiyo risklerini oluştururlar.

Bankacılıkta kur riski, döviz kurlarındaki beklenmedik değişimler sonucu bilançonun yabancı para aktif ve pasifi arasındaki farkın bankanın sermaye tabanı ve ekonomik değerini olumsuz etkilemesidir. Kur riski, bankaların bünyesinde bulundurduğu pozisyonlara bağlı olarak ulusal para biriminin yabancı para birimleri karşısında değer kazanması ya da kaybetmesi durumunda oluşmaktadır. Aynı vadeye sahip varlık ve yükümlülükler arasında kur riski incelenirken bilançodaki yabancı para aktif değerlerin pasif değerlerden yüksek olması ‘açık pozisyon’ anlamına gelir ki bu durum yüksek risk taşır. Bankaların bünyesindeki finansal enstrümanların farklı vade yapılarına sahip olması ise risklerinin hesaplanmasını daha da karmaşık hale getirmektedir. Döviz riskinin ortaya çıkmasını sağlayan nedenlerden biri de bankaların portföylerinde bulunan yabancı para birimindeki varlıklarını çeşitli enstrümanlar arasında dengeli paylaştıramamasıdır.

⁴Merih Kutlu, “Bankacılık Sektöründe Piyasa Riskleri”, <http://www.riskonomi.com/wp/?p=366>, e.t.21.11.2015

Açık pozisyonu bulunan bankaların; aktif değerler toplamı pasif değerlerin toplamından yüksek iken, yerli para biriminin döviz karşısında değer kaybetmesi banka bilançosunu olumlu yönde etkiler. Bankanın yabancı varlıklarının yabancı yükümlülüklerinden fazla olduğu anlamına gelir ve döviz fiyatındaki artışın bankanın varlıklarında kur artışından ötürü bir yükselme yaratır. Böyle bir durumda tam tersi olan yerli para biriminin yabancı para karşısında değer kazanması ise bilançodaki aktif-pasif dengesini olumsuz yönde etkileyerek bankanın mevcut yükümlülüklerini yükseltir. İşte tam bu durum kur riskini ifade eder ve bilançoğa kambiyo zararı olarak yansıtılır.

Bir ülkedeki reel faizler, reel kurdaki değişim ve ülke risk primi toplamının üzerinde kaldığı sürece ülkeye ‘sıcak para’ olarak bilinen spekülative amaçlı döviz girişleri olacaktır. Dışa açık ekonomilerde yabancı sermaye girişleri yanında yerli bankaların kendi aralarında da yabancı para cinsinden borçlanmaları söz konusu olabilmektedir. Döviz piyasasındaki bu gibi hareketler kur riskinin oluşması için uygun zemin yaratmaktadır. Döviz üzerinden kullandırılan krediler ve mevduat kabulü, döviz piyasasındaki alım-satım işlemleri, vadeli işlemler piyasalarında alınan yabancı para pozisyonları banka sistemlerinde döviz riskini doğurur. Döviz arz ve talep tahminlerinin yetersiz kaldığı durumlarda kur riski oluşmaktadır.

Bunların yanında ülkedeki enflasyon oranları, merkez bankası müdahaleleri, hükümet kararları, yasal düzenleme ve kısıtlamalar ülke parasının değerini direkt olarak etkiler. Para, değer saklama aracı olma özelliğini kaybettiğinde, istikrarlı ve konvertibl sayılmadığından o ülkedeki bireyler ellerinde tutmak istemezler ve yabancı paralara yönelirler. Bu durum ekonomide dolarizasyon kavramını doğurur. Bireyler yatırım ve günlük işlemlerde dahi istikrarlı olmayan yerel para yerine; EUR ve USD gibi, yüksek enflasyonun olmadığı ülkelerin para birimini kullanmaya başlarlar. Böylesi bir ortam ise ekonomiye ciddi zararlar vererek, bankaların yüksek derecede kur riskiyle karşı karşıya kalması anlamına gelir.

Kur riski diğer risk türlerinden farklı olarak hem ülke içi hem de ülke dışı ekonomik veriler ve siyasi kararlar etkisindedir. Birden fazla değişkenin kur riski

oluşturması ise onun önceden tahmin edilebilmesini ve kontrol altına alınabilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Ekonomik ve siyasi istikrarı olmayan, dışa bağımlılığı fazla olan ülkelerde, döviz riski de yüksek olmaktadır. Söz konusu durum en çok bankacılık sektörüne zarar verir. Geçmiş yıllarda Türkiye’de de benzer nedenli krizler yaşanmış, bazı bankaların iflası ile sonuçlanmıştır. Alınan dersler doğrultusunda BDDK’nın kararları ve Basel kriterleri bankacılık sistemini düzenlemek, bu tür risklerden korunmak adına bağlayıcı kılınmıştır.

1.2.3.2. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, piyasada belirlenen faiz oranının bankaların bilançolarında yarattığı olumsuz fark olarak tanımlanabilir. Faiz oranının beklenenin tersi yöndeki hareketi bankanın aldığı pozisyona göre bankanın zarar etme olasılığını doğurur.

Bankacılığın doğası gereği faiz riski olağan kabul edilmekle birlikte bankanın karlılığını artırabilme özelliğine de sahiptir. Aynı zamanda aşırı faiz riski banka gelirleri ve sermaye tabanı için yüksek risk anlamına gelir. Faiz oranlarının değişmesi banka varlıklarını, yükümlülüklerini ve bilanço dışı işlemlerini etkiler. Çünkü faiz oranları değiştikçe gelecekteki nakit akınlarının bugünkü değeri değişmektedir.⁵ Faiz oranlarındaki hareketlilik bankaların piyasa değerini de direkt olarak etkilemektedir. Örneğin faiz oranlarındaki artış bankaların aktiflerinin düşmesine dolayısıyla piyasa değerinin de düşmesine sebep olmaktadır.

Faiz oranlarındaki değişikliklerin bankaları etkilemesinin başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan ilki; bankaların temel görevi olan aracılık faaliyetini yerine getirirken fon kaynakları ve kullanımları arasında vade ve faiz şartlarının birbirlerini tam anlamıyla karşılamalarının mümkün olmamasıdır. İkinci nedeni ise; sabit faizli aktiflerin değişken faizli pasiflerle fonlanması veya tam tersi değişken faizli aktiflerin sabit faizli pasiflerle fonlanmasıdır.⁶ Her iki durumda da piyasada değişen

⁵ Türkiye Bankalar Birliği Yapısal Faiz Oranı Çalışma Grubu, Basel II Yapısal Faiz Oranı Risk Modelleri, Bankacılar Dergisi, Sayı 58, 2006, s.65, <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/58.pdf>, e.t.28.11.2015

⁶ Ayhan Altıntaş, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitapevi, Ankara, 2006, s.133

faizler bankacılık işlemlerinin dönüş maliyetini etkileyerek bankanın ya karını azaltacaktır ya da zarar etmesine sebep olacaktır. Literatürde bu durum yeniden fiyatlandırma riski olarak incelenmektedir.

Piyasa faiz oranlarındaki yükselme bankaların mevduat maliyetlerini artırırken, faiz oranlarının düşmesi mevduat sahiplerinin gelirini azaltmakta olup bu durum bankaların mevduat maliyetlerini düşürürken elinde bulunan mevcut nakdin de azalması anlamına gelmektedir. Çünkü böylesi bir durumda yatırımcılar düşük faiz oranıyla mevduatlarını bankaya emanet etmek istemeyeceklerdir. Bankalar çoğu zaman uzun vadeli kredi verip, kısa vadeli mevduat topladıkları için faiz riskiyle karşılaşılır. Yükümlülüklerinin vadesi daha uzun olduğundan artan faiz oranları bankalar için yüksek risk oluşturmaktadır. Bankalar pozisyon alırken bu döngüyü çok iyi tahlil ederek, maruz kaldığı riski lehlerine çevirebilmelidir.

1.2.3.3. İşlemsel Risk

İşlemsel (operasyonel) risk, bir bankanın maliyetlerinin gelirlerini aşan bir biçimde faaliyette bulunması ve bu nedenle öz kaynaklarını yitirmesi veya sermayesinin ciddi seviyelerde azalması anlamına gelmektedir. İşlemsel riskin temel kaynağı; yetersiz ve yanlış içsel yöntem, kişi veya sistemler dışsal olaylar dolayısıyla meydana gelebilecek doğrudan veya dolaylı zarara uğrayabilme riskidir.⁷

İşlemsel risk yaratan unsurlar iç ve dış kaynaklı olmak üzere iki gruba ayrılabilir. İç kaynaklı riskleri, insan kaynağı, teknolojik altyapı ve işin yapılma şekliyle ilgili iş süreçleri olarak sayabiliriz. Dış kaynaklı riskler ise bankayla doğrudan herhangi bir ilişkisi olmayan hırsızlık, sahtekarlık, doğal afetler, savaş gibi tamamen dış kökenli risklerdir.

Basel II düzenlemesine göre işlemsel riskler yedi farklı nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlar; insan hataları, bankacılık faaliyetleri prosedürlerindeki yetersizlik ve aksamalar, teknik nedenler, bilgi teknolojileri, bankanın organizasyon yapısı, yasal düzenlemeler ve dış unsurlar olarak belirlenmiştir.

⁷ Merih Kutlu, “Bankacılık Sisteminde Piyasa Riskleri”, <http://www.riskonomi.com/wp/?p=366>, e.t.28.11.2015

İşlemsel risk son yıllarda; ürünlerin, süreçlerin ve mevzuatın karmaşıklaşması, satın alma ve şirket birleşmelerinin artması, küresel düzeyde hizmet veren şirketlerin çoğalması, rekabet ve belirsizliğin artması, suistimallerin boyutlarının büyümesi, kontrol süreçlerinin gelişen tüm bu koşullar karşısında yetersiz kalması gibi nedenlerle riskler arasında önemli bir yere sahiptir.

İşlemsel riskin kontrolü banka içi yapılan denetimler ve raporlara bağlıdır. Son yıllarda önemli bir risk unsuru olduğundan geçmiş verilerin yetersiz kalması bu riskin istatistiksel yöntemlerle modelleştirilebilmesini zorlaştırmaktadır.

1.2.3.4. Menkul Kıymet Spekülasyonu Riski

Menkul kıymet spekülasyonu riski, bankaların hisse senetlerine yaptığı yatırımlarda veya kamu ve özel kesim borçlanma araçlarına yaptığı yatırımlarda söz konusu olmaktadır. Piyasadaki faiz oranı, kur değişiklikleri, emtia fiyatları gibi her türlü fiyat hareketi menkul kıymet fiyatlarına yansıyacaktır. Bankaların ellerinde tuttukları menkul kıymetlerin de söz konusu fiyat hareketlerinden etkileneceği aşıkardır.

Spekülasyon, geleceğe yönelik fiyat hareketlerinin tahmin edilerek riskin üstlenilmesi ile kazanç elde edilen her türlü faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Bir anlamda beklentilerin önceden satın alınması olarak tanımlanabilir. Örneğin döviz kurlarının düşeceğini tahmin eden bir yatırımcı elindeki mevcut dövizini şimdiden satarak, zarar etme riskinden kaçınmış olacaktır. Veya tam tersi durumda; kurun yükseleceği beklentisi var ise bugünkü fiyat ile daha çok elinde toplamaya çalışacaktır.

Spekülatif işlemler, yasal işlemler olup piyasadaki fiyat istikrarını dengeleyici bir etkiye sahiptir. Piyasadaki fiyatların çok fazla yükselmesi veya aşırı düşmesi engellenmiş olur ve piyasaya getirdiği hareketlilik ile işlem hacmi artar. Piyasanın likiditesini yükselten bir etkiye sahiptir.

Bankalar menkul kıymet spekülasyonu riskine karşı portföy çeşitlendirmesi yapmalıdır. Ancak böylelikle elinde bulunan finansal varlıkların riskini minimize edebilecektir.

1.2.3.5. Pazarlama Riskleri

Bankacılık sektöründe kullanılan finansal ürünlerin pazarlama aşamasında oluşabilecek risklerini kapsamaktadır.

Pazarlama riskleri; piyasaya arz edilen finansal ürünlerin tüketicilerin talepleri ile uyuşmaması veya yetersiz kalması, piyasada varlığını sürdürmek isteyen bankanın kendi kuruluş amacı dışında ürünler üretip sunması, piyasada yanlış konumlanması veya piyasayı yeterince tanımadan faaliyete geçmesi olarak açıklanır. Söz konusu durumlar direkt olarak bankanın karlılığını etkiler.

Pazarlama riskleri, hem firma hem de piyasa koşullarından etkilenebilen türev bir risk çeşidi olup müşteri riski, rekabet riski, konjonktür risk olarak da adlandırılırlar. Bankaların orta ve üst yönetim karar alıcılarının ekonomik çevreyi iyi tanınması, genel ekonomi ve pazarlama stratejilerine hakim olması, bankanın mevcut mali yapısı ve stratejik konumunu göz önünde bulundurarak kararlar alması pazarlama riskine karşı alınabilecek önlemlerdendir.

1.2.3.6. Hisse Senedi Fiyat Değişim Riski

Genel anlamda menkul kıymet risklerinden biri olup, bankanın elinde tuttuğu hisse senedi fiyatlarındaki beklenmeyen değişimlerdir. Mali duran varlıklar grubunda bulunan ortaklık veya kardan pay alma hakkı tanıyan menkul kıymetlerin (Hisse senetleri, gelir ortaklığı belgesi, kar-zarara katılım belgesi, yatırım fonları, iştirakler ve bağlı ortaklıklar gibi) şirketin dağıttığı temettü gelirinin azalması veya hisse senedinin piyasa değerindeki düşüşlerin banka bilançosuna olumsuz yansımalarıdır.

Piyasadaki dalgalanmalar, bankaların aktiflerinde bulunan bu değerlerin önemli ölçüde değer kaybetmesine sebep olabilir. Bankalar bu ürünleri elden çıkarıp

nakde dönüştürmek istediğinde elde etme değerinin de altında bir fiyatla satabilir ya da hiç satamayabilir.

Hisse senedi fiyat değişim riskini en aza indirmek için bankalar portföylerine aldıkları hisseler hakkında detaylı bilgi sahibi olmalıdır. İşletmelerin mali durumu, sektörün genel yapısı ve ekonomik konjonktür hakkında araştırma yaparak elindeki hisseler için tutarlı öngörülerde bulunabilmelidir. Tahminlerindeki en ufak bir olumsuzluk durumunda uygun pozisyonu alarak riskini yönetebilir.

1.2.3.7. Takas ve Teslim Riski-Karşı Taraf Riski

Her iki risk türünün temelinde bir taraf yükümlülüklerini yerine getirebiliyorken diğer tarafın yükümlülüklerini yerine getirememesi veya geciktirmesi söz konusudur. Sermaye piyasalarında bankaların bu risklerle karşılaşmaları ciddi zararlar oluşturmaktadır.

Özellikle vadeli işlemlerde vadesi geldiği halde henüz karşı tarafın taahhütlerini yerine getirmemiş olması olasılığının sürmesi ve bu arada menkul kıymetin cari değerinin, anlaşılmış olan takas fiyatının altına düşmüş olması ile birlikte bir zarar olması takas-teslim riski olarak literatürde geçmektedir.⁸ Takas ve teslim riskinde para veya mal henüz karşılıksız değildir, ancak gecikmeden dolayı taraflar ellerinde bulunması gereken para veya finansal üründen mahrum kalarak, aynı süre zarfında fiyatlarda değişme olursa zarar etme olasılığıyla karşı karşıya olacaktır.

Karşı taraf riski ise sermaye piyasasında alım-satım işlemi yapan taraflardan birinin bu işleme ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda diğer tarafın zarar etmesi halidir. Menkul kıymetin teslim alınmadan parasının ödenmiş olması ya da parası alınmadan menkul kıymetin teslim edilmiş olması gibi durumlarda, işlemlere taraf olan kişilerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi neticesinde bankanın uğrayabileceği zarar olasılığıdır.

⁸ Merih Kutlu, “Bankacılık Sisteminde Piyasa Riskleri”, <http://www.riskonomi.com/wp/?p=366>, e.t.05.01.2016

Söz konusu riskler, Takasbank tarafından uygulanan etkin temerrüt sistemi, teminatlandırma süreçleri ve garanti fonu uygulamaları ile asgari düzeye indirilmeye çalışılmaktadır. Takasbank bu görevi üstlenerek bankalar gibi aracı kurumların maliyetlerini de düşürmüş olmaktadır.

1.2.4. Finansal Riskler

Bankacılık sistemindeki finansal riskler daha çok bankaların kendi mali yapıları ve bilançolarının yönetimi ile alakalı risklerdir. Bankaların üst ve orta düzey yöneticileri tarafından önceden tahmin edilerek önlem alınabilmesi ve kontrol altına alınabilmesi mümkündür.

Global ve ülke bazındaki ekonomik değişimlerin bankaların mali durumlarında yaratacağı riskleri kapsamaktadır. Temel olarak bankaların içsel risk faktörlerinden olup sistemik olmayan risk türleridir. Finansal riskleri; bilanço riski, karlılık riski, sermaye yeterliliği riski, kredi riski, yoğunlaşma riski ve likidite riski olarak sıralayabiliriz.

1988 yılında yayımlanan ilk Basel komitesi kararları ile bankacılık sektörünün finansal risklerinin minimuma indirilmesi ve bankaların mali dayanıklılığının arttırılması hedeflenmiştir. Yenilenen finansal ürünler ve piyasalardaki değişkenlikler baz alınarak hazırlanan Basel kriterleri ile bankacılık sisteminin en yönetilebilir risklerinden olan finansal risklere müdahale edilmiş olur.

1.2.4.1. Bilanço Riskleri

Banka bilançolarındaki vade uyumsuzluğundan kaynaklanan aktif ve pasif kalemleri arasındaki dengesizliğin yarattığı risklerdir. Bilançonun pasifi banka için gerekli olan fon kaynaklarını gösterirken, aktifi farklı kaynaklardan elde edilen fonların nerelerde kullanıldığını göstermektedir. Bankalar para ticareti yapan kurumlar olduğundan temel fon kaynağı olarak öz sermaye yerine daha çok yabancı kaynaklardan faydalanırlar. Mevduat satarak ya da borçlanarak topladığı bu fonlar karşılığında kredi ve menkul kıymet yaratırlar. Bankalar söz konusu kaynakların maliyetine oranla bünyesindeki varlıklardan daha fazla gelir oluşturarak kar elde ederler.

Maliyetli pasifler ile getirili aktiflerin faiz oranlarındaki vade yapısının uyumsuzluğu, döviz kurlarındaki değişim, risk farklılaştırmasına önem verilmeksizin yapılan menkul kıymet ve kredi portföyü ile öz kaynaklardan çok daha fazla oranda borçlanmadan kaynaklanan risktir.⁹ Maliyetlerde ortaya çıkan dalgalanmaların takibi ve kaynak maliyetlerinin belirlenmesi aktif-pasif yönetimi için en temel gerekliliklerdendir. Banka yönetim kurulu yasal düzenlemeleri de dikkate alarak banka aktifinin ne kadarının kredi, ne kadarının menkul kıymet ve ne kadarının iştiraklerden oluşacağını belirlemelidir.

Vade uyumsuzluğu veya yükümlülüklerin farklı para cinsleri üzerinden olması nedeniyle, bilanço yapılarındaki bozulma sonucunda ortaya çıkan sorunlar, bankacılık krizlerine neden olabilmektedir. Bankalar bilanço riskinden korunmak için döviz pozisyonları çeşitlendirmesi, bankalar arası veya banka ile müşterisi arasındaki vadeli faiz oranı sözleşmeleri, bankaların organize olmuş piyasalar ile yaptığı özel sözleşmeler, finansal araçların karşılıklı değişimi veya finansal araçların gelecekte bir tarihte belli bir fiyattan alım/satım taahhüdü işlemleri yapabilirler.

1.2.4.2. Karlılık Riski

Bankaların karlılık düzeyi; sermayelerini artırabilme kapasitesi ve üstlenebileceği risklere göre değişkenlik göstermektedir. Banka yönetiminin bankanın gelir kaynaklarını iyi belirleme, bankacılık faaliyetlerini getirileri yüksek olan ürünlere yönlendirebilme esnekliği olarak karlılık riski tanımlanabilir.

Reel karlılığı saptayabilmek için bankanın aktif büyüklükleri ile, o karı elde ederken kullandığı sermaye miktarı ve sektörün karlılık ortalaması ile bankaların durumunun karşılaştırılması gereklidir. Faiz dışı gelir ve giderler belirlenerek genel anlamda gelir ve gider kaynaklarının kontrollü bir biçimde izlenmesi gerekmektedir.

⁹ Aytül Işık, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılığında Kredi Riskinin Seçilmiş Finansal Değişkenlerle İlişkisinin Lojistik Regresyonla İncelenmesine Yönelik Bir Uygulama, Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.12

Literatürde banka karlılığını etkilen faktörler bankanın hitap ettiği pazarın büyüklüğü ve genişliği, fonların maliyeti, verilen borçların risklilik durumu, sermaye riski, verimlilik, bankanın piyasa değeri ve portföy dağılımı olarak sıralanabilir.

Bankaların kontrol edebildikleri bankacılığa özgü değişkenlerin, performansları ve karlılıkları üstünde önemli ölçüde etkili olduğu bilinmektedir. Karlılık riskini kontrol altında tutmak için gelir kaynaklarının sürekliliği sağlanarak maliyetlerin düşürülmesi hedeflenmeli ve fonların daha karlı alanlara aktarılabilmesi için gerekli uygun mali yapının hazırlanması hedeflenmelidir.

1.2.4.3. Sermaye Yeterliliği Riski

Sermaye yeterliliği riski, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder.¹⁰ Bankacılık sisteminde olası tehlikelere karşı dayanıklılığın artırılması, güven ve istikrarlı bir ortam oluşturulması için güçlü sermaye yapısı oluşturulmalıdır.

Bankacılıkta sermaye, bankaların halka sundukları finansal ürünlerin bir nevi garantisi gibidir. Sermaye, bankaya paralarını emanet eden mevduat sahiplerine, bankaya borç veren kişi ve kuruluşlara güven verir. Beklenmedik durumlarda oluşabilecek zararlara karşı güvenlik marjı olup kredi riskine karşı, güvence niteliği taşımaktadır. Bankalar mevduat toplayarak kendine finansman kaynağı oluşturabiliyorken, sermayesini kullanarak da finans döngüsünü dengeleyebilmektedir. Aynı zamanda kredi yaratırken sermayesi oranında piyasadaki hareket hacmini genişletebilmektedir. Bankaların finans piyasasındaki konumu ve rolü nedeniyle kaynakları kullanım biçimi direkt olarak sermayesine yansır. Aktif pasif kalemlerin dağılımı, nakit akışların karlılığı, banka yönetiminin kalitesi ve ülkedeki bankalar arası rekabetin neresinde olduğu sermaye miktarının belirlenmesinde etkili faktörlerdendir.

Sermaye yeterliliğini ölçmek amacıyla sermaye yeterlik oranı kullanılır. Bu oran, risk ağırlıklı aktifler (likit aktifler, krediler vb.) ile, öz sermayeye katkı

¹⁰ Faik Çelik, Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metotları, İktisat Dergisi, Eylül 2011, s.62

sermayenin (ödenmiş sermaye, yedek akçeler, değerleme fonları) eklenip sermayeden yapılan indirimlerin (geçen yıl zararı, dönem zararı) çıkarılmasıyla elde edilir.¹¹ Sermaye yeterliliği riski bilançoya şu şekillerde yansır:

-bankanın öz sermaye miktarı sabitken, bankanın aktiflerinin hızla artması,

-bankanın aktif kalemleri sabitken, öz sermayesinin azalması,

-bankanın öz sermayesinin aktif toplamına göre daha hızlı azalması.

Sermaye yeterliliği ölçülürken öz sermayenin; aktifler toplamına, pasifler toplamına, toplam mevduata, toplam kredilere, duran varlıklara ve borçlara oranına bakılır. Sermaye riskinin etkin yönetimi için söz konusu oranlar takip edilerek gerekli önlemler alınmalıdır. Basel kriterlerine göre minimum sermaye yeterlilik oranı %8 olmakla beraber bankanın üstlendiği riskler düşünülerek bu oran banka yönetim kurulunca yukarılara çekilebilmektedir.

1.2.4.4. Kredi Riski

Kredi riski, bankacılık sisteminde her zaman söz konusu olan en temel risk türüdür. Bankaların ana faaliyet konularından biri olan kredi arz etmek, geri ödememe veya zamanında dönüşü yapılamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. BDDK yönetmeliğinde kredi riski, “Kredi müşterisinin yapılan sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın maruz kalabileceği zarar olasılığı” olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanıma göre ise ödenmeme veya geç ödemediği net kar ve öz varlığın piyasa değerindeki olası değişimdir.

Kredi riskinin en geniş kaynağı bireysel ve ticari krediler olsa da diğer finansal ürünler de bu riskin oluşumunda etkilidir. Hem bankacılıkta ve alım-satım işlemlerinde hem de bilanço içi ve dışı hesaplarda kredi riski doğabilmektedir.

¹¹ Serdar Karaca, Ahmet Uğur, Bankacılık Sektöründe Risk ve Karlılık Analizi, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV) , sayı:3, 2008, s.126

Bunlara örnek olarak döviz işlemleri, takas işlemleri, bankalar arası açık piyasa işlemleri, vadeli işlemler, bonolar, opsiyonlar, garanti ve kefaletler sayılabilir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 48. maddesinde bankacılık sisteminde kredi sayılan ve kredi riski doğuran haller aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- “Kullandırılan nakdi krediler,
- Verilen teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliğe haiz taahhütler,
- Satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları,
- Tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler,
- Varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar,
- Vadesi geçmiş nakdi krediler,
- Tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler,
- Gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri,
- Ters repo işleminden alacaklar,
- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler,
- Ortaklık paylarıdır.

Bunlara ilaveten kalkınma ve yatırım bankacılığı kapsamında;

- Bankaların finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar
- Katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları,

- Taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı,

- Ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.”¹²

Gelişmiş ülkeler ticari kredilerin adet ve hacminin fazla olması sebebiyle gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla kredi riski taşırlar. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kredi portföylerinin küçük olması ve az sayıda bilinen müşterilerle kredi ilişkisine giriliyor olması bu riski azaltmaktadır.

Kredi riskinin kontrol altında tutulabilmesi için öncelikle kredi riskinin kaynağının belirlenmesi, riskin ölçülmesi, izlenmesi, raporlanması ve riski karşılamaya yetecek kadar sermaye bulundurulması gerekmektedir. Bankalar piyasadaki varlıklarını sürdürebilmek ve kalıcı karlılığı sağlayabilmek için kredi riskinin yönetimine hakim olmalıdır. Bankalarda kredi açma yetkisi yönetim kuruluna ait olduğundan, banka üst yönetimi, hesaplanan son dönem özkaynaklar ile konsolide özkaynakları dikkate alarak kredi limitleri belirler ve limitlere uyum ve aşılma durumunu izler, aşım halinde müdahale eder ve bu limitlerin hesabında, banka bakımından nihai riskin kimden doğduğu, yükümlülüğün kime ait olduğu, krediyi fiilen kimlerin kullandığı, kredi açılan kişilerin farklı olup olmadığı, birden fazla kişiye kredi açılması durumu, bireysel kredi sınırlarının her bir gerçek veya tüzel kişi bazında ayrı ayrı izlenmesi gerekmektedir ve müşteriye tanıma ilkesi bu risk türünde azami öneme sahiptir.¹³

¹² Bankacılık Kanunu (5411 S.K.), Resmi Gazete, 25983, 1Kasım 2005, Md.48/1

¹³ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik", 2012, s.3, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100730.htm>, e.t.18.01.2016

1.2.4.5. Yoğunlaşma Riski

Yoğunlaşma riski; bankacılıkta farklı risk türleri arasında veya münferit risk bazında; temel bankacılık fonksiyonlarını sürdürebilme yeteneğini veya mali bünyesini tehlikeye sokabilecek ya da bankanın risk profilinde önemli değişiklik yapabilecek düzeyde büyük kayıplar doğurabilecek yoğunlaşmadan kaynaklanan risktir. Farklı risk pozisyonlarından doğan bir etkileşim yoğunlaşma riski oluşturabileceği gibi, ortak risk faktörlerinin bir arada bulunmasıyla da yoğunlaşma riski oluşabilir.

Yoğunlaşma riski, bankaları en büyük zarara uğratan risk türlerinden biridir. Bankalar, sağlıklı ve güvenilir imajlarını koruyabilmek için finans sektöründeki yoğunlaşma riskini önemle takip etmelidir. Bankaların sermaye, likidite ve gelir kalemlerine olumsuz yönde yansımaları tespit edilebilir. Bu doğrultuda bilançodaki sinyaller takip edilerek mevcut duruma uygun pozisyonlar alınarak bu riskin yönetilmesi mümkündür.

Bankacılık sisteminde yoğunlaşma riskinin en çok görüldüğü alanlar; kredi riski, piyasa riski ve likidite riski olarak gözlenmiştir. Yoğunlaşma riski yönetiminde, tüm risk faktörlerinin tespit edildiği ve göz önünde bulundurulduğu bütüncül yaklaşımlar kullanılmalıdır. Risk doğuran tek bir işlem birden fazla risk çeşidinde olumsuz sonuçlara neden olabileceğinden bankalar olası risklerini belirlemekle kalmayıp yoğunlaşma riskine karşı da öngörülerde bulunarak tedbirli davranmak zorundadır. Genelde belirli müşteri profiline sahip küçük standartlardaki bankaların yoğunlaşma riski kredi riski çevresinde olurken, hacimsel anlamda ve ürün çeşitliliği bazındaki büyük ölçekli finans kurumlarında yoğunlaşma riski piyasa riski, kredi riski, likidite riski ve operasyonel risk türlerinde oluşabilmektedir. Ayrıca bazı bankalarda, işbirliği içinde olduğu sektörler açısından veya coğrafi konumu dolayısıyla hizmet verdiği alanlarda yoğunlaşmalar söz konusu olabilmektedir. Böyle durumlarda bahsi geçen bankaların ilgili piyasa hakkında en iyi bilgi, uzmanlık ve deneyime sahip olsalar bile muhtemel sorunlar karşısında daha fazla etkilenme olasılıkları mevcut olduğundan yoğunlaşma riskine karşı daha ihtiyatlı olmaları gerekmektedir.

Finans piyasalarında, yoğunlaşmalardaki artış dolayısıyla alınan tedbirlerle sistematik risklerin en aza indirilebilmesi ve bankacılık sistemine istikrar getirmesi mümkündür. Yoğunlaşma hem risk unsuru olarak görülür hem de tedbirli davranmayı zorunlu kılmasıyla piyasalarda kırılğanlığı azaltıp krizlere karşı daha dirençli bir yapıya yardımcı olur. Yoğunlaşma riski, olumlu sonuçlar yaratabilmesi için bankaların mevcut verileri sürekli takip ederek ölçümlemesi ve analizleriyle uygun stratejilerle aksiyonlarını almaları gerekmektedir.

1.2.4.6. Likidite Riski

Likidite, bankacılıkta borçlarını ödeyebilme ya da minimum maliyet ile olabilecek mevduat ödemelerini karşılayabilme ve piyasanın kredi ihtiyacını cevaplama yeteneğidir. Bankalar bilançolarında oluşan likidite açıklarını ya yüksek maliyetlerle borçlanarak ya da varlıklarını satarak kapatmaya çalışırlar. Her iki durumun artışı ise bankacılıkta likidite riski anlamı taşır.

Likidite riski, genel itibariyle bankaların yükümlülüklerini yerine getirme konusunda nakit giriş-çıkışı miktarındaki yetersizlik veya zaman açısından vadelerdeki uyumsuzluktan kaynaklı oluşan risklerdir. Yeterli likiditeye sahip olmayan bankaların fonlama maliyeti artacağından likidite riski bankacılık sisteminde ciddi anlamda tehdit oluşturan risk türüdür. BDDK yönetmeliğinde likidite riski, “bankanın nakit akışındaki dengesizlik sonucunda nakit çıkışlarını tam olarak ve zamanında karşılayacak düzeyde ve nitelikte nakit mevcuduna veya nakit girişine sahip bulunamaması nedeniyle, yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi durumu” olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Nakit sıkıntısı sebebiyle yükümlülüklerini yerine getiremeyen banka elindeki varlıkları maliyetinin altında veya piyasa değerinin altında elden çıkarma durumunda kalacağından likidite kontrolü bankacılıkta en hassas mevzulardan biri haline dönüşmüştür.

Daha geniş anlamda açıklanacak olursa likidite riski, “bankalarda başta aktif ve pasifler arasında doğabilecek vade uyumsuzluğu olmak üzere, aktiflerin kalitesinin bozulması (geri dönmeyen alacakların artması), batık krediler dışındaki

¹⁴Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, madde 3.

donuk aktiflerin artışı, faiz tahsilatlarının ve karlılığın düşmesi, hızlı ve beklenmeyen mevduat çekilişi, ulusal veya uluslar arası krizler nedeniyle nakit talebinin hızla artması gibi nedenlerle aktiflerini fonlama ihtiyacı ve buna bağlı olarak nakit ödemelerini ve yükümlülüklerini yerine getirememe tehlikesidir.”¹⁵

Likidite kavramı finansal sistem içerisinde üç farklı alan açısından incelenebilir. Bunlar merkez bankası likiditesi, fonlama likiditesi ve piyasa likiditesidir. Merkez bankası likiditesi, ekonomi içerisinde ihtiyaç olan para arzını merkez bankasının karşılayabilme yeteneğidir. Merkez bankaları makro anlamdaki likiditeyi temsil etse de bankacılık sisteminin toplam rezervleriyle ilgilenir. Bilançosu incelendiğinde varlık ve yükümlülüklerindeki değişiklikler direkt olarak diğer bankaların likiditelerini etkiler. Örneğin merkez bankası yükümlülüklerindeki artış bankaların rezervlerinde azalmaya neden olur; bu da dolaşımdaki para miktarının azalması anlamına gelir. Yükümlülüklerin azalması durumunda ise tam tersi söz konusu olup piyasadaki para miktarında artış yaşanacaktır. Buradan da anlaşılacağı üzere merkez bankası likiditesi, piyasa likiditesi ve bankaların fonlama likiditesi ile yakından ilişkili olup ekonomideki likidite kavramının en temel belirleyicisidir.

Piyasa likiditesi, bir varlığın kısa sürede ve düşük işlem maliyetiyle fiyatı en az etkilenecek şekilde alınıp satılabilme kolaylığıdır. Piyasa likiditesi iki temel grup altında ele alınabilir. Bunlar: bankalar arası piyasa ve varlık piyasası likiditesidir.¹⁶ Bankalar arası piyasa likiditesi bankaların kendi aralarında yaptıkları nakit ve benzeri değerlerin alışverişini ifade etmektedir. Bankalar arası olan piyasa işlemleri bankaların rezervlerindeki tutarları değiştirmekle beraber dolaşımdaki para arzını etkilemez. Bu açıdan bakıldığında merkez bankası likiditesi ile karıştırılmamalıdır. Varlık piyasası likiditesi, işlem maliyetleri üzerine kurulu olan bir kavramdır. Piyasalara olan güvenin göstergelerinden biri olarak düşünebiliriz. Piyasanın likit olması, giriş ve çıkışların yoğun olduğu, alış-satış

¹⁵ Hakan Şakar, Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi, Mida Institut Bankacılık Eğitim Dizisi No:5, 2002, s.209

¹⁶ Burcu Deniz Yıldırım, Türkiye'nin Finansal Piyasa Likiditesi Ölçümü Ve Analizi, Central Bank Review, Cilt no:11, Sayı:1 (Ocak 2011) s.14

fiyatlarının kote edildiği, fiyat farklarının ve volatilitenin düşük olduğu anlamına gelir. Bu sayılan kriterler beklentilerin olumlu olduğu, güven ortamı barındıran piyasalarda maliyetlerin düşük olması anlamını taşır.

Reel sektör incelendiğinde likit varlık; fiyatında önemli bir kayıp yaşanmadan nakde çevrilebilen varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, piyasa likidite riski denildiğinde, eldeki varlığın nakde çevrilebilme kapasitesi ve olası değer kayıpları anlaşılmalıdır. Teoride her aktif kalem likite çevrilebilmektedir. Ancak burada önemli olan zaman ve maliyet unsurunun etkisiyle değer kaybı yaşanmadan nakde dönüştürülebilmesidir. Örneğin; bir arsa veya taşınmazların elden çıkarılması durumunda eğer şirket üzerinde zaman açısından kısıtlılık yoksa piyasa fiyatından rahatlıkla satılabilmektedir. Ancak kısa zaman içerisinde nakit ihtiyacı söz konusuysa değerinden daha düşük bir fiyatla satılabilmesi söz konusudur. Piyasa fiyatı ile satış fiyatı arasındaki fark; reel sektör bilançolarında da bankalar bilançosunda da nakde dönüştürülme maliyetini oluşturmaktadır.

Fonlama likiditesi, aracı kurumların bilançolarındaki vade ve nakit akışlarındaki uyumdur. Bankalar; talep doğrultusundaki nakit giriş ve çıkışlarını karşılayabildiği ölçüde likit sayılmaktadır. Bankaların yükümlülüklerini karşılayabilmeleri fonlama likiditelerine bağlıdır. “Fonlama likiditesi riski, kurumun beklenen ve mevcut ve gelecekteki beklenmeyen nakit akışı ve teminat ihtiyacını, günlük operasyonlarını veya kurumun finansal durumunu etkilemeden, etkin şekilde karşılayamaması riskidir.”¹⁷

Likidite bankalar açısından bakıldığında temelde iki kavram üzerine kuruludur. Biri vade uyumu olup elinde bulunan mevduat ile kredilerin ve diğer fonlama gerektiren işlemlerin eş zamanlı olarak karşılıklılandırılabilmesidir. Diğer ise maliyet; fonlamanın minimum maliyetle yapılabilmesidir. Enflasyonun arttığı bir ekonomide piyasadaki varlık fiyatlarının artışı bankaların maliyetlerine yansımaktır. Bankaların karlılık durumları, sermaye yeterlilik oranları, ayırdıkları karşılıklar bilançolarındaki likidite dengesini doğrudan etkiler.

¹⁷ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik", Son Güncelleme: 28 Haziran 2012, s.8., (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120628-16.htm>, e.t.30.01.2016

Basel I ve Basel II 'de likidite riskine pek önem verilmemişse de son zamanlarda yaşanan finansal krizlerde likidite yönetiminin mühim olduğu kanaatine varılmıştır. Basel III 'te Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Coverage Ratio-LCR) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranı (The Net Stable Funding Ratio-NSFR) kavramları getirilerek etkin likidite yönetimi hedeflenmiştir.

Bankaların en önemli işlevi olan fon arz ve talep edenlerin ihtiyaçlarını sorunsuz bir şekilde karşılaması kontrollü bir likidite yönetimiyle mümkündür. Sistem içerisinde döngünün devamlılığı için güven veren ve istikrarlı bir duruş sergilemek zorunda olan bankalar varlıklarındaki nakit giriş ve çıkışlarını dengelemelidir. Aksi takdirde likidite sorunu yaşayan finansal kurumlar en ufak bir sistem sorunu ile karşılaştığında piyasadaki güvenilirliklerini yitirip, ciddi nakit çıkışları ile karşılaşabilirler. Böylesi bir durum ise finansal kurumları iflas eşiğine kadar götürür. Bu nedenle bankacılık sistemindeki en önemli riskin likidite olduğunu söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

LİKİDİTE KAVRAMI VE YÖNETİLMESİ

Likidite bankanın nakit akışını temsil etmekte olup nakit akışındaki dengesizlikler sonucu yükümlülüklerin zamanında gerçekleştirilememesi likidite riskini oluşturmaktadır. Finansal sistemin en önemli unsuru olan bankaların temel risklerinden biri likiditedir. Öyle ki; iyi yönetilmediği durumlarda hem itibar hem de maddi kayıplara yol açarken bankaları iflasa kadar götürebilmektedir.

Sistem içerisinde güven kaynağı olan bankaların yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda piyasada ciddi bir güven problemi oluşacağından bankalarda önemli ölçüde ani nakit çıkışlarına sebep olacaktır. Likiditenin etkin yönetilmesi konusu bu gibi durumlar karşısında en güçlü korunma yöntemidir.

Bu bölümde likidite ihtiyacının neden doğduğu, likidite riskinin hangi durumlar karşısında oluştuğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Likidite riskinin ölçümü ve hesaplanması, likidite yeterliliği kavramı detaylı olarak incelenerek genel anlamda aktif ve pasif kalemler arasındaki vade uyumsuzluğu olarak tanımlanan likidite riskinin ne şekilde yönetilmesinin mümkün olabileceği her yönüyle anlatılmaya çalışılmıştır.

2.1. LİKİDİTE İHTİYACI

Bankacılık sisteminde incelenen likidite, fonlama likiditesi olup; öncelikle bilançodaki aktiflerini, uygun olmaması durumunda ise pasiflerini ihtiyaç halinde en kolay ve düşük maliyetle nakde dönüştürebilme kapasitesidir. Finansal sistemde olağan veya olağan dışı hallerde olmak üzere iki farklı durumda likidite ihtiyacı incelenebilir. Olağan hallerde ağırlıklı olarak bilançodaki aktif kalemler nakit döngüsünü belirlerken, olağan dışı hallerde ise pasif kalemler üzerinden fon kaynağı oluşturulur.

Beklenen likidite ihtiyacı, önceden tahmin edilebilen fon girişleri ile önceden tahmin edilebilen fon çıkışları arasındaki farka eşittir. Beklenmeyen likidite ihtiyacı ise öngörüle bulunulamamış olan fon girişi ile çıkışı arasındaki farktır. Toplanan mevduatlar, interbank ve merkez bankası borçlanmaları, menkul kıymet kalemleri, uluslararası borçlanmalar bankalarda fon kaynağı yaratırken; banka rezervleri, kullandırılan krediler ve banka portföyünde bulunan menkul kıymetler fon çıkışını temsil eder. Bilançoya yansımaları ise aşağıdaki özet tablodaki gibi olmaktadır.

Tablo 1. Toplaştırılmış Özet Banka Bilançosu

Aktifler	Pasifler
Rezervler Zorunlu Rezervler Serbest Rezervler Menkul Kıymetler Kamuya Ait Menkul Değerler Diğer Menkul Değerler Krediler Kısa Vadeli Krediler Uzun Vadeli Krediler Diğer Varlıklar	Mevduat Vadesiz Mevduat Vadeli Mevduat Mevduat dışı Kaynaklar İnterbank Borçlanmaları T.C. Merkez Bankası Borçlanmaları Uluslararası Borçlanmalar Menkul Kıymet Borçlanmaları Sermaye Diğer Pasifler

Bilanço kalemlerini inceleyecek olursak pasifler bankanın yükümlülüklerini bize gösterir. Bankalar pasiflerdeki bu fon kaynaklarını ihraç ederek, varlıklarında artış yaratırlar. Fon kaynakları temelde, toplanan vadeli ve vadesiz mevduatlar,

uluslararası piyasalardan veya yurtiçi piyasadan borçlanmalar, merkez bankasından veya diğer bankalar arası borçlanmalar ve sermayeden oluşur. Para ticareti yapan bankalar fon kaynağı olarak öz kaynaklarından (sermaye) ziyade yabancı kaynakları kullanırlar. Aktifler ise bankanın varlıklarını, yani fon çıkışlarını bize gösterir. Fon kaynaklarının nerelerde kullanıldığını, hangi alana yönlendiğini aktiflerdeki verileri inceleyerek tespit edebiliriz. Zorunlu ve banka tarafından serbest karar verilen karşılıklar (rezervler), kullandırılan krediler ve menkul kıymetler aktiflerimizi oluşturur. Bankanın karlılığı ölçülürken varlıkların satışından elde edilen gelir ile fon yaratırken oluşan maliyet arasındaki farka bakılır. Likidite yönetimi maliyetlerin düşük tutularak likidite ihtiyacına uygun vade ve miktarda cevap verilebilmesini hedefler.

Likidite ihtiyacı aslında eldeki fonların ne amaçla kullanılacağı üzerine yoğunlaşır. Bunu ağırlıklı olarak belirleyen şey ise mevcut ekonomideki tüketici ve yatırımcıların nakde olan ihtiyaçlarıdır. Küresel ve konjonktürel gidişata göre uluslararası kuruluşların belirlediği kurallar ve merkez bankalarının aldığı kararlar doğrultusunda likidite ihtiyacı değişmektedir.

Bankaların hem gelir kaynağı hem de pazarladığı ürün ağırlıklı olarak para olduğundan her daim aktiflerinde nakit veya kolayca nakde çevrilebilir varlıklar bulundurmalıdır. Bankalar piyasadaki arz ve talebe göre dönem dönem fazlaca nakde ihtiyaç duyabilir. Örneğin merkez bankasının faizleri düşürmesi durumunda gelecekteki para kullanımı yerine bugünkü para tercih edileceğinden hane halkında harcama eğilimi artar. Piyasada bol miktarda likidite talebi oluşur. Aracı kurum niteliğindeki bankaların bu gibi durumlarda oluşan talebi karşılayabilmesi gerekmektedir.

Özetlemek gerekirse likidite ihtiyacı, bankanın nakde gereksinim duyduğu her alanda ortaya çıkmaktadır. Kredi kullandırırken, menkul kıymet bulundururken, mevduatları geri öderken, faizleri öderken, ticari bir kuruluş olduğundan kendi giderlerini karşılarken ve yasal zorunluluklar nedeniyle bünyesinde her zaman ihtiyacı karşılayabilecek kadar nakit bulundurmak zorundadır.

2.2. LİKİDİTE RİSKİNİ DOĞURAN SEBEPLER

Bankacılık sisteminde var olan likidite ihtiyacına karşılık bunun karşılanamama ihtimali de mevcuttur. Bu durumun sebepleri incelendiğinde temelde iki farklı kökeni olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi;

-*Fonlamaya* ilişkin likidite riski (iç kaynaklı likidite riski) olup, bilançodaki aktif-pasif arasındaki vade uyumsuzluğu, nakit giriş-çıkışındaki düzensizlikler, aktif kalitesinin bozulması, faiz tahsilatlarının ve karlılığın düşmesi, beklenmeyen kaynak çıkışları ve donuk aktiflerdeki artışlar olarak sıralanır. Diğer ise;

-*Piyasaya* ilişkin likidite riskidir. (dış kaynaklı likidite riski) Piyasaların bozulması ve/veya derinliğinin azalması ya da piyasalardaki likidite düzeyinin yetersiz olması gibi nedenlerle bankanın pozisyonlarını makul bir fiyattan ve zamanında nakde dönüştürememesi nedeniyle doğacak zarar ihtimalini ifade eder.¹⁸

Likidite riskini doğuran sebepleri ayrıntılı olarak incelendiğinde altı başlık altında toplanmaktadır.

⇒Vade uyumsuzluğu

⇒Aktif kalitesindeki bozulmalar

⇒Donuk aktiflerdeki artışlar

⇒Beklenmeyen kaynak çıkışları

⇒Faiz tahsilatları ve karlılıktaki azalışlar

⇒Yerel ve uluslararası finansal krizler

¹⁸ Hasan Candan ve Alper Özün, Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.367.

2.2.1. Vade Uyumsuzluğu

Bankacılık sisteminde likidite riskinin en temel kaynağı vadelerdeki uyumsuzluktur. Bilançodaki pasif kalemlerin vadelerinin aktifteki verilerin vadelerinden kısa olması likidite açığına sebep olmaktadır. Bahsedilen durumda bir nakit çıkışı söz konusuysen, bunu karşılayabilecek kaynağın uygun olmaması anlamına gelmektedir. Toplanan mevduatların vadeleri ile krediler ve diğer fonlama gerektiren işlemlerin vadelerinin örtüşmemesi vade uyumsuzluğu olarak tanımlanmaktadır.

Likidite riskinin olduğu durumlarda bilançonun pasif tarafında yer alan kaynakların vadeleri, aktifte yer alan varlıkların vadelerine göre daha kısa sürede yenilenmektedir. Vadesi gelen kaynağın yenilenebilmesi veya yerine yeni bir kaynak bulunması durumunda risk oluşmamakta, aksi durumda likidite riski doğmaktadır. Aktif kalemlerden henüz nakit girişi sağlanmadan, pasif kalemler için bir nakit çıkışı söz konusu olacağından, vadesi gelen pasif kalemlerin vadelerinin uzatılamaması veya yeni kaynak sağlanamaması durumunda banka yükümlülüklerini yerine getiremeyecek ve geri ödemeleri gerçekleştiremeyecektir. Ödemelerin aksaması hızla yeni likidite ihtiyacını tetikleyecek, bu durumun fark edilmesi ise bankadan hızlı bir şekilde nakit çıkışına neden olacak ve nihayetinde banka faaliyetlerini yürütemez hale gelecektir.¹⁹

Vade uyumsuzluğu nedeniyle oluşan likidite açığının kontrolü kredi vadeleri ile yabancı kaynakların vadeleri arasında bir denge kurulmasıyla sağlanabilmektedir. Bankalar kendi bilanço büyüklükleri doğrultusunda ister bilanço içi yöntemlerle isterse bilanço dışı yöntemlerle kontrolü sağlarlar. Bilanço içi yöntemler, aktif ve pasif kalemlerin vadelerinde yapılabilecek değişiklikler veya bilanço büyüklüklerinde uzun vadeli değişiklikler yapılmasıdır. Bunları biraz açacak olursak, aktif ve pasiflerde yapılabilecek değişiklikler iki şekilde mümkündür:

¹⁹ Şenol Babuşçu, Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, Akademi Consulting&Training, Ankara, 2005, s.50-51.

-ya aktifteki vadesi gelmemiş olan alacakların bir bölümü geri çağrılarak daha kısa vadeli yeni aktifler yaratılır.

-ya da kaynakta yer alan mevduat müşterileri ikna edilerek daha uzun vadeli işlemlere dönüştürülerek kaynaklarda artış sağlanır.

Bilanço dışı yöntemler ise uzun vadede yeni kaynaklar edinmeyi ve aktif tarafta bu kaynakla daha kısa vadelerle devamlılığı sağlayabilmeyi amaçlamaktadır. Bunu da vadeli işlemler borsasında yaptığı alım-satım sözleşmeleri ile sağlamaktadır. Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri sayesinde aldıkları pozisyonlarla bilançolarındaki likit açıklarını kontrol etmeye çalışırlar.

2.2.2 Aktif Kalitesindeki Bozulmalar

Bilançonun aktifinde yer alan kalemlerde geri ödemesi olmayan veya geciken alacaklardaki artışlar bankanın likit dengesini bozabilmektedir. Kullandırılan kredilerin veya benzer alacakların anapara ve faizi gibi iadeleri zamanında ödenmediğinde, ödenmeyen tutar kadar bilançonun pasif tarafında nakit çıkışı gerektirmektedir. Bankanın zorunlu olarak likit kaynak oluşturması anlamına gelir. Geri dönmeyen alacaklar arttıkça, bankanın nakde olan ihtiyacı da artacak ve likidite riski oluşuracaktır.

Aktif kalitesinin korunması için bankalar kredi verirken daha dikkatli davranmalıdır. Kredi kullandırımalarında limit tahsis edilirken müşterilerin kredibilitesi, ödeme alışkanlıkları, mali durumları ve teminatları titizlikle incelenmelidir. Kullandırılan kredilerin riskli olanlarının belirlenmesi, ölçülmesi, izlenmesi, kontrolü ve raporlanması aktif tarafın risk yönetimini kolaylaştırır. Batık krediler ne kadar azaltılabilirse bilançonun aktifi de o kadar güvenilir olacaktır.

2.2.3. Donuk Aktiflerdeki Artışlar

Donuk aktifler, bankanın faiz ya da benzeri gelir beklentisi olmadan daha çok şirket değerliliğini artırmak amacıyla yaptığı iştirak yatırımları, faaliyetlerini sürdürmek amacıyla yaptığı sabit kıymet yatırımları veya geri dönmeyen alacaklar nedeni ile zorunlu olarak elde ettiği iştirakler veya sabit kıymetlerden oluşur. Donuk

aktiflerin artması, sorunlu alacaklarda olduğu gibi bankanın likidite pozisyonunu olumsuz etkilemekte ve likidite riskinin taşınmasına neden olmaktadır.²⁰ Donuk aktifler ekonomik canlılıkla yakından ilgili olup canlılığın azaldığı dönemlerde donuk aktiflerde artış olduğu görülmektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde tahsili geciken alacakların da artmasıyla likidite riskinde de yoğunlaşmalar olmaktadır.

Donuk aktiflerin nakde dönüştürülmesi zor olduğundan, donuk aktif kalemleri toplamı kadar aktif varlıklarda likidite azalışına sebep olur. Donuk aktiflerin artışı nedeni ile bir likidite sıkıntısı yaşanmaması için, bankacılık faaliyetini yürütmek adına zorunlu olanlar dışında sabit kıymetlere yatırım yapılmaması, satın almak yerine finansal kiralama gibi yöntemlere başvurulması, faaliyetlere katkı sağlamayan veya karlı olmayan iştirak yatırımlarına girilmemesi ve sorunlu alacaklar nedeni ile zorunlu olarak elde edilen sabit kıymetlerin bekletilmeden satılması gerekmektedir.²¹

2.2.4. Beklenmeyen Kaynak Çıkışları

Bir ülkedeki siyasi ve ekonomik alanda oluşan olağanüstü durumların finansal piyasalarda genel bir güvensizlik yarattığı hallerde veya halk arasında oluşan panik sebebiyle, bir veya birden fazla bankaya duyulan güvensizlik banka bünyelerinde yaşanması muhtemel ani nakit çıkışlarını doğurmaktadır. Piyasadaki belirsiz ortam ve olumsuz yöndeki söylentiler gibi nedenlerle bankanın kendi özel durumundan kaynaklı nakit çıkışları söz konusu olabilmektedir. Bu gibi önceden kestirilemeyen durumlara karşı rezervinde yeterli nakit bulundurmayan bankalarda likidite riski oluşmaktadır.

Beklenmeyen kaynak çıkışları iki şekilde karşımıza çıkar. Birincisi vadesiz ve ticari mevduatların çekilmeye başlamasıyla beraber gecelik veya daha uzun vadeli repoların başka bankalara taşınması suretiyle gerçekleşmektedir. Kısa dönemli nakit hareketlerinde nakit varlıkları azaltan durumlardır. İkincisi ise, vadeli mevduat ve sendikasyon kredileri gibi uzun vadeli kaynakların vade sonlarında

²⁰ Hakan Şakar, Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi, Mida Institute Bankacılık Eğitim Dizisi No:5, 2002, s.245.

²¹ Şenol Babuşçu, Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, Akademi Consulting&Training, Ankara, 2005, s.55.

yenilenmemesi sonucu geri ödeme zorunluluğu oluşmakta ve buna bağlı likidite sıkışıklığı meydana gelmektedir.

Beklenmeyen kaynak çıkışı riskinden korunabilmek için, riskin gerçekleşme ihtimali sürekli araştırılarak izlenmeli, piyasa ve bankanın risk profili takip edilmelidir. Piyasa koşullarındaki en ufak bir olumsuz değişiklik veya banka itibarına yönelik olumsuz durumlar karşısında nakit çıkışı ihtimaline karşı önlemler alınmalıdır. Önlem alma aşamasına geç kalınır da riske maruz kalınırsa, söz konusu bankanın yapması gereken tek şey itibarını kaybetmemesi için elde edebileceği bütün nakit kaynaklara ulaşarak piyasadaki talebe karşılık verebilmesidir. Eğer bunu başarabilirse müşterilerde oluşan olumsuz değer yargısını kırabilecek ve itibarına şüphe düşürmemiş olacaktır. Aksi durumda ise likidite riskine maruz kalan bankalar, çok yüksek oranlardan borçlanarak kaynak yaratmaya çalışsa da uygun planlama olmadığı durumda iflasa kadar gidebilecektir.

2.2.5. Faiz Tahsilatları ve Karlılıktaki Azalışlar

Faiz tahsilatları ve karlılıktaki azalışlar kaydi ve nakdi olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. Kaydi azalışlar hak edilmiş ancak nakden henüz girişi gerçekleşmemiş dönemsel getirilerdeki azalmayı ifade ederken, nakdi azalışlar bilançodaki nakit kalemlerdeki eksilmedir.

Aktif ve pasifler arasındaki vade yapısının bozulması, piyasa koşullarındaki değişiklikler faiz gelirlerini ve karlılığı direkt olarak etkiler. Aktiflerin vadesi uzarken, pasiflerin vadesinin kısalması faiz ödemelerinin nakit olarak yapılmasına dolayısıyla likidite sıkışıklığına sebep olmaktadır. Veya tahsili gerçekleşmeyen kredilerin artması; faiz ödemeleri devam ettiği halde faiz tahsilatlarının gerçekleşmemesi anlamına gelir ki nakit döngüsünde risk oluşturmaktadır. Piyasada belirlenen faiz oranlarındaki hızlı düşüşler; özellikle uzun vadeli, sabit ve yüksek faizden borçlanan ve kaynak maliyetini düşüremeyen bankaların kar marjını düşürür. Buna benzer olarak kurlardaki ani ve sert hareketler, yabancı para cinsinden ters pozisyon alan bankalarda karlılığı azaltarak likidite riskine zemin oluşturmaktadır.

Faiz tahsilatları ve karlılıktaki azalışların oluşturacağı likidite riskinden korunmak için aktif-pasif arasındaki vade dengesinin korunması, geciken alacakların kısa sürede tahsil edilmesi gerekmektedir. Eğer bu türden bir riskin oluşumu engellenememiş ise; bankaların, ödenmiş sermayelerini artırarak kaynak yaratmaları veya sermaye benzeri kredi temin ederek likiditelerini artırmaları mümkündür.

2.2.6. Yerel ve Uluslararası Finansal Krizler

Yerel ve uluslararası yaşanan finansal krizler aniden ortaya çıktığı gibi beklentilerin olumsuz yönde olmasıyla sektörün genelinde güvensizlik yarattığından hızla nakit çıkışlarına sebep olabilmektedir. Kriz dönemlerinde bankalar nezdinde bulunan nakitlerin nihai tüketicilerin veya yatırımcıların eline geçerek diğer finansal varlıklara kayması söz konusudur. Aynı zamanda bankaların hem ulusal hem de uluslararası kaynaklardan borçlanma kabiliyeti zorlaşır. Yaşanan panik ortamında likidite sıkışıklığına sebep olan asıl durum ise bankacılık sistemine olan güvensizliktir.

Bu durumun kontrol altına alınabilmesi pek mümkün olmasa da, bankalar güçlü mali yapıları sahip olarak bu krizlere karşı hazırlıklı olabilir. Yerel ve uluslararası finansal krizlerde bankacılık sektörü her şekilde zarara maruz kalır. Bankaların güven verici bir duruş sergilemesi piyasadaki yoğun nakit talebine hızlı ve sorunsuz bir şekilde cevap verebilmesiyle mümkündür. Bu anlamda beklenmeyen kaynak çıkışlarına karşı alınan önlemlerle risk minimize edilmeye çalışılır.

2.3. LİKİDİTE YETERLİLİĞİ ve LİKİDİTE KARŞILAMA ORANI

Likidite yeterliliği, bankaların konsolide ve konsolide olmayan bilançolarında net nakit çıkışlarını karşılayabilecek düzeyde yeteri kadar likit varlık stokunun bulundurulması halidir. Likidite düzeyi hem ulusal para bazında hem de yabancı para birimleri toplamı üzerinden hesaplanır.

Likidite karşılama oranı, yüksek kaliteli likit varlık stoğu toplamının, net nakit çıkışları toplamına bölünmesiyle elde edilir. Yüksek kaliteli likit varlık kavramını aşağıdaki kriterlere göre belirleyebiliriz:

- ⇒ “Değeri doğru olarak kolaylıkla ölçülebilmeli,
- ⇒ Likidite sorunu yaşanan dönemlerde bile kolaylıkla nakde dönüşebilmeli,
- ⇒ Teminatlı işlemlerde konu edilmemiş olmalı,
- ⇒ Alış-satış fiyatı arasındaki farkı düşük, işlem hacmi yüksek, piyasadaki katılımcı sayısının fazla ve çeşitli olması sebebiyle yoğunlaşma düzeyi düşük olan aktif ve derin bir piyasası olmalı,
- ⇒ Varlık üzerinde alış-satışını, kullanımını ve her türlü tasarruf etme haklarını kısıtlayıcı bir yasal veya operasyonel gereklilik olmamalı,
- ⇒ Türk lirası cinsinden veya Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından gösterge niteliğinde döviz ve efektif alış satış kuru belirlenerek ilan edilen para birimleri cinsinden olmalıdır.”²²

Likidite karşılama oranı hesaplamasında nakit çıkışları ise; teminatsız borçlar, teminatlı borçlar, yapılandırılmış finansal araçlardan borçlar ve bilanço dışı borçlar olarak sınıflandırılabilir. Vadelerine 30 günden fazla olan mevduat sahiplerinin veya bankanın alacaklılarının her an talep etme hakkı bulunan ve ödenmemesi bankanın insiyatifinde olmayan veya ödenmemesi banka insiyatifinde olsa dahi ödenmeme durumunun banka itibarına zarar vereceği bilinen her türlü borçlar nakit çıkışı olarak tanımlanmaktadır.

²² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmelik”, Son güncelleme 21 Mart 2014, Sayı:28948, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/1293_Olikidite_yonetmeligi_sisteme_konacak.pdf, e.t.20.02.2016

Ülkemizde toplam ve yabancı para cinsinden ifade edilen likidite karşılama oranları Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası görüşleri de alınarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından belirlenir. Kurul her bir banka ya da banka grubuna farklı likidite karşılama oranı belirleyebileceği gibi hesaplama kriterlerindeki oranları da TCMB'den uygunluk almak şartıyla değiştirebilme hakkına sahiptir. BDDK'ya göre; “likidite yeterliliği ölçülürken Türk lirası bazında likidite karşılama oranının %100'den, yabancı para likidite karşılama oranının ise %80 den az olmaması gerekmektedir.”²³ Likidite karşılama oranları Türk lirası ve yabancı para cinsinden iş günü bazında ayrı ayrı hesaplanır ve haftalık, aylık zaman dilimlerine göre aritmetik ortalamaları alınır. Ülkemizdeki uygulamaya göre haftalık ve aylık periyotlarda değerlendirilmiş olan oranlar BDDK'ya raporlanmaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre bankalar likidite yeterlilik düzeylerini her gün düzenli bir şekilde ölçmek, tutturmak ve ilgili kuruma zamanında raporlamak zorundadır.

Likidite yeterliliği kavramı Basel I ve Basel II standartlarında pek ele alınmamış olsa da, farklılaşan ekonomik koşullar ve krizler neticesinde düzenlenme gerekliliği doğmuştur. Uluslararası anlamda da likidite standartları bulunmadığından Basel III kriterlerinde kapsamlı olarak yer almıştır. Bankaların en büyük tehlikelerinden olan, kısa sürede, ani ve yüksek montanlı nakit çıkışlarına karşı aktiflerinde belli bir oranda likit varlık bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. Basel III tarafından belirlenen bu oran net sabit fonlama oranı olarak belirlenmiştir. İstikrarlı fon kaynakları kullanımı teşvik edilerek uzun dönemli güvenilirliği sağlayabilecek likidite karşılama oranları üzerinde durulmuştur.

2.4. LİKİDİTE RİSKİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ

Likidite riski hesaplama yöntemleri, riskin izlenmesi ve kontrol edilebilmesi için büyük bir öneme sahiptir. Bankaların ölçümler sonucu elde ettiği veriler mevcut likidite açığı riskini ve günlük fonlama ihtiyacının ne kadar olduğunu yaklaşık olarak ortaya çıkarmaktadır. Likidite riski ölçülürken likidite oranı, kredi

²³ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmelik”, Son güncelleme 21 Mart 2014, Sayı:28948, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/12930likidite_yonetmeligi_sisteme_konacak.pdf, e.t.20.02.2016

mevduat oranı, haftalık ve aylık likidite oranları, kümülatif likidite modeli, likidite risk faktörü, yoğunlaşma raporu ve kurumun bağlı işletmeleri borç verme raporu gibi veriler de değerlendirmeye ilave edilebilir. Bankalar alacakları likit pozisyonlarını belirlerken geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak veya bazı sayısal hesaplama yöntemlerini kullanarak karar verebilirler. Bu yöntemleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

>Stok yaklaşımı

>Akış yaklaşımı

>Likidite farkı analizleri

>Likidite rasyo analizleri

>Stres testleri yöntemi

2.4.1. Stok yaklaşımı

Stok yaklaşımı, bankaların geçmişteki deneyimleri doğrultusunda yapılan tahminlere göre ihtiyaç halinde yeteri kadar likit varlık stoğu bulundurabilmesi varsayımına dayanır. Bahsi geçen stoğun, hem günlük nakit ihtiyacını hem de olağanüstü durumlardaki nakit ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde olması beklenir. Stok yaklaşımına göre, bilançodaki veriler baz alınarak farklı oranlar değerlendirilir ve bu oranlardaki değişimlerin analiz edilmesiyle uygun pozisyon alınır. Bilançonun varlıkları nakite çevrilme kolaylıklarına göre sınıflandırılır, yapılan hesaplamalar sonucu ortaya çıkan oranlar için hedef veya limit değer belirlenmesi söz konusudur. Stok yaklaşımında gösterge olarak kullanılan oranlardan bazılarını inceleyelim.

⇒ *Likit ve Likide Yakın Değerler / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar*: Bu oran üç ay içinde vadesi gelen veya ödenmesi gereken borçlara karşı ne kadar hazır olduğunu bize gösterir. Bu oranın 1'e yaklaşması veya 1'in üzerinde olması kısa vadeli nakit çıkışları için yeterli düzeyde likiditenin sağlandığı anlamına gelir.

⇒ *Likit ve Likide Yakın Değerler / Toplam Aktifler*: Bu oran likiditesi yüksek olan varlıkların toplam aktifler içindeki payını bize gösterir. Bu oranın değeri yükseldikçe likit varlıkların yeterlilik düzeyi artmaktadır. Ancak bu durum bankacılıkta pek tercih edilmez; çünkü, likit varlıkların getirisi uzun dönemde değerlendirildiğinde faiz getirisine göre daha düşük olacağından bankanın aleyhinedir.

⇒ *Nakit Değerler / Vadesiz Mevduat*: Bu oran da her an çekilmesi muhtemel olan mevduata karşılık ne kadar hazır değer bulunduğunu gösterir.

⇒ *Krediler / Toplam Mevduat*: Kredilerin ne kadarının mevduatlarla karşılanabildiğini gösteren orandır. Bu oranın yüksek olması mevduatların krediye dönüşümünün yüksek olduğu anlamına gelir. Oran ne kadar yüksek olursa bankanın maliyetini o kadar düşürücü etki yaratır. Oranın değeri 1'in üzerinde ise kredi finansmanında sadece mevduatların değil diğer kaynakların da kullanıldığını ifade eder.

Stok yaklaşımı, olağan nakit ihtiyacına karşı bankanın kaynaklarının yeterlilik düzeyini ölçmede kullanılır. Ancak oranlar değerlendirilirken ani nakit giriş ve çıkışları hesaba katılmadığından likidite riski ölçümünde yetersiz kalmaktadır.

2.4.2. Akış Yaklaşımı

Akış yaklaşımı, bankaların nakit giriş ve çıkışları arasında karşılaştırma yoluyla geçmiş verilerden yola çıkılarak tahminler yapılmasıdır. Belirli bir zaman aralığında beklenen nakit girişleri ve çıkışları arasında kıyaslama yapılabileceği gibi karşı tarafın nakit kullanım standartlarını göz önüne alarak da beklenmeyen durumları varsayımlara dayandırarak yapılan likidite analizidir. Geçmiş raporlar doğrultusunda hangi dönemlerde nakit giriş-çıkışlarının azalıp arttığı ve bu hareketlerin ne kadarının isteğe bağlı olarak gerçekleştirilip ne kadarının beklenmeyen durumlardan kaynaklandığının tespit edilmesine dayanır. Bankalar likit pozisyonlarını bu hesaplamalara göre ayarlayabilirler.

2.4.3. Likidite Farkı Analizi

Likidite farkı analizi, belirli bir zaman dilimi içerisinde bilançodaki tüm aktifler ile tüm pasiflerin toplamı alınarak karşılaştırılması ve vadesi gelen borçlar ile aktifler arasındaki farkın hesaplanarak analiz edilmesidir. Bir başka deyişle, tüm aktif ve tüm pasiflerin vadelerine göre sınıflandırılarak vadesi gelen veya vadesiz olan aktif toplamı ve pasif toplamı içerisinde karşılaştırma yapılmasıdır. Vadesi dolan borçlar ile aktifler arasındaki fark pozitif olduğunda bankaların tercih ettiği stratejilere göre likidite açığı kapatılmaya çalışılır. Likidite farkı analizinin asıl hedefi kabul edilebilir likidite açığını tespit ederek bu açığın ne şekilde finanse edilebileceği konusunda uygun aksiyon alabilmektir.

Analiz yapılırken sabit faizli tek ödemeli veya kupon/taksit ödemeli işlemler ile değişken faizli tek ödemeli veya kupon/taksit ödemeli işlemler vadelerine kalan güne göre sınıflandırılırlar. Vade kaygısı taşımayan pozisyonların sınıflandırılması ise bankanın geçmiş deneyimleri ve tarihsel verilerine göre yapılmaktadır. Gruplama yapılacak zaman aralıkları genellikle kısa ve uzun vade olarak ayrıştırılıp; günlük analizler için iki haftalık, aylık analizler için altı aylık verilerden faydalanılır.

Likidite farkı analizlerinde maruz kalınacak riskin büyüklüğü hakkında öngörülebilir. Bankalar bu riskin sebep olacağı muhtemel zararları minimuma indirebilmek ve kontrol altına alabilmek için mevcut müşterilerinin nakit alışkanlıklarını iyi gözlemlemeli, dönemsel veya konjonktürel olan nakit giriş ve çıkışlarını iyi takip etmelidir. Fonlama kaynaklarının döngüsü ve alacaklarının geri dönüşleri izlenerek likit yönetimindeki boşluklar giderilmeye çalışılır.

2.4.4. Likidite Rasyo Analizleri

Likidite rasyoları, likidite riskinin ölçülmesinde kullanılan en temel yöntemlerden biridir. Ancak riskin varlığını tespit etmekle birlikte riskin büyüklüğünü (muhtemel zarar tutarını) ölçmede yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Likidite rasyo analizleri statik analiz olup likidite durumunun yeterliliği hakkında bilgi vermektedir.

Rasyo analizinde bankalar varlık ve yükümlülüklerini nakde dönüştürme kolaylıklarına göre sınıflandırmakta, sınıflandırılan büyüklüklerin toplam varlık ve yükümlülüklerle oranlanmasıyla likidite yeterliliği hakkında yorum yapılmaktadır. Basel kriterlerine göre varlıkların likidite gruplamaları dörde ayrılmıştır.

- 1. Derecede likit varlıklar, nakit ve nakit benzeri değerler ile ikincil piyasalarda nakde çevrilme potansiyeli yüksek kamu menkul kıymetleri ve Merkez Bankası hesaplarından oluşmaktadır.

- 2. Derece likit varlıklar, ikincil piyasalarda alım-satım imkanı olan ancak olumsuz piyasa koşullarında kamu menkul kıymetlerine oranla daha fazla değer kaybı yaşayabilecek diğer menkul kıymetler ile banka plasmanlarını içermektedir. Ani mevduat çekilişlerinde serbest bırakılan zorunlu karşılıklar da bu grup içerisinde değerlendirilmektedir.

- 3. Derece likit varlıklar, krediler toplamından oluşmaktadır. Geri çağrılabilme özelliği taşıyan kredilerin likidite yaratma kapasitelerinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

- 4. Derece likit varlıklar, nakde çevrilebilmeleri diğer gruplara oranla oldukça zor olan iştirakler, diğer aktifler ve duran varlıklar toplamından oluşmaktadır.²⁴

Likidite rasyo analizinde, bankalar genellikle 1. ve 2. derece likit varlıklarını toplam aktiflerine oranlayarak likidite yeterliliklerini ölçmeye çalışırlar. 1. ve 2. derecedeki likit varlıkların yetersiz kaldığı durumlarda ise bankalar 3. ve 4. gruptaki varlıklarına başvurarak likiditelerini artırmaya çalışırlar. Böylesi bir durum sürdürülebilir nakit akışındaki dengesizliğin habercisi olup iştirakler veya duran varlıklar gibi zor nakde dönüştürülebilir kalemlerin de hesaplama dahil edilerek toplam aktif büyüklüğüne oranlanması anlamına gelir.

²⁴ N. Burak Akan, Likidite Riski Ölçümü, Bankacılar Dergisi, Sayı 66, 2008, s.75

Rasyo analizi likidite durumunu tespit etmede kullanılan en etkili yöntemlerden biri olmasına rağmen tek başına yeterli değildir. Riskin olup olmadığını gösterirken, olası zarar durumunda tutar tespitinde bize yardımcı olamamaktadır. Rasyo analizleri değerlendirilirken bankanın borçlanma kapasitesi, erken ödeme taleplerindeki artış eğilimi ve bankanın kullanabileceği fonlardaki kısıtlamalar gibi bir takım veriler de dikkate alınmalıdır.

2.4.5. Riske Maruz Değer Yaklaşımı

Piyasa riski ölçüm yöntemlerinden biri olan riske maruz değer yaklaşımı likidite riski tespitinde de yol gösterici olmaktadır. Belirli bir zaman aralığı ve olasılık durumuna göre piyasa koşullarının olumsuz değişiminin etkisi ile portföy değerinde oluşması muhtemel kayıpların tespit edilmesine dönük bir risk ölçüm yöntemidir. Tam olarak kelime anlamına bakılacak olursa da (RMD-Value at Risk-VaR), belirli bir zaman aralığı içinde ve güven düzeyinde meydana gelmesi olası en yüksek kaybı ifade etmektedir.²⁵ Riske maruz değer yaklaşımını beş aşamada inceleyebiliriz.

1-Portföyde yer alan varlıkların piyasa fiyatına göre değerlendirilmesi

2-Farklı risk faktörlerinin değişkenliklerinin belirlenmesi

3-Finansal varlığın elde tutma süresinin belirlenmesi

4-Yapılacak tahminler için uygun güven aralıklarının belirlenmesi

5-Verilere göre hesaplanan muhtemel en yüksek kayıp tutarının ortaya çıkarılması ve sonuçların raporlanması.

Piyasa riskleri hakkında bir tahmin yöntemi olan RMD yaklaşımı; belirli bir zaman diliminde elde tutulan finansal varlıkların çeşitli değişkenler (faiz oranları, döviz kurları, hisse senedi fiyatları, bono ve tahvil fiyatları vs.) karşısındaki maruz

²⁵ Gültekin Rodoplu, Ebubekir Ayan, Basel II Uzlaşısında Piyasa Riski Yönetimi ve Türkiye Açısından Faiz Riskine İlişkin Bir Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, s.11.

kalınabilecek en yüksek zararın belirli bir olasılık seviyesinde sayısal yöntemler kullanılarak tespit edilmesidir.

RMD hesaplamalarında 3 farklı yöntem kullanılmaktadır: parametrik yöntem (varyans-kovaryans yöntemi), tarihsel benzetim yöntemi ve Monte Carlo simülasyonu yöntemi.

Tablo 2: RMD Hesaplama Yöntemlerine İlişkin Karşılaştırma

	Varyans-Kovaryans	Tarihsel Simülasyon	Monte Carlo Simülasyonu
Hesaplama Kolaylığı	Yüksek	Yüksek	Düşük
Uygulama Kolaylığı	Yüksek	Yüksek	Düşük
Üst Düzeye Raporlanabilirlik	Düşük	Yüksek	Düşük
Türev Ürünleri Ele Alış Biçimi	Düşük	Yüksek	Yüksek
Beklenmedik Olayları Dikkate Alma	Düşük	Düşük	Yüksek
Kısıtlar	Tamamıyla normal dağılım varsayımına dayanması, Türev ürünlerin ele alınmasına elverişli olmaması, Olağandışı piyasa hareketlerini kapsamaması	Tarihsel veri temininde zorluk yaşanabilmesi kullanılan veri setinde olağandışı fiyat hareketlerinin yer almaması durumunda olağandışı piyasa hareketlerini kapsamaması	Modelleme riskinin yüksek oluşu, Karmaşık hesaplamalara yer verilmesi ve zor anlaşılabilirlik
Avantajlar	Normal dağılıma sahip doğrusal getirisi bulunan portföylerde yüksek başarı	Kavramsal olarak basit ve anlaşılabilir olması, her türlü pozisyona uygulanabilirliği	Karmaşık pozisyonların ele alınmasında başarı, doğrusal olmayan pozisyonların ele alınmasında başarı

Kaynak: Hasan Candan ve Alper Özün, Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II, 2.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.10

Parametrik yöntemde, portföyde bulunan ürünlerden, alım-satımının portföye etkisi yüksek olanlar belirlenir ve belirli bir olasılık aralığında gerçekleşmesi muhtemel hareketliliğin portföyde meydana getirebilecek değer kaybı hesaplanır. Uygulanması kolay olmakla beraber portföyün tamamı hesaba

katılmadığından tahminlerin sapma olasılığı yüksektir. Tarihsel benzetim yönteminde ise geçmiş verilerden yola çıkılarak, fiyat değişimlerinin tarihsel verilerdeki gibi hareket edeceği beklentisi üzerine tahminler hesaplanır. Ekonomideki veriler daima değişken olduğundan her zaman aynı sonuç çıkmayabilir. Geçmiş veriler dikkate alınıp, gelecekte yaşanacak olası değişimler göz ardı edildiğinden tarihsel benzetim yöntemi yetersiz kalmaktadır. Monte Carlo simülasyonu yöntemi ise parametrik yöntem ile tarihsel benzetim yönteminin beraber uygulandığı bir hesaplama şeklidir. Fiyatlardaki rassal şekilde oluşan değişimler ile geçmiş fiyat değişimleri birlikte kullanılarak farklı dağılım varsayımları altında hesaplama yapılır. En güvenilir tahminler, Monte Carlo simülasyonundan elde edilmektedir.

2.4.6.Stres Testleri

Önceki ölçüm yöntemleri olağan hallerdeki bankanın mevcut verilerinden yola çıkılarak yapılırken stres testlerinde ise olağandışı hallerde bankaların maruz kalacağı riskler hakkında öngörülerde bulunulması söz konusudur. Beklenmeyen piyasa koşulları ve ulusal veya uluslar arası krizler karşısında bankaların likidite stoklarının dayanıklılığı stres testleri ve senaryo analizleri ile ölçülmektedir. İstatistiksel verilerin likidite riski ölçümünde yetersiz olduğu durumlarda stres testleri yöntemine başvurulmaktadır.

Stres testlerinde, portföye farklı fiyat değişimleri ve korelasyon senaryoları uygulanarak portföyün değerindeki değişimler analiz edilmektedir. Stres testlerindeki ilk ve en zor olan adım uygun senaryoları oluşturmaktır. Stres testlerine genel olarak olağandışı halleri kontrol altına alabilmek için başvurulduğundan; senaryolar, kriz dönemlerindeki piyasa değişkenlerinin hareketleri ve birbirleriyle olan ilişkilerinin tahminine göre oluşturulur. İkinci adımda ise oluşturulan senaryo doğrultusunda portföyün getirilerinin hesaplanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan analizler sonucunda portföyün muhtemel kazancı veya kayıpları ortaya çıkacağından risklerin veya getirilerin hangi alanda ve ne büyüklükte olacağı konusunda bankalara yol gösterici olmaktadır.

Stres testleri ile muhtemel yoğunlaşmalar ortaya çıkarılarak, riskler hakkında daha belirgin yargılara ulaşılır. Güvenilir sonuçlara ulaşabilmek için stres testleri güncel pozisyonlarla ilgili olmalı ve piyasa oranlarındaki değişiklikleri hesaplamaya dahil etmelidir. Farklı risk faktörleri değerlendirilirken her birinin etkisi yanında, birbirleriyle olan ilişkileri sonucu ortaya çıkan etkileri de göz önüne alındığı takdirde gerçeği yansıtacaktır. Bunların yanında sağlıklı testler oluşturulurken piyasanın likidite durumu da hesaba katılmalıdır. Özellikle kriz dönemlerinde artan likit ihtiyacı, fiyatlar genel seviyesini baskılayarak alım-satım hacimlerini düşürecektir. Söz konusu durum ise bankalarda sermaye azalması anlamına gelmektedir.

Stres testleri, temelde RMD yaklaşımına benzemekle beraber ayrıldığı nokta, RMD yaklaşımı olağan haller için beklentileri hesaba katarken; stres testleri kriz dönemleri gibi olağanüstü durumlar için öngörude bulunmaktadır. Stres testleri sayesinde bankalar karşılaşılabilecekleri zarar miktarlarını önceden tahmin edebilme ve önlem alabilme imkanına sahip olurlar.

2.5. LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ

Risk yönetimi, aktif ve pasif yönetim şeklinde iki gruba ayrılabilir. Aktif risk yönetimi riski oluşturan sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik olup pasif risk yönetimi ise gerçekleşmiş olan zararların etkilerini azaltmaya yönelik politikalardır.

Bankacılıktaki diğer risklerde olduğu gibi likidite riskini de sıfıra indirmek mümkün değildir. Risk yönetimi kapsamında riskten kaçınma, riski transfer etme, riski paylaşırma, riski azaltma veya riski kontrol edilebilir düzeyde tutma gibi teknikler kullanılabilir. Riskten kaçınma bir sigorta sözleşmesi ile yapılabilirken, risk transferi hedging yöntemleriyle, riskin paylaşılması karşılıklı sigorta sözleşmeleriyle, riskin azaltılması ve kontrol altında tutulması ise hesapların sıkı takibi ve doğru yorumlanması ile mümkündür. Likidite riskinin yönetilmesinde uygulanacak yöntem belirlenirken riskin piyasa verilerinden mi kaynaklandığı yoksa bankanın bilançosundaki zaman veya tutarlardaki dengesizlikten mi kaynaklandığı tespit edilerek karar verilmelidir.

Likidite riski yönetimi genel olarak varlık ve yükümlölükler arasındaki dengeyi korumakla ilgilidir. Bankalar stratejilerini belirlerken yabancı para likidite yönetimi, varlık likiditesi ve piyasada likide kolay çevrilebilen pozisyonları dikkate almalıdır. Bankanın mali gücünü göz önüne alan ve olumsuz piyasa şartlarına karşı direnç gösterebilen politikalar üretmelidir. Etkili bir likidite riski yönetimi için:

- ***Acil durum planları oluşturularak*** kriz anında veya beklenmeyen durumlar karşısında maruz kalınacak riske hazırlıklı olunmalıdır. Ortaya çıkan riskin piyasa kökenli veya bankanın içsel sistemi ile ilgili olmasına göre aksiyon alınır. Banka kaynaklı krizlerde aktiflerin nakde dönüştürölmesi daha kolay iken piyasa kaynaklı krizlerde ise daha büyük risklere maruz kalınmaktadır. Ayrıca likidite sorununun ne kadar süreceğı dikkate alınarak kısa ve uzun vadeli fon kaynakları yaratabilen stratejiler belirlenmelidir.
- ***Yedek likidite planlaması*** yapılarak herhangi bir likidite açığı karşısında banka kaynaklarından hangi fonların, hangi durumlarda ve ne miktarda kullanılabileceğı önceden tespit edilmelidir.
- ***Likidite riskine yönelik limitler*** belirlenerek bankaların risk alma iştahları üst limitlerle sınırlandırılmalıdır. Bilançodaki likit aktifler, toplam aktiflere, toplam yükümlölüklere ya da kısa vadeli yükümlölüklere oranlanarak üst sınırlar belirlenir. Zaman aralıklarına göre de sınıflandırılarak vadesi dolacak olan pasifler, toplam aktifler ile oranlanarak limitler belirlenebilmektedir.
- ***Piyasalara erişimin yönetilmesi*** olası bir likidite sıkıntısında önemli fon sağlayıcılarla ilişkilerin sağlam ve güçlü olması pasifte bulunan kalemlerin nakde dönüştürölmesinde kolaylık sağlayacaktır. Fon kaynaklarını çeşitlendirerek belli kaynaklarda yoğunlaşma olmasını engellemek, etkin piyasa analizlerinin yapıölip aktif veya pasiflerin elden çıkarılması durumunda uygun piyasayı yaratabilmeyi kolaylaştıracaktır.
- ***Yabancı para likidite yönetimi*** yabancı piyasalara erişimin yerel piyasalara erişimden daha zor olduğı göz önüne alınırsa yabancı para stoklarındaki değışimlerin yaratacağı risk oldukça önemsenmesi gereken bir konudur. Özellikle

yabancı para birimleri üzerinden pozisyon alan bankalar ve likiditenin düşük olduğu piyasalardaki para birimlerini kullanan bankalarda kur riski dikkate alınmalıdır. Etkin likidite yönetiminde bankaların, dış piyasalardaki değişen koşullara uyum sağlaması yeterli seviyede yabancı para kaynaklarına kolaylıkla erişebilmesi ile mümkündür.

- **Likidite riski kontrol sistemi** etkin risk yönetiminin olmazsa olmazlarından. Risk kontrol sistemi likidite riskinin tanımlanması, uygun yöntemlerin kullanıldığına değerlendirilmesi, riske ilişkin tüm verilerin zamanında elde edilmesini gerektirir. Bankalarda kurulan iç kontrol sistemleri risk yönetim sürecinin denetimini sağlarken uygun strateji ve politikaların kullanılıp kullanılmadığı bize yansır.

- **Raporlama** değişen likidite koşullarını gösterirken tüm döviz cinslerinde ve vade aralıklarına göre anlaşılır biçimde olmalıdır. Nitelikli raporlamalarda sayısal veriler doğru şekilde yorumlanarak likidite yeterliliği için uygun alım satım pozisyonları hakkında değerlendirmelerde bulunulmalıdır.

Likidite ölçüm yöntemleri kullanılarak bankanın belirli vadedeki tüm nakit hareketleri, varlık ve yükümlülüklerdeki nakit akışları tespit edilir. Mevcut risklere karşı günlük net fonlama miktarlarından ve beklenmeyen durumlarda oluşabilecek risklere karşı stres testleri değerlendirmelerinden yararlanılarak uygun pozisyonlar alınır.

2.5.1. Likidite Riskine Karşı Aktif Yönetimi

Aktif yönetimi bankanın kaynaklarının, en yüksek getiriyi en az riskle gerçekleştirebilecek şekilde nasıl değerlendirilmesi gerektiğine karar verme sürecidir. Likidite yönetiminde fon kullanım tercihleri aktif yönetimi stratejilerine göre belirlenmektedir. Bilançodaki aktif kalemler incelendiğinde;

⇒ “*Nakit Değerler ve TCMB*”; kasa, efektif deposu ve merkez bankası hesaplarını ifade eder.

⇒ *Bankalar*; bankaların yerli veya yabancı diğer bankalara, katılım bankalarına ve özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşlara yatırdıkları mevduat ile anılan kurum ve kuruluşlarla yapılan işlemlerden doğan borç ve alacakların kaydedildiği hesaptır.

⇒ *Para piyasalarından alacaklar*; bankanın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Borsa İstanbul, Takas ve Saklama Bankası aracılığıyla diğer bankalara verdiği Türk Parası borç tutarlarının izlendiği hesaptır.

⇒ *Finansal varlıklar*; banka aktifinde bulunan bono, hisse senedi, gelir ortaklığı senedi, tahvil, kar-zarar ortaklığı belgeleri, yatırım fonları katılma belgeleri gibi menkul kıymetlerin gösterildiği hesaptır.

⇒ *Krediler*; bankaların asıl faaliyet konusunu oluşturan kredilerin izlendiği hesaptır. Alt hesapları tüketici kredileri, ticari krediler, faktoring alacakları, kredi kartları, iskonto, iştirak kredileri vb. şeklinde çeşitlenmektedir.

⇒ *Özel karşılıklar*; Karşılıklar Yönetmeliği uyarınca sınıflandırılan Türk parası/ yabancı para krediler ve diğer alacaklar üzerinden bir indirim kalemi olarak dikkate alınacak aktif düzenleyici hesaplardır.

⇒ *Zorunlu karşılıklar*; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ilgili düzenlemeleri çerçevesinde, Türk parası zorunlu karşılıkların bloke olarak tesis edilen kısmının izlendiği aktif nitelikli bir hesaptır.”²⁶

Likidite kontrolünde aktiflerin yönetimi fon kullanımının riski düşük, getirisi yüksek varlıklar arasında etkin dağıtılması ile ilgilidir. Bu süreçte ihtiyaç duyacağı likiditeye sahip olması için bankaların dikkat etmesi gereken hususları dört maddede sıralayabiliriz:

- Açılacak kredilerde mümkün olan en yüksek faizi ödeyecek ve geri ödememe riski en düşük olan müşterilerin bulunması.

²⁶ Gökhan Köçer, “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Finansal İstikrar İçin Önemi”, Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2010, s.53.

- Satın alınacak menkul kıymetlerde en yüksek getiriye ve en düşük riske sahip menkul kıymetlerin tercih edilmesi.
- Varlıklar arasında riski en düşük düzeye indirecek biçimde çeşitlendirme yapılması.
- Bankanın karlılığını azaltmayacak miktarda serbest rezervle çalışılması.²⁷

Burada önemli olan nakit sıkışıklığına yol açmayacak şekilde uygun gelir getirici varlıkların tercih edilmesidir. Kısaca aktif yönetimi, bu sayılan hususlar doğrultusunda bankanın ne miktarda risk üstlenebileceğine karar verilmesi sürecidir.

2.5.2. Likidite Riskine Karşı Pasif Yönetimi

Pasif yönetimi bankanın fon kaynaklarını nerden elde edeceği ve ne şekilde çeşitlendirileceği konusunu içermektedir. Özellikle teknolojiye hızlı ilerlemenin sonucu olarak bankalararası piyasalardaki yoğun alış-veriş ve uluslararası düzeyde kolaylıkla gerçekleşen sermaye hareketleri fon kaynaklarında çeşitliliği artırmıştır. Bankalar fon yaratırken ihtiyaç duyduğu miktari; vadeyi göz önünde bulundurarak en düşük maliyetle elde etmeyi hedeflerler.

Bilançodaki pasif kalemler incelendiğinde;

⇒ “*Mevduat*”; Bankalar mevduatı, ticari kuruluşlar mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı, tasarruf mevduatı, döviz tevdiat hesabı gibi kalemlerden oluşmaktadır.

⇒ *Para piyasasına borçlar*; bankalararası piyasalarda yapılan ulusal para birimindeki borçların izlendiği hesaptır. Bankaların, merkez bankasından veya diğer bankalardan aldığı borçları gösterir.

⇒ *Alınan krediler*; Bankaların yurtiçi ve yurtdışı piyasalardan kullanmış olduğu kredilerin gösterildiği hesaptır.

²⁷ İlyas Şıklar, Finansal Ekonomi, 1. Baskı, TC. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2004, s.260.

⇒ *Özkaynaklar*; Sermaye, sermaye yedekleri, sermaye taahhüdü, değerleme farkları, diğer yedekler ve kar/zarar hesaplarından oluşmaktadır.

Bankaların ödenecek vergi ve fonlar, reeskontlar, faktoring işlemlerinden borçlar, karşılıklar gibi kalemleri da pasifin diğer kalemleridir.”²⁸

Bankalar fon açıklarını kapatabilmek için aktif kalemlerine müdahalenin yanında pasif tarafta göz önünde bulundurularak ödünç alma yoluna gidecektir. Özellikle büyük ölçekli bankalar likit kompozisyonlarını yaratırken bu yöntemi daha sık kullanmaktadır. Pasif kalemlerin yönetilmesinde temel dikkat edilecek husus fon ihtiyacı karşılanırken uzun vadeli mi yoksa bir gecelik fonlarla mı giderileceği kararıdır. Bir gecelik fonlar bankalar arası piyasalardaki, uluslar arası piyasalardaki veya menkul kıymetler piyasasındaki repolarla sağlanmaktadır. Uzun vadeli fonlar ise, bankalar arasındaki mevduat sertifikaları veya özel sektör ile bankalar arasındaki finansman bonoları ile karşılanabilmektedir. Bu seçenekler değerlendirilirken maliyetlere göre karar verilir.

Pasif yönetiminde likidite sağlanırken dikkat çekilmesi gereken bir konu ise bankanın itibarıdır. Bankanın piyasadaki güvenilirliği borçlanma kabiliyetini kolaylaştıracaktır. Sermayesinin yeterliliği yanında piyasadan kolayca fon temin edebilmesi pasif yönetimindeki kontrolü artıracaktır.

Pasif yönetimi, aktif yönetimine göre daha çok önem verilmesi gereken bir konudur. Çünkü pasif kalemler üzerinde alınacak olan kararların riski daha yüksek olmaktadır.

Aktif-pasif yönetiminde mevcuttaki likit değerlerin miktarının azaltılması, bilanço içerisinde borçların artması ve kısa vadeli fon maliyetlerindeki hareketler likidite riskini artıran temel durumlardır. Türkiye’de aktif-pasif yönetimi; kaynak maliyetlerindeki artış, Türkiye’deki bankaların uluslar arası bankalarla çalışmaya başlaması ve yabancı bankaların da Türkiye’ye girerek rekabet ortamı yaratması,

²⁸ Gökhan Köçer, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Finansal İstikrar İçin Önemi, Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2010, s.54.

batık kredilerin banka bilançolarındaki payının artması gibi sebeplerden dolayı kaçınılmaz hale gelmiştir.

Aktif-pasif yönetiminin asıl hedefi; bankaların amaçladığı kara ulaşırken, kabul edilebilir risk düzeyinde, net faiz marjını maksimuma çıkarabilmektir. Bu sebeple aktif-pasif yönetiminde getiriler ile maliyetler ve faizler ile vadeler arasında dengeli ilişkiler kurularak kararlar alınır.

Kontrollü bir likidite yönetimi için;

-piyasanın ihtiyaç duyduğu nakdin karşılanması,

-sermaye yeterliliğinin sağlanması,

-faiz dışı gelirlerin kontrolü,

-net faiz gelirlerinin artırılması ve sürekliliğinin sağlanması,

-kredilerin kalitesinin korunması,

-vergi yükünün azaltılması gibi konulara yoğunlaşarak uygun stratejiler belirlenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Bankacılıkta risk yönetimi oldukça geniş bir kavram olup her açıdan incelenmesi gereken hassas bir konudur. Önceki bölümlerde bankacılık sisteminin karşı karşıya kaldığı riskler tanıtılmış, bunların içinden likidite riski üzerine yoğunlaşmıştır.

Hacimsel anlamda da çeşitlilik anlamında da hızla gelişen ve büyüyen finansal sistem beraberinde yeni riskler de taşımaktadır. Mevcut duruma hakim olabilmek ve doğru müdahalelerde bulunabilmek için risk yönetimi adı altında alınan kararlar, sistem içerisindeki pozisyonların temel belirleyicisi konumundadır. Günümüzde dışa açık ekonomilerin varlığı, küreselleşen ekonomiler, türev piyasalardaki derinliğin artışı, finansal ürünlerin çeşitlenmesi, kaldıraç sistemlerinin varlığı risklerin boyutlarını da büyütülmüştür. Küresel anlamda, yaşanan her olumsuz durum karşısında, finansal sistemlerin dayanıklılığını artırmak, güçlü ve güvenilir sermaye yapısı oluşturmak ve oluşabilecek zararın minimum maliyetle üstesinden gelebilmek ulusların ortak hedefi haline gelmiştir. Bu kapsamda ülkelerin kendilerince uyguladıkları stratejiler yeterli olmadığından uluslararası anlamda, her ülkede uygulanabilecek ortak düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

Bu bölümde risk yönetimi kavramının ne kadar önemli olduğu ve risk yönetim sürecinin işleyişi hakkında detaylı olarak bilgi verilmeye çalışılacaktır. Bu konunun yanında, gelişmiş ülkelerin bankacılık denetim kurumlarının yöneticileri ve merkez bankası yöneticilerinin katılımıyla oluşturulan Basel Komitesi'nin bankacılık risklerini yönetebilmek adına belirledikleri birtakım standartlar incelenmeye çalışılacaktır. Literatürde Basel I, Basel II ve Basel III kriterleri olarak yer alan düzenlemelere değinilerek bu finansal kuralların işleyişine yer verilmiştir.

3.1. BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ ÖNEMİ

Bankacılıkta risk yönetimi, piyasadaki beklenmeyen durumlar karşısında bankaların maruz kalabileceği olası zararları ve mevcut gerçekleştirdiği işlemlerden oluşabilecek riskleri önceden belirlemek, risklere karşı uygun plan ve stratejileri oluşturarak muhtemel zararları minimuma indirerek olağanüstü durumlar karşısında temkinli olunmasıdır. Genel anlamda risk yönetimi; bankanın karlılığını sağlaması ve koruması için uygulanan strateji ve politikalar bütünüdür. İç ve dış piyasalardaki belirsizlikten kaynaklanabilecek zararlara karşı önlem alınması, önceden tahmin edilmesi, ölçülmesi, bilgilendirme sistemlerinin kurulması, hızlı ve ani karar verme durumlarında uygun tercihlerin yapılmasını sağlayan sistemlerin oluşturulması risk yönetimi kavramını ifade etmektedir.

Riskle karşılaşma durumunda sadece geçmiş verilere bakarak önseziye bulunmak risk yönetimi için yeterli değildir. Risklerin önceden tahmin edilmesi, oluşabilecek kayıp ve zararların tespiti veya potansiyel karlılık durumunun tahmini güçlü risk yönetimi ile mümkündür. Güçlü bir risk yönetimi zararları minimuma indirebileceği gibi bankanın karlılığını da artırabilme yönünde etkilidir.

Güçlü risk yönetimine sahip olan bankalar karşılaştıkları riskleri en ince ayrıntısına kadar inceler, olası krizlerde oluşabilecek kayıplarını önceden belirler, bu kayıpları minimize etmek için önceden önlemler alırlar, aldıkları risk ile kazançları karşılaştırır ve riski almaya değip değmeyeceğini önceden değerlendirirler. Böylelikle riske dayalı karlılık analizi de yaparak bankanın kontrollü bir şekilde büyümesini ve değerliliğinin artmasını sağlarlar. Güçlü risk yönetimi; risk analiz ve ölçümlerini sadece denetleyici ve yöneticilere raporlamanın ötesinde risklerin doğru analiz edilerek doğru müdahalelerde bulunulması ve risk/kazanç dengesini iyi değerlendirip sermayeyi en verimli şekilde yönlendirmeyi hedeflemektedir.

“Güçlü ve etkin bir risk yönetiminin unsurlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

☐ Yönetim kurulunun risk yönetimi sürecini solo ve grup (konsolide) bazında oluşturması ve gözetim altında tutması

☐ Uygulama usullerinin ve risk limitlerinin kurum çapında tesisi

☐ Risk ölçümü, analizi ve izleme işlevlerinin gerçekleştirilmesi

☐ Kurum çapında etkin bir “Yönetim Bilgi Sistemi”nin mevcudiyeti

☐ Kurum çapında entegre ve doğru verilerin mevcudiyeti

☐ Kullanılan onaylanmış risk modellerinin varlığı

☐ Kurum çapında kapsamlı iç denetim uygulamasının bulunması

☐ Kurum içinde “Risk Kültürü”nün oluşturulması.”²⁹

Bankaların gelecekteki durumları hakkında en temel bilgileri risk analizleri vermektedir. Banka içerisinde etkin ve güçlü risk yönetimi süreçleri oluşturulması risklerin minimize edilmesi ve karlılığın artırılması açısından yüksek öneme sahiptir. Tüm işletmelerde olduğu gibi bankalarda da itibar ve karlılık; oluşabilecek sorunların çok daha önceden sezilerek önlenmesi ya da en az zarar görülecek düzeye indirilmesi ile doğru orantılıdır. Risklerin öngörülmesi ve azaltılmaya çalışılması, yalnızca zararı azaltmakla kalmayıp aynı zamanda önemli fırsatların değerlendirilebilmesine de olanak tanıyacaktır.

İyi bir risk yönetimi ile büyük risklerin temel nedenleri belirlenerek, önleme çalışmaları sektörde atılım niteliğinde kazançlar sağlayabilmektedir. Gelişen teknolojiyle beraber piyasaya dahil olan yeni ürünler her zaman risk taşımaktadır. Yüksek riskli kararlar iyi analiz edilip uygun stratejiler ve önlemler belirlenerek uygulamaya konulduğunda ise getirisi yüksek olacaktır. Tam bu noktada risk

²⁹ A.Nejat Yüzbaşıoğlu, Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi, Risk Yönetimi ve Gözetim Teknikleri Dairesi Başkanı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Risk Yönetimi Konferansı, Risk Yöneticileri Derneği – Finans Dünyası, 16 Ocak 2003, İstanbul, s.12.

yönetimi piyasadaki rekabet koşulları da dikkate alınırsa bankacılıkta da hayati bir öneme sahiptir.

Riskin incelendiği kriterler arttıkça karar verme de o kadar zorlaşacaktır. Risk içeren kararlarda sezgilerin ve öngörülerin ötesine geçebilmek sistemli risk yönetimi stratejilerinin oluşturulmasıyla mümkündür. Bankacılıkta risk yönetiminden sorumlu olan karar alıcılar maliyet, getiri, teknolojik yenilikler, yasal düzenlemeler ve rekabet koşullarını da dikkate alarak sistematik bir risk kontrol düzeni oluşturmalıdır.

3.2. RİSK YÖNETİM SÜRECİ

Risk yönetimi süreci, banka yönetim kurulu ile risk yönetim komitesinin koordineli olarak belirlediği kriterler doğrultusunda yapılan risk tanımlaması, risklerin ölçülmesi, risklerin analizi, uygun risk politikalarının oluşturulması, risklerin izlenmesi ve raporlanması ile risklerin araştırılması, teyidi ve denetimi aşamalarından oluşmaktadır.

- **Risklerin tanımlanması;** risk yönetiminin en temel aşaması olup bankacılık sistemindeki olası risklerin özelliklerinin önceden belirlenmesi ve ilgili birimdekilerin konu hakkında tam bilgi sahibi olması anlamına gelmektedir. Riskleri tanıyan olmak bankanın karşılaşılabileceği risk ihtimallerini önceden sezebilme kabiliyeti kazandırmaktadır.

- **Risklerin ölçülmesi;** bir bankanın karşı karşıya kaldığı risklerin, belli kriter ve ölçüm yöntemlerine göre sayısal ve analitik olarak ifade edilmesidir. Riskin farklı boyutları arasında karşılaştırma imkanı yaratacak ve risk kavramına performans ölçüm aracı niteliği kazandıracak şekilde risklerin değerlendirilmesini sağlayan sayısal analizlerdir.

Bankanın maruz kaldığı riskler; tahmin edilebilen/olağan riskler ve tahmin edilemeyen/beklenmeyen riskler başlıkları altında incelenirken farklı ölçüm yöntemlerine göre değerlendirilir. Risk ölçüm yöntemleri arasında en çok kullanılan Riske Maruz Değer (RMD) yaklaşımı özellikle piyasa riski ölçümünde tercih edilir. Bir diğer ölçüm yöntemi ise senaryo analizleri ve stres testleridir. Bu ölçüm

yöntemlerinde de mevcut verilerden yola çıkılarak piyasada oluşabilecek ani olumsuz durumlar karşısında bankanın yüklenmek zorunda kalacağı zararları ölçerler.

Risk ölçümünde kullanılacak yöntemlerin veya modellerin belirlenmesinde bankalar; faaliyetlerin yapısı, hacmi ve karmaşıklığı, model veya yöntemin ihtiyaç nedeni, modelin veya yöntemin varsayımları, kullanılacak verinin elde edilebilirliği, bilgi sistemlerinin elverişliliği ve personelin deneyimi gibi hususlara dikkat ederek karar verirler.³⁰

- **Risklerin analizi;** tüm riskleri hesaba katarak, risklerin yönetilmesi halinde elde edilebilecek karın veya risk yönetimi için alınan kararların maliyetinin hesaplanmasıdır. Risklerin analizi kontrol edilebilen riskleri azaltırken, kontrol edilemeyen risklerde ise zararı azaltıcı etkiye sahiptir. Risk analizinde banka için olumsuz gelişmelere sebep olan durumların nedenleri araştırılır ve uygun risk azaltma stratejileri oluşturulur.

- **Uygun risk politikalarının oluşturulması;** belirlenen ve ölçülen risklere karşı teknik adımların oluşturulduğu, stratejik planlamanın yapıldığı aşamadır. Bankalarda yönetim kurulu ve üst düzey yönetim tarafından alınan yazılı kararlar olup ilgili birimlerin durumdan haberdar edilmesi sağlanır. Bankalar risk karşısında riskten kaçınma, riski azaltma ya da riski üstlenme seçenekleri arasında izledikleri politika doğrultusunda tercih yaparlar.

- **Risklerin izlenmesi ve raporlanması;** mevcut risk yönetimi politika ve hedeflerine uygunluğunun denetimi, yeni riskler varsa bunların tespiti, risklerin gerçekleşme ihtimallerinin değerlendirilmesi, riskin azaltılması çalışmalarının kontrolü ve ilgili birimlere raporlanarak detaylı bilgilendirmenin yapıldığı süreçtir.

Risk izleme ve raporlama faaliyeti, bankanın içinde bulunduğu risk tablosunu ortaya çıkarmakla beraber mevcut duruma alternatif stratejilerin belirlenmesi veya risk yönetimi planının değiştirilmesi için uygun altyapı yaratır. Veri toplama, toplanan verilerin yorumlanması ve bilginin analiz edilerek raporlanması bu aşamada gerçekleştirilir.

³⁰ Esra Eldemir, Bankalarda İç Kontrol Sistemi ve Risk Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2015, s.85.

•**Risklerin araştırılması ve denetimi;** iç ve dış kontrol denetimi kapsamında uygulanan risk politikalarının etkinliği ve verimliliği tespit edilmektedir. Risk yönetim sürecinin bütünlüğü, doğruluğu ve tutarlılığı üzerinde durulmaktadır. Risklere karşı alınan tedbirlerin sağlamlığı ve güvenilirliğinin, risk yönetim sürecinin tutarlılığı ve belirlenen stratejiye uygun hareket edilip edilmediğinin denetimi yapılmaktadır.

3.3. BASEL I

Dünya ekonomisine bakıldığında yaşanan ekonomik krizler ve stagflasyon sonrasında 1970 yılından itibaren kapitalizmin yaygınlaşması ve neoliberal politikaların benimsenmesi küreselleşme kavramını oluşturmaya başlamıştır. Ülkeler kendi ekonomik durgunluklarını çözebilmek için ekonomilerini dışa açık hale dönüştürmek zorunda kalmışlardır. Bu durum sermayenin serbest dolaşması, teknolojidaki ilerlemeler, finansal ürün ve hizmetlerdeki çeşitlilik ile yeni riskleri de beraberinde getirmiştir. Bankacılıkta kredi, piyasa, likidite ve operasyonel risklerin yanında yeni riskler doğurmuştur. Risklerin artması ise uluslararası finansal hareketliliği kısıtlamaya başladığı noktada standart kuralların oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

1930 yılında, İsviçre'nin Basel kentinde, I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın savaş tazminatlarıyla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmesinin denetimi ve çeşitli ülkelerin merkez bankaları arasında işbirliği sağlamak amacıyla Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank For International Settlements-BIS) kurulmuştur. BIS en eski uluslar arası finans kuruluşu olup, üye ülkelerin merkez bankalarının rezerv politikaları konusunda koordine olmalarını sağlamak ve merkez bankaları arası para transferlerinde aracı olmak gibi görevleri üstlenmiştir. Zaman içerisinde ekonomik ve parasal konularda araştırma yapan bu kurum, belirli anlaşmaların uygulanmasını sağlamakla görevli bir danışmanlık merkezine dönüşmüştür.

1974 yılında, BIS bünyesinde takasbankın koordinatörlüğünde, gelişmiş ülkelerin bankacılık denetim kurumları ve merkez bankaları yöneticilerinin katılımıyla oluşan BASEL komitesi; 1988 yılında dünyadaki ekonomik uyumluluk için bankaların uygulaması gereken bankacılık standartlarını (BASEL I) belirlemişlerdir. Basel komitesi; uluslararası finansal hareketlerin kontrol edilmesi, bankacılık sektörünü risklere karşı daha temkinli kılacak zorunlulukların getirilmesi ve ülkeler arası yasal farklılıkların dengelenebilmesi için standartlar oluşturmuşlardır. Komite resmi olarak kanun koyma yetkisine sahip olmasa da belirlediği kurallar çoğu ülke tarafından kabul görerek benimsenmiştir.

Basel I kriterleri birçok kaynaktan “sermaye yeterliliği uzlaşısı” olarak da anılmaktadır. İçeriğinde bankaların krizler karşısındaki dayanıklılığını artırmak için banka sermayelerinin, bilançodaki riskli aktif kalemlere oranının %8’den az olmaması gerektiğine yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak sermaye yeterlilik rasyosu üzerinde durulmuştur. Zaman içerisinde finansal ve mali yapının değişmesiyle Basel I kriterleri yetersiz kalmış ve değişen koşullara ayak uydurabilmek için Basel II kriterleri oluşturulmuştur.

3.3.1. Basel I Kriterleri

Basel I kriterleri, bankaların krizler ve finansal kırılganlıklar karşısında dayanıklılığını artırmak ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla belirlenen temel kriterlerdir. Bu kriterlerin amacı uluslararası finans hareketlerinin de yaygınlaşmasıyla bankalar arasındaki rekabetin daha adil olmasını sağlayabilmek ve sermaye yeterliliği hesaplamalarında ülkeler arası uyum yaratarak uluslararası alanda geçerli olabilecek bir sermaye standardı yaratmaktır. Genel anlamda kredi riskine karşı sermaye yeterliliği kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bankaların kredi verirken belirli kurallara doğrultusunda hareket etmesini ve risk üstlenme katsayılarının belirli bir düzeyin üzerinde olmamasını önermektedir. Basel I kriterleri 100’den fazla ülkede bankacılıkta sermaye düzeyinin belirlenmesinde temel ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Basel I kriterlerine göre sermaye rasyosu hesaplamalarında bankanın sahip olduğu sermaye ve elinde bulunan varlıkların riskleri göz önünde bulundurularak “Cook Rasyosu” adı verilen formül oluşturulmuştur.

$$\text{Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR)} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar} + \text{Gayri Nakdi Krediler}} \geq \%8$$

(Cook Rasyosu)

Belirlenen sermaye yeterlilik rasyosu, finansal piyasalardaki faiz hareketleri ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar sonucu Amerika’da birçok finans kuruluşunun iflasına sebep olmuştur. 1996 yılında bu rasyoya piyasa riski de dahil edilerek yeniden formülize edilmiştir.

$$\text{Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR)} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski}} \geq \%8$$

Bu formüllerde temsil edilen toplam sermaye; ana sermaye, katkı sermaye ve üçüncü kuşak sermaye toplamından indirilecek değerlerin çıkarılmasıyla elde edilmektedir.

“Ana sermaye” olarak gruplanan sınıf, nakit sermaye unsurları olup bankaların ödenmiş sermayesi, dönem karından kanun hükümleri uyarınca veya banka yönetiminin iradesiyle ayrılan ihtiyari yedek akçeler ve dönem karıdır.

“Katkı sermaye” ise nakit olmayan özkaynak unsurları ile özkaynak benzeri fonları temsil etmektedir. Muhtelif değerleme fonları, serbest kredi karşılıkları ve sermaye benzeri krediler katkı sermayeyi oluşturmaktadır. Katkı sermayenin ana sermayeyi aşan kısmı özkaynak olarak hesaplamaya dahil edilmemektedir.

“Üçüncü kuşak sermaye”, sermaye yeterliliği hesaplamasında sadece piyasa riski karşında kabul edilen öz kaynak bileşeni olup, kullanılabilecek üçüncü kuşak sermaye miktarı ana sermayenin kredi riski için kullanılmayan ve piyasa riski için kullanılabilecek kısmının % 250’sini geçmemektedir.³¹

Tablo 3. Basel I Özkaynak (Toplam Sermaye) Tanımı

Özkaynaklar = Ana Sermaye + Katkı Sermaye + Üçüncü Kuşak Sermaye – (Sermayeden indirilecek değerler)
Ana Sermaye (1. Kuşak) = Ödenmiş Sermaye + Dağıtılmamış Kârlar + Yedek Akçeler
Katkı Sermaye (2. Kuşak) = Karşılıklar + İhtiyari Rezervler + Fonlar + Sermaye Benzeri Krediler
3. Kuşak Sermaye = Sadece Piyasa Riski İçin Kullanılabilen Sermaye Benzeri Krediler
Sermayeden İndirilen Değerler = Şerefiyeler (Aktifleştirilmiş Giderler) + Mali İştirakler

Kaynak: Nihal Değirmenci, Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, Nisan 2003.

Basel I uzlaşısında, uluslar arası faaliyette bulunan bankaların varlıkları ile sermaye büyüklüğü arasında risk esasına dayalı ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Bilanço içinde ve dışında kalan kalemler taşıdıkları riske göre bir katsayı ile ağırlıklandırılmışlardır. Cook rasyosuna göre risk ağırlıklı varlıklar ve gayri nakdi krediler, kendi içlerinde dört ayrı risk ağırlığında gruplandırılmaktadır.

³¹ Ayhan Altıntaş, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s.65-67.

Tablo 4. Basel I Risk Ağırlıkları Tablosu

BASEL I (COOK RASYOSU)	
VARLIKLAR	RİSK AĞIRLIĞI
ANA SERMAYE	0%
KATKI SERMAYE	20%
ÜÇÜNCÜ KUSAK SERMAYE	50%
SERMAYEDEN İNDİRİLEN DEĞERLER	100%

Kaynak: Mehmet Başar, Basel II Düzenlemeleri ve Kobiler, Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Merkezi, 2007, s.6

%0 Risk ağırlığı verilen kalemler;

- Kasadaki nakit değerler ve altın
- OECD Ülkeleri hükümet ve merkez bankalarından alacaklar
- Nakit, altın veya OECD hükümet ya da merkez bankalarının kefaleti veya bunlarca ihraç edilen menkul kıymetler teminata alınmak suretiyle kullanılan krediler

%20 Risk ağırlığı verilen kalemler;

- OECD ülkelerinde kurulu bankalardan alacaklar
- OECD ülkelerinde kurulu bankaların kefaletiyle veya bunlarca ihraç edilen menkul kıymetler teminata alınmak suretiyle kullanılan krediler

%50 Risk ağırlığı ile hesaplanan kalemler;

- Gayrimenkul ipoteği karşılığı kullanılan konut kredileri
- Tahakkuk etmiş gelirler ve peşin ödemeler

%100 Risk ağırlığı ile hesaplanan kalemler;

- Diğer nakdi kredi ve alacaklar, gayrimenkul ve iştirak yatırımları³²

Basel I kriterlerine göre risk ağırlıkları belirlenirken Klüp Kuralı (Club Rules) etkili olmuştur. Bu kurala göre OECD'ye üye olan ve IMF ile arasında özel ödünç verme anlaşması olan ülkelerin hazinelerinden ve merkez bankalarından olan alacakları %0 risk ağırlığına sahipken, OECD üyesi olmayan ülkelerin bankalardan alacakları %100 risk ağırlığına göre değerlendirilmektedir. Basel I'in en çok eleştirildiği kurallardan biri budur.

3.3.2. Basel I Kriterlerine Yapılan Eleştiriler

Basel I uzlaşısında alınan kararlar, uygulaması kolay ve basit olduğundan başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere birçok ülke tarafından genel kabul görmüştür. Ancak gelişen ve değişen ekonomik koşullar karşısında yetersiz kaldığından aşağıdaki eleştirilere de maruz kalmıştır.

⇒ **Banka sermayesinin sadece kredi riskiyle ilişkilendirilmesi;** bankacılık sektöründe kredi riski yanında piyasa riski, likidite riski, operasyonel riskler gibi risklerin de var olduğu gerçeğini göz ardı ettiğinden sermaye yeterliliği hesaplamasında etkin sonuca ulaşılmasında yetersiz kalmıştır.

⇒ **Uzlaşma içerisinde tek bir yöntemin bulunması;** ülkelerin ekonomik yapısındaki farklılıkları dikkate almadığından farklı yapısal özelliklere sahip olan bankaları aynı yöntemle tabi tutmuştur.

⇒ **Kredi riskinin statik ölçümü;** sermaye yeterlilik rasyosunda belirlenen en alt değer %8, ülkelerin ve ölçüme dahil olan kuruluşların yapılarına göre esneklik göstermemektedir.

⇒ **Kredi riskinin ayrıştırılmasının sınırlı olması;** kredi riskinin 1988'de düzenlenen uzlaşma göre dört ayrı grupta (0-20-50-100), 1990'da yapılan

³² Ayhan Yüksel, Basel II'nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri, BDDK Araştırma Dairesi Raporları:2005/4, Ağustos, 2005, s:23

düzeltilmeler sonrasında beş ayrı grupta (0-10-20-50-100) ağırlıklandırılması, risk duyarlılığının gerçek risk yüzdesini yansıtmadığını düşündürmektedir.

⇒ ***Karşı tarafın kredi değerliliğini dikkate almaması;*** bankalar arası işlemlerde risk hesaplamalarında karşı tarafın ödeme gücü ve kredibilitesini göz ardı etmektedir.

⇒ ***Risk hesaplamalarında vadenin dikkate alınmaması;*** vade önemli bir risk unsuru olmasına karşın hesaplamalarda yer almamıştır.

⇒ ***Klüp kuralı uygulaması;*** OECD üyesi ülkelerin hükümetlerine %0, üye ülkelerin bankalarına olan borçlara %20 risk ağırlığı verilirken, OECD üyesi olmayan ülkelere %100 risk ağırlığı verilerek diğer riskler dikkate alınmamıştır. Risk ağırlıklarının belirlenmesinde pozisyonların gerçek risklilik düzeyini dikkate almamakta, bankaları gerçek risklilik düzeyinden bağımsız olarak, daha az sermaye yükümlülüğü doğuran işlemlere yöneltmekte ve bankanın kredi riski yönetiminin etkinliğini (Örneğin portföy çeşitlendirmesi) hesaba katmamaktadır.³³

Basel I komitesinin aldığı kararlar ile bankaların maruz kaldığı risklerden özellikle kredi riski üzerinde yoğunlaşmış ve sermaye yeterliliği üzerine belli sınırlamalar getirilmiştir. Ancak zaman içerisinde sadece sermaye miktarının kontrolü ile istikrar sağlanamadığı görülmüş olup bunun yanında etkin bir gözetim ve denetim sisteminin de var olması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Basel I'in yetersiz kalmasının en temel sebeplerinden biri de sürekli değişim ve gelişim gösteren mali yapıdaki farklılıklardır. Finansal ve mali yapıdaki hızlı değişiklikler, finansal ürünlerin çeşitliliğinin artması ve işlemlerin karmaşıklaşması ile sık tekrarlayan finansal krizler bankacılıkta risklerden korunabilmek için yeni düzenlemenin yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bunun üzerine 2004 yılı Haziran ayında Basel kriterleri yeniden düzenlenerek Basel II standartları yayınlanmıştır.

³³ Ayhan Altıntaş, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitapevi, Ankara, 2006, s.76.

3.4. BASEL II

Basel I'e yönelik eleştirilerden sonra bankalarda farklı risk grupları karşısında farklı sermaye tutarlarının bulundurulması ön plana çıkarılmıştır. Bu doğrultuda 1999 yılı Haziran ayında sermaye yeterliliği kavramının yeniden düzenlenmesi uygun görülmüştür. Ülke denetim otoriteleri, bankalar ve ilgili diğer taraflardan alınan görüşler ve yapılan “sayısal etki çalışmaları” sonucunda 2001 yılı Ocak Ayı'nda 2. istişare metni, Nisan 2003'te 3. istişare metni ve son olarak 26 Haziran 2004'te nihai metin yayınlanmıştır.³⁴

Basel II standartları ile risk yönetiminin daha kontrollü idare edilebilmesi, bankaların denetim ve gözetiminin daha sağlıklı yapılabilmesi, piyasa disiplini ve beraberinde küresel finansal istikrar getirmesi amaçlanmıştır. Basel II standartları, bankaların sermaye yeterliliğini yeniden düzenleyerek, sermaye yeterliliği hesaplamalarında kullanılan teknikleri ve ölçüm şekillerini farklılaştırmış; bankaların uygun strateji belirlemede yön gösterici olmuştur.

Basel II'nin getirdiği en temel yenilik, kredi riski değerlendirmesinde OECD üyesi olup olmama (Klüp Kuralı) kriterinin kaldırılarak bunun yerine uluslararası derecelendirme kuruluşlarının verdiği kredi notuna göre değerlendirilmesidir. Basel I'de önceleri kredi riski dikkate alınırken son zamanlarda piyasa riski de hesaplamalara dahil edilmişti. Ancak sistemin değişkenliğinde yetersiz kaldığından Basel II ile operasyonel riskler de sermaye yeterliliği ölçümü hesaplamalarında göz önüne alınmaya başlanmıştır.

3.4.1 Basel II Kriterleri

Basel II kriterleri üç yapısal bloktan oluşmaktadır; birincisi asgari sermaye düzeyinin belirlenmesi; farklı riskler sermaye yeterliliği hesaplamalarına dahil edilerek ölçümlerin riskler karşısında daha duyarlı olması, gerçeği yansıtırma özelliğinin en üst düzeye taşınması amaçlanmıştır. Böylelikle değişen ekonomik koşullara göre daha kapsamlı bir risk yönetimi hedeflenmiştir. İkincisi sermaye yeterliliği denetimi, Basel II standartları ile bankaların sermaye yeterliliklerini

³⁴ Ayhan Altıntaş, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitapevi, Ankara, 2006, s.77.

kendilerinin belirleyebilmesi söz konusu olduğundan kamu otoriteleri denetimi ve bankaların iç denetimleri daha önemli bir hale gelmiştir. Bu sayede bankalar riskleri erken fark ederek kendi içlerinde çözüm üretebileceklerdir. Üçüncüsü ise piyasa disiplini; bankalar arasındaki rekabet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak ve uluslar arası muhasebe düzenlemelerine uyum sağlayarak şeffaf bir şekilde rekabet ortamı yaratmak düşüncesi ele alınmıştır.

Tablo 5. Basel II Sermaye Uzlaşısının Yapısal Blokları

I. YAPISAL BLOK Asgari Sermaye Yeterliliği	II. YAPISAL BLOK Denetim Otoritesinin İncelemesi	III. YAPISAL BLOK Piyasa Disiplini
Kredi Riski	Sermaye ve Risk Yönetimi Süreçleri	Risk Yönetimi Yaklaşımı
Operasyonel Risk	Sermaye Yeterliliği	Sermaye Seviyesi
Risk Azaltma	Sermaye Karşılığı Düzeyi	Risk ve İşkollarına Göre Sermaye Analizi
Teminat	Sermaye Seviyesinin Proaktif İzlenmesi ve Gerekli Önlemlerin Alınması	

Kaynak: Andrew Powell, "Basel II and Developing Countries: Sailing through the Sea of Standards", Universidad Turcuato Di Tela and The World Bank, 2004, s.47.

3.4.1.1. Birinci Yapısal Blok: Asgari Sermaye Yeterliliği

Bankacılık sisteminde sermaye yeterliliği temel dikkat edilmesi ve riskleri azaltmak adına özellikle kontrol edilmesi gereken bir alandır. Risklerin oluşması durumunda meydana gelen zararın karşılanması ve bankanın olağan faaliyetlerinin sürekliliğinin etkilenmemesi adına yeterli seviyede tutulması gerekmektedir.

Basel II ile en çok değişiklik birinci yapısal blokta yapılmıştır. Sermaye yeterliliği konusunun hassasiyeti göz önüne alındığında gerçeğe daha yakın sonuçlar elde edebilmek için ölçüm yöntemlerinde de farklılıklar getirilmiştir. Basel I'e göre sermaye miktarı belirlenirken kredi riski ve piyasa riski hesaplamaya dahil ediliyordu, Basel II'de ise operasyonel risk kavramı da dahil edilmiştir. Sermaye

yeterlilik oranı sabit tutulup %8 olarak kabul edilmiş, ancak yeniden formülize edilmiştir.

Toplam Sermaye

$$\text{Sermaye Yeterliliği (SYR)} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Kredi Riski+Piyasa Riski+Operasyonel Risk}} \geq \%8$$

Basel komitesi sermaye yeterliliği hesaplamasında risklerin ölçümünde farklı yöntemlere göre hesaplama yapılması imkanı sunmuştur. Böylelikle farklı büyüklükteki ve yapılarıdaki bankaların her biri için tek bir hesaplama yönteminden ayrılarak daha gerçekçi ve bankalar arası kıyaslamalarda daha adil hesaplama şekilleri belirlenmiştir.

Tablo 6. Basel II uzlaşısında risk ölçüm yöntemleri

Gelişmişlik Düzeyi	Piyasa Riski	Kredi Riski	Operasyonel Risk
Basit		Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım	Temel Gösterge Yaklaşımı
Orta	Standart Yaklaşım	Standart Yaklaşım	-Alternatif Standart Yaklaşım -Standart Yaklaşım
Gelişmiş	Riske Maruz Değer Yaklaşımı (VAR)	-Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı -Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yaklaşımı	İleri Ölçüm Yaklaşımları

Kaynak: Yüksel Ayhan, Basel II'nin KOBİ Kredileri Üzerine Etkileri, BDDK Araştırma Dairesi Çalışma Raporları, Ağustos, 2005, s:5

Risklerin ölçümünde görüldüğü üzere piyasa riski ölçümüne bir yenilik getirilmemiştir. Standart yöntemde, bankanın piyasa riskini meydana getiren hesap kalemlerinin kalan vadelerine göre sınıflandırılarak, uzun ve kısa pozisyonların netleştirilmesinden sonra, ilgili risk ağırlıkları ile çarpılmasıyla hesaplanan risk miktarı ifade edilir. Piyasa riski ölçümünde kullanılan diğer yöntem ise riske maruz

değer yaklaşımı altında bulunan parametrik yöntem, tarihi simülasyon yöntemi ve Monte-Carlo simülasyonu yöntemidir.

Kredi riski ölçümünde ise değişiklikler yapılarak standart yaklaşım veya içsel derecelendirme yaklaşımı tercihe sunulmuştur. Kredi riski ölçümündeki standart yaklaşım; banka ile kredi ilişkisinde bulunan her bir tarafın bir dışsal risk derecelendirme kuruluşundan kalite notu almasına ve bu kalite notuna denk düşen bir risk ağırlığı ile değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımı ise, kalite notunun dışsal risk derecelendirme kuruluşları yerine, bankanın kendi içsel sistemleri tarafından üretilmesi esasına dayanır. Bu modelin uygulanması, temel ve ileri düzey olmak üzere iki farklı şekilde yapılabilir.³⁵ Kredi riski ölçümünde en az beş yıllık veriler hesaplamaya dahil edilirken teminatlandırma da ise bilanço içi netleştirme anlaşmaları ve garantiler, kredi riski azaltma teknikleri dikkate alınmıştır.

Operasyonel riskler ise Basel komitesi tarafından kredi ve piyasa riski dışındaki bütün riskleri kapsadığı düşünülerek; insan kaynaklı olabilen her türlü olumsuzluklar (personel riski), teknolojik (sistemsel) riskler ve dış kaynaklı (yasal veya konjonktürel vs.) riskler olarak tanımlanmıştır. Operasyonel risk ölçümünde ise temel gösterge yaklaşımı, standart yaklaşım ve ileri ölçüm yaklaşımları tercihe sunulmuştur. Operasyonel risklerin yapısı gereği, her bankada ağırlıklı olarak ne tür risklerde toplandığı farklılık göstermektedir. Bu değişkenlik göz önüne alındığında risk ölçümünde bankaların kendi içsel verilerini kullanarak detaylı analizler yapması daha yerinde olmaktadır. Her bankanın yöntem seçimi, yapısı ve büyüklüğü ile doğru orantılı olarak değişecek ve artan risk hassasiyeti ve karmaşık sistemlere paralel olarak yeni yaklaşımların kullanılması gerekecektir.

Asgari sermaye yeterliliği konusunda içsel derecelendirme metotları ve bankanın kendi verilerinin analizi ön plana çıkarılmıştır. Bankalar gerekli koşulları yerine getirmek ve denetim otoritesinden izin almak şartı ile kendi metotlarını üretip kullanabileceklerdir. Bu da bankaların maliyetini artırırken risk analizinde ise daha

³⁵ Suat Teker, Barış Akçay , Value at Risk Computations under Various Models and Stress Testing , Journal of Transnational Management Development, sayı:9, 2004, 47-67.

doğru sonuçlara ulaşılması ve risk bazlı fiyatlandırmalara gidilerek karın artırılması anlamına gelmektedir.

3.4.1.2. İkinci Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin İncelenmesi

Sermaye yeterliliğinin sağlanmış olması bankaların risklere karşı tedbirli olduğunun göstergesi olarak kabul edildiğinden bu yeterliliğin doğru şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sermaye yeterliliği ölçülürken her bankanın kendi yapısına ve büyüklüğüne uygun ölçüm yöntemini kullanarak etkinliğini artırması amaçlanmıştır. Basel II’de bu ölçüm yöntemleri oldukça önemli bir paya sahiptir. İkinci yapısal blok genel anlamda bankaların bu tercihlerini belirlerken bir denetim otoritesi tarafından kontrol edilmesi ve gerekli görülen durumlarda yönlendirilmesinin risk yönetimindeki etkinliği artıracaklarını ifade etmektedir. Bankalar risklere karşı sermaye yeterliliklerini değerlendirirken, denetleyici otoriteler de bankaların risk değerlendirmelerini gözlemleyerek birinci yapısal bloktaki seçeneklere göre hesaplanan sermaye miktarının yeterli olup olmadığını kontrol eder. Denetim otoriteleri bunların yanında bankaların iç kontrol sistemini, yönetsel yapısını ve kurumsal yönetim ilkelerine uyumunu denetleyerek bu alanlarda yeniliklerin getirilmesine yardımcı olur. Basel kriterlerine göre denetim otoritesi konusu 4 temel prensip çerçevesinde ele alınmıştır.

1. Prensip: “Bankalar kendi sermaye yeterliliklerini kendi risk profilleri çerçevesinde tespit edebilmek için bir yöntem ve sermaye seviyelerini bu seviyede tutmak için bir stratejiye sahip olmalıdır.”

Bu prensibe göre bankalar belirledikleri sermaye miktarının, hem karşı karşıya oldukları risk düzeyiyle hem de mevcut ekonomik şartlara göre uygunluğunu ispatlayabilmelidir. Aynı zamanda bankanın karşılaşması halinde tolere edebileceği zararları açık bir şekilde ortaya koyması ve farklı riskler karşısında alacağı aksiyonları önceden belirlemiş olması beklenmektedir.

2. Prensip: “Denetim otoritesi, bankanın içsel sermaye yeterliliği değerlendirme ve stratejileri ile konuyla ilgili düzenlemelere uyumlarını

değerlendirmelidir. Düzenleyici kurumlar, bu süreçten memnun kalmazlarsa gerekli tedbirleri almalıdır.”

Bu prensipte denetim otoritesi tarafından bankanın sermaye yönetim stratejisi ve iç kontrol sisteminin uygunluğunun denetlenmesi gerektiği anlatılmaktadır. Denetim otoritesinin uzaktan izleme, banka yönetimiyle görüşmeler yapma, bağımsız denetim raporlarını inceleme ve periyodik raporlamalar talep etme hakkının bulunduğu ifade edilmiştir. Bunların yanında otoritenin gerekli gördüğü hallerde; banka tarafından sürece müdahale edilmesi beklenmektedir.

3. Prensip: “Denetim otoritesi, bankaların asgari yasal sermaye yükümlülüğünün üzerinde sermaye ile faaliyette bulunmalarını istemeli ve asgari yükümlülüğün üzerinde sermaye bulundurmalarını sağlayacak güce sahip olmalıdır.”

Burada bankalar tarafından sadece yasal olan sermaye yeterlilik oranının ($SYR \geq \%8$) sağlanması değil, normal zamanlarda dahi bu oranın üzerinde sermaye bulundurması gerekliliği vurgulanmıştır. Denetim otoritelerine bankaları ekonomik sermaye bulundurma konusunda ikna ve teşvik edebilme hakkı tanınması sadece yasal sermaye kavramının değil “ekonomik sermaye” kavramının de benimsenmesine yardımcı olmuştur. Ekonomideki olumsuz değişkenlik karşısında bankaların bulunduracağı ekonomik sermaye sayesinde risklerini kontrol edebilmeleri kolaylaşacaktır.

4. Prensip: “Denetim otoritesi, bankaların risk profiline göre belirlenen sermayelerinin asgari seviyenin altına düşmesini engellemek için erken müdahalede bulunabilmelidir. Otorite sermaye seviyesi korunamadığında veya tekrar yerine koyulamadığında bankadan hızlı düzenleyici tedbir alınmasını istemelidir.”

Denetim otoritesi, bankanın sermaye yeterlilik durumunun kötüleştiğini fark ettiği durumlarda bankanın izleme ve denetim yoğunluğunu artırabilir, temettü ödemelerini kısıtlayabilir veya sermaye artırımı talebinde bulunabilir.

Bu prensiplere göre ikinci yapısal blokta; bankaların yanında denetleyici otoritelere de büyük sorumluluklar düşmektedir. Bankalar kendilerine uygun sermaye yeterliliklerini ve seviyeyi korumaya uygun stratejileri belirlerken; denetim

mekanizmaları ise tüm bunların gözetim ve denetimini üstlenerek gerekli gördüğü hallerde müdahale edebilecektir.

3.4.1.3. Üçüncü Yapısal Blok: Piyasa Disiplini

Piyasa disiplini; birinci ve ikinci yapısal bloktaki bahsedilen ölçüm ve değerlendirmelerin piyasa ile paylaşılması gerekliliğinden bahsetmektedir. Bankaların sahip oldukları sermaye, sermaye yeterliliği ve risk değerlendirme yöntemleri gibi kurum içi bilgilerin kamuoyu ile paylaşılmasını konu edinmiştir. Böylelikle bankalar arası karşılaştırma imkanı doğacak ve piyasalarda şeffaflık desteklenmiş olacaktır.

Üçüncü yapısal blokta bankaların finansal durumlarını ilgili yerlere ne şekilde rapor edebileceklerinin ve hangi bilgilerin paylaşılması gerektiğinin çerçevesi belirlenmiştir. Ayrıca bu açıklamalar yapılırken ulusal muhasebe standartlarına uyum gözetilerek çelişkili yorumlara mahal verilmemesi ifade edilmiştir. Basel komitesine göre piyasa ile paylaşılması gereken hususları sıralayacak olursak;

- Sermayeye ilişkin bilgiler
- Sermaye yeterliliğine ilişkin bilgiler
- Sermaye katılımlarına ilişkin bilgiler
- Risklerin değerlendirilmesine ilişkin bilgiler
- Kredi riski
- Kredi riskini azaltma teknikleri
- Piyasa riski
- Operasyonel riskler
- Hisse senedi şeklinde yapılan yatırımların riski
- Menkul kıymetleştirme riski

- Faiz oranı riski.

Yukarıda sayılan bilgiler açıklanırken bankanın yatırımlarının değerini düşürecek veya rekabet anlamında dezavantaja çevrilebilecek bilgilerin paylaşılmamasına komite tarafından izin verilmiştir. Komite bankaların yapacakları açıklamaların niteliğine göre 3 aylık, 6 aylık veya yıllık periyotlarla bilgi paylaşımını istemektedir. Üçüncü yapısal blokta bahsedilen bilgi paylaşımının finansal istikrara katkıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- ✓ Etkin bir bilgilendirme çerçevesi, bankanın açıkladığı bilgilerin inanılrlılığını arttırarak belirsizliği azaltacaktır.
- ✓ Periyodik bilgilendirme kötü etkilere daha çabuk tepki verilmesine olanak sağlayacaktır.
- ✓ Kamuyu bilgilendirme, piyasanın iyi ve kötü bankaları birbirinden ayırt edebilme gücünü arttırarak bir bankayla ilgili sorunların tüm sisteme mal edilmesi olasılığını azaltacaktır.
- ✓ Piyasanın düzenli olarak banka hakkındaki bilgilerini güncellemesi edinilen son bilginin marjinal olma özelliğini azaltacak, yeni bilgilere aşırı reaksiyon verilmesini engelleyecektir.
- ✓ Banka, farklı çıkarlara sahip piyasa aktörlerinin tepkilerini göz önüne alacak ve bunları uzlaştırmak için faaliyetlerini daha ihtiyatlı biçimde sürdürecektir.³⁶

Kamuyu aydınlatma yoluyla sağlanacak olan piyasa disiplini; birinci blokta anlatılan sermaye yeterliliği kavramı ve risk ölçüm yöntemleri ile ikinci blokta bahsedilen denetim otoritesi kavramlarının tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. Basel II kurallarının geçerlilik kazanması ile bankalara kendilerine uygun olan risk ölçüm modelleri geliştirme imkanı sunulmuş, sermaye ihtiyaçlarının erken tespiti güçlendirilmiş ve bilgilerin piyasa ile paylaşım zorunluluğu getirilerek şeffaflık artırılmıştır.

³⁶ Coşkun Küçüközmen, Basel II, Üçüncü Yapısal Blok (Pillar 3): “Piyasa Disiplini””, *Ankara: BDDK Araştırma Dairesi Araştırma Raporları*, Aralık 2004, <http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1317Pillar-3.pdf>, s.23-24, e.t. 24.04.2016

3.4.2. Basel II Kriterlerine Yapılan Eleştiriler

Basel II kriterleri farklı risk ölçüm hesaplamaları getirerek bankaların daha etkin risk yönetimine yardımcı olurken daha sağlıklı veri analizleri ortaya çıkarmıştır. Sermaye düzeylerini bu analizler doğrultusunda maruz kalabilecekleri risklere göre ayarlamaları bankaların aracılık faaliyetlerini daha güvenli bir şekilde yürütmelerine imkan vermiştir. Basel II ile bankalara piyasa ile bilgi paylaşımı gerekliliğinden bahsedilerek şeffaflık artırılmaya, eşit rekabet koşulları yaratılmaya çalışılmıştır. Bunların yanında bankalarla beraber çalışmakta olan kurumsal şirketlerinde kendi finans yapılarında iyileştirici yönde değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir.

Basel II, Basel I’de eleştirilen birçok konuya çözüm getirirken yeni eksikliklerin ve yetersizliklerin oluşmasına sebep olmuştur. Bunları incelediğimizde;

⇒ Basel II kriterlerine göre risk ölçüm yöntemleri finans kurumlarının kendi tercihlerine göre belirleneceğinden güvenilir teknik altyapısının olmasını gerektirmektedir. Bu durum ise hem nitelikli personel çalıştırılma zorunluluğu hem de maliyetlerin artması anlamına gelir.

⇒ OECD ülkelerine üye olup olmama kriteri (Klüp kuralı) kaldırıldığından gelişmekte olan ülkelerin kredi derecelendirme notunun diğer ülkelerden düşük olması fon akımının kısıtlanmasına ve maliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Dışsal derecelendirme yaklaşımı ile OECD üyesi olan düşük notlu ülkelere (gelişmekte olan ülkeler gibi) olumsuz yansımalar getirirken, üye olmayan yüksek derecelendirme notuna sahip ülkelere ise düşük maliyet imkanı sağlayarak lehlerinde gelişme yaratmıştır.

⇒ Bu uzlaşa ile bankalar piyasadaki gelişmelere karşı benzer risk yönetim sistemleri geliştirdiğinden piyasadaki kritik dönemlerde riskten korunmaya yönelik benzer yöntemlere eğilim göstermişlerdir. Bu durum ise krizlerin daha da derinleşmesine ve bankaların kayıplarının daha da artmasına sebep olmuştur.

⇒ Basel II kriterleri ile gelen yeniliklerden teminatların karşı taraf bazında değil de işlem bazında dikkate alınması ve aynı derece notuna sahip şirket,

banka ve hükümetlerden olan alacakların farklı risk ağırlığına tabi tutulması risk hesaplamalarında ve derecelendirme de adil davranılmadığını göstermektedir.³⁷

⇒ 3. yapısal blokta bahsedilen bankalar arası teknik ve stratejik bilgilerin paylaşımı bankaların maliyetlerini artırarak, bilgi paylaşımının rekabet anlamında kötüye kullanılması sorununu ortaya çıkarmıştır.

⇒ Basel II ile derecelendirme kavramı sisteme girmiş olup derecelendirme kuruluşlarının verdiği notların güvenilirliği sorgulanmaya başlanmış ve kredi derecesi bulunmayan ülke veya şirketlerin risk ağırlığının fazlaca kabul edilmesi eşitsizlik yaratmıştır.

Basel II uzlaşısının getirdiği yenilikler mevcut düzendeki eksiklikleri giderirken beraberinde ek maliyetler ve yeni sorunlar getirmiştir. En çokta gelişmekte olan ülkelerin bu yeni sisteme uyumu oldukça zor bir süreç olmuştur.

3.5. BASEL III

2008 yılı Eylül ayında başlayan küresel finansal kriz Basel II kriterlerinin risk yönetimi için yetersiz kaldığını ortaya çıkarmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki konut piyasasında oluşan dalgalanmalar, dünyadaki tüm bankalara hızla yayılarak küresel finansal krizi ciddi boyutlara ulaştırmış ve ülkelerin refah seviyelerinde büyük kayıplara sebep olmuştur.

Bankaların ABD'deki mortgage kredileri üzerine aşırı kar arzusuyla ürettikleri türev ürünler krizin karmaşıklaşmasına ve içinden çıkılmaz hale gelmesine sebep olmuştur. Basel II'de dikkate alınmamış olan likidite riski; bu krizle önem kazanmış ve sermaye yeterliliği hesaplamalarına dahil edilme gerekliliğini doğurmuştur. Basel II'ye göre bireysel kredilerin önemsenmemesi bu krizle ne kadar da büyük kayıplar yaratabileceğini gözler önüne sermiştir. Bu yaşanan küresel kriz daha dayanıklı finansal sistemin oluşturulması için Basel II'ye eklemeler yapılması gerektiğini düşündürmüştür. Yüksek sermaye standartlarını dengeleyen, nitelikli sermaye bileşenlerini belirleyen kurallara, likidite riski ve sistematik riskleri daha

³⁷ Coşkun Küçüközmen, Murat Mazıbaşı, Ayhan Yüksel, Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel II), s:4, www.bddk.org.tr/turkce/basel/basel/Impact-Studies.pdf, e.t. 30.04.2016

kapsamlı inceleyen analizlere yer verilmiştir. Ekim 2009'da Pittssburgh'ta düzenlenen G-20 zirvesinde bu konular ele alınarak Basel II'ye yenilikler getirilmesi gerekliliği görüşülmüş, 12 Eylül 2010 tarihinde ise Basel III kriterleri basın açıklamasıyla kamuoyuna duyurulmuştur.

Tablo 7. Basel Sermaye Yeterliliği Süreci

1988	Basel I düzenlemesinin yayımlanması
1992 SONU	Basel I'in uygulanması için belirlenen son tarih
1998 EKİM	Ana sermayeye dahil edilmesi kabul edilen enstrümanlar
1999 HAZİRAN	Yeni sermaye yeterliliği düzenlemesi 1. Taslak
2001 OCAK	Yeni sermaye yeterliliği düzenlemesi 2. Taslak
2003 NİSAN	Yeni sermaye yeterliliği düzenlemesi 3. Taslak
2004 HAZİRAN	Yeni sermaye yeterliliği düzenlemesi Nihai metin
2007 BAŞI	Uygulamaya geçiş (G-10) üç aylık geçiş dönemi başı
2009 ARALIK	G-20 zirvesinde kapsamlı bir reform paketi hazırlanması
2010 EYLÜL	Basel III kriterlerinin kamuoyuna ilanı

Kaynak: BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II), Ocak 2005, s. 2, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/125010_Soruda_Basel-II.pdf, e.t.30.04.2016 (Alıntıya ilaveler yapılmıştır.)

Basel III eski kuralların tamamen yok edilmesinden ziyade mevcut düzene eklemeler yapılması anlamına gelmektedir. Bu yeni düzenlemeyle ulaşılmak istenen hedefler;

⇒ Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,

⇒Kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi,

⇒Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması,

⇒ Mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması

⇒Makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması olarak sıralanabilir.

Yukarıda yer verilen amaçların gerçekleştirilmesi için;

⇒Hâlihazırda kullanılan asgari sermayenin nicelik olarak artırılması, niteliğinde değişiklikler yapılması ve mevcut uygulamaya ilaveten risk bazlı olmayan, diğer bir ifadeyle muhasebesel bazlı bir asgari sermaye gerekliliği standardının getirilmesi,

⇒Tutulması gereken sermaye ihtiyacının ekonominin çevrim dönemlerine (cyclical) göre artırılabilmesi ya da azaltılabilmesi,

⇒Asgari likidite oranlarına yönelik düzenlemeler yapılması,

⇒Alım-satım hesaplarına (Trading Book) ilişkin sermaye yeterliliği hesaplamalarında değişiklik yapılması,

⇒Karşı taraf kredi riskinin (Counterparty Credit Risk) hesaplanmasına ilişkin değişiklik yapılması yönünde çalışmalar yapılmıştır.³⁸

3.5.1. Basel III Kriterleri

Basel III ile amaçlanan hususlar; nitelikli sermaye yapısı, niceliği artırılmış sermaye, sermaye tamponu oluşturulması, risk bazlı olmayan asgari kaldıraç oranı belirlenmesi, likidite düzenlemeleri ve karşı taraf kredi riskine yönelik düzenlemeler olarak sıralanabilir.

³⁸ BDDK, “Sorularla Basel III”, *Ankara: BDDK Risk Yönetimi Daire Raporu*, Aralık 2010, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010_.pdf s.1. e.t.08.05.2016

3.5.1.1. Özkaynak ve Sermayeye İlişkin Yenilikler

Son yaşanan krizlerin de etkisiyle bankaların olumsuz durumlar karşısında daha güçlü olmaları gerektiği ortaya çıkmıştır. Bunu sağlayacak en önemli kriter ise bankaların sermayelerinin kalitesinin ve miktarının yeterli düzeyde olmasıdır. Bankaların sermaye yapısının büyüklüğü, sahip oldukları finansal gücün bir göstergesi konumunda olmuştur.

Daha nitelikli sermaye oluşturulması için Basel III ile ana sermaye (Tier 1) ve katkı sermaye (Tier 2) kavramları yeniden şekillendirilmiştir. Ana sermaye (çekirdek sermaye) bünyesinde en kaliteli varlıkların olmasına dikkat edilmiş, daha riskli kalemlerin ise ana sermaye hesaplamalarında indirim kalemi olarak kullanılmasına yer verilmiştir. Özkaynakların kapsamı değiştirilerek çekirdek sermaye; ödenmiş sermaye, dağıtılmamış karlar, kar (zarar) ve diğer gelir tablosu kalemleri ile bu toplamdan düşülecek değerlerden oluşmaktadır.

Çekirdek sermaye oranının %7'ye, tier 1 (ana sermaye) oranının %8,5'a, sermaye yeterlilik rasyosunun da %10,5'a aşamalı olarak yükseltilmesi öngörülerek koruyucu sermaye tamponu oluşturulmaya çalışılmıştır. Koruyucu tamponun sağlanamaması durumunda bankalar faaliyetlerine devam edebilmekle birlikte, kar dağıtımına kısıtlamalar getirilebilecektir.³⁹ Tier 1 oranının bu seviyesi asgari oran olmaktan ziyade bankaların rahat hareket edebileceği bir ana sermaye oranı olarak düşünülmüştür. Basel II'de yer alan katkı sermayenin, ana sermayenin %100'ünü geçemeyeceği hükmü Basel III ile kaldırılmıştır. Söz konusu düzenlemeler aşamalı olarak yıllar itibariyle uygulamaya geçirilecek olup uyulması gereken sermaye oranları Tablo 8'de özetlenmeye çalışılmıştır.

Basel komitesi asgari sermaye yükümlülüklerinin yanında bir ilk olarak sermaye tamponları oluşturulmasını gündeme getirmiş; finansal sıkıntılar karşısında mali yapının güçlü kalabilmesini hedeflemiştir. Kriz dönemlerinde kayıplar meydana geldiğinde bu sermaye tamponları kayıpları karşılayacak, böylelikle bankaların

³⁹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), "Finansal İstikrar Raporu", *Finansal İstikrar*, Aralık 2010, Sayı: 11, s.58 http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b3118f7c-cd44-4883-86cc-68fa682ca2e1/Fir_TamMetin11.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACEb3118f7c-cd44-4883-86cc-68fa682ca2e1 e.t.14.05.2016.

olağan faaliyetleri kısıtlanmamış olacaktır. Komite sermaye tamponu seviyesini ekonomik koşullara göre esneklik gösterecek şekilde %0 ile %2,5 aralığında belirlemiştir. Sermaye tamponu kavramı getirilmesiyle sermaye yeterlilik rasyosu %8 olmaya devam etmiş ancak ilave %2,5 seviyesindeki tampon sermaye ile ana sermaye oranı %10,5'a (%8+%2,5) yükseltilmiştir. Bu tamponun amacı finans sektöründeki iniş ve çıkışlara karşı dengeyi sağlayabilmektir. Böylelikle ekonomideki hareketliliğin hızına bağlı olarak hızlı ve kontrolsüz kredi büyümesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu beklentiler doğrultusunda bankalar Basel II'den Basel III'e geçerken ciddi anlamda sermayelerini artırmak zorundadır. Bu da geçiş sürecinin uzun ve aşamalı olacağı anlamına gelmektedir.

Tablo 8. Basel III Sermaye Yeterliliğinde Geçiş Düzenlemeleri

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	01.01.2019
Çekirdek Sermaye Yeterliliği Oranı	3,5%	4%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%
Sermaye Koruma Tamponu				0,625%	1,25%	1,875%	2,5%
Asgari Çekirdek Sermaye Oranı+ Sermaye Koruma Tamponu	3,5%	4%	4,5%	5,125%	5,75%	6,375%	7%
Ana Sermayeden İndirilen Değerler		20%	40%	60%	80%	100%	100%
Ana Sermaye Yeterliliği Oranı	4,5%	5,5%	6%	6%	6%	6%	6%
Sermaye Yeterliliği Oranı	8%	8%	8%	8%	8%	8%	8%
Sermaye Yeterliliği Oranı ve Koruma Tamponu Toplamı	8	8	8	8,625%	9,25%	9,875%	10,5%
Birinci ve İkinci Kuşak Sermaye Bileşenleri Olmaktan Çıkarılan Enstrümanlar	2013 yılından itibaren kademeli olarak 10 yıl						
Likidite Karşılama Oranı			Asgari Standart Tanıtımı				
Net İstikrarlı Finansman Oranı						Asgari Standart Tanıtımı	

Kaynak: Sorularla Basel III, BDDK, 2010, s.18

*Gölge alanlar geçiş dönemini temsil etmektedir.

3.5.1.2. Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı

Basel III kriterleri ile sermaye tamponları oluşturulup bir yandan da sermaye yeterlilik düzeylerinin artırılması finansal krizler karşısında dayanıklılığı artırmaya yönelik olsa da yeterli görülmemiştir. Destek olarak kaldıraç oranı kavramı getirilerek bankaların bilanço içi ve bilanço dışı borçlarının sınırlandırılması hedeflenmiştir.

Ana sermaye

$$\text{Kaldıraç Oranı} = \frac{\text{Ana sermaye}}{\text{Aktifler + Bilanço Dışı Kalemler}} \geq \%3$$

Aktifler + Bilanço Dışı Kalemler

Sermaye oranlarını desteklemek adına şeffaf, basit ve anlaşılır olarak düzenlenen kaldıraç oranı yukarıdaki formüle göre hesaplanmaktadır. Formülden de anlaşılacağı üzere bu oranın düşük çıkması kaldıraç etkisinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Kaldıraç oranının amacı aşırı borçtan kaynaklanan risklilik durumunu tespit ederek asgari sermaye gerekliliklerini ona göre ayarlayabilmektir. Bankalar piyasadaki etkinliklerini yönetirken bilançodaki aktiflerinin kontrolünü ele alıp daha çok riski göze almak istediklerinde bu kaldıraç oranını %3 seviyelerinden uzaklaştıracaktır.

3.5.1.3. Karşı Taraf Riskine İlişkin Düzenlemeler

Repo işlemleri, menkul kıymet veya emtia ödünç işlemleri ve kredili menkul kıymet işlemleri (SFT- Securities Financing Transactions) ile OTC (Over the Counter-Tezgah Üstü Piyasalar) türev ürünlerine dair sermaye yükümlülüğünü büyük oranda arttırarak bankaların merkezi karşı taraflarla işlem yapmalarına yönelik teşvik sağlanmaktadır. Son küresel finansal kriz ile finansal kurumlara, kamunun sermaye enjeksiyonu ile önemli oranlarda likidite akışı olmuştur. Bu durum söz konusu desteklerin vergi verenleri zarara uğramadan önceki noktada ilgili kurumun varlığının sürdürülüp sürdürülemeyeceğinin anlaşılması ve tüm sermaye unsurlarının

zarar giderebilecek durumda olmasını sağlamak amacıyla bir takım minimum gereklilikler getirilmesine yol açmıştır.⁴⁰

2007-2008 döneminde yaşanan küresel finansal krizde karşı taraf kredi riskinden kaynaklanan zararların yaklaşık üçte ikisinin CVA (Credit Valuation Adjustment – CVA) zararlarından, üçte birinin ise gerçek temerrütler sebebiyle olduğu gözlenmiştir. Bu durumun kaynağı ise Basel II yaklaşımı ile karşı tarafın temerrüdü hali ve kredi derecelendirme notunun değişiminden kaynaklı risklerin (migration risk) dikkate alınarak sadece CVA'lere dayalı piyasa fiyatlı değerlendirme zararlarının hesaba katılmasıdır.⁴¹ Bu sebeple Basel III uygulamalarında gerekli düzenlemelerin yapılması ihtiyacı doğmuştur. Basel III ile önerilen, bir merkezi karşı taraf ile yapılan hem ticari işlemlere hem de batık fonlara yönelik sermaye karşılığı ayrılmasıdır.

3.5.1.4. Likidite Riskine İlişkin Yenilikler

Küresel krizde büyük zararlara maruz kalan uluslararası bankalar likidite yönetimine gereken önemin verilmediğinin bilincine varmıştır. Basel II'de yer almayan likidite riskine yönelik önlemler Basel III'ün temel değişikliklerinden biri olmuştur. Basel kriterleri finansal sistemin dayanıklılığı ve sermaye kayıplarının engellenmesi açısından önemli bir işleve sahiptir.

Basel III ile dahil edilen likidite riski ölçümü, standartları ve takibine ilişkin kuralların temel amacı; finansal şoklara karşı dirençli bir bankacılık sistemi oluşturulması ve kaynağı ne olursa olsun finansal sistemden reel sektöre yayılan riskin azaltılmasıdır. 2007'de başlayan küresel krizde likidite yönetiminin zayıflığının sonuçları çok ağır olmuş; bankaların sırf bu sebepten iflas edebileceği gerçeğini gözler önüne sermiştir. Likidite yönetimi özellikle ticari bankalar için hayati bir görevi üstlenmektedir. Likidite, bankaların olağan faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanması ve ekonomik olumsuz koşullara karşı güvenilir bir yapı

⁴⁰ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2011b, "Denetim Otoriteleri ve Düzenlemeler" ve "Uluslararası Kuruluşların Çalışmaları", Risk Bülteni, Sayı: 10, Ankara, Nisan 2011, s. 1- 6.

⁴¹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2011c, "Uluslararası Kuruluşların Çalışmaları", Risk Bülteni, Sayı: 11, Ankara, Temmuz 2011, s. 7 -8.

oluşturmak adına öncelikle kontrol ve takip edilmesi gereken verilerden biri olmuştur.

Basel III düzenlemelerinde likiditeye ilişkin iki yeni oran tanımlaması yapılmış, bunlar; net istikrarlı fonlama oranı (NSFR- Net Stable Funding Ratio) ve likidite karşılama oranı (LCR- Liquidity Coverage Ratio) olarak sunulmuştur. Bu oranlar hemen uygulamaya geçirilmemekle birlikte likidite yönetimine ilişkin önce geçiş düzenlemeleri yapılmış, yeni uygulamaya yönelik verilerin izlenerek Basel bankacılık denetim komitesine raporlanması ile ilgili sistemler geliştirilmiştir. Bu geçiş döneminde asgari gereklilikler, izleme araçları, izleme faaliyeti çıktılarının denetim otoriteleri ile paylaşımı, geçiş düzenlemeleri ve uyumu takibe yönelik raporlamalar yer almaktadır. Basel komitesinin bu değişikliklerle bankalardan beklentisi öncelikle likidite ilkelerine uyum sağlanması ve sonrasında likidite standartlarına geçilmesidir. Likidite karşılama oranı için 2011-2015 yılları arası, net istikrarlı fonlama oranı için ise 2012-2018 yılları arası gözlem periyodu olarak belirlenmiştir, gözlem periyodunun ardından anılan oranlar için asgari standartların ilan edileceği belirtilmiştir.

3.5.1.4.1. Likidite Karşılama Oranı

Basel III kriterleriyle dahil edilen likidite karşılama oranı, bankanın likit varlıklarının, 30 gün içinde gerçekleşmesi beklenen net nakit çıkışlarına bölünmesiyle elde edilen orandır. Likidite karşılama oranının minimum %100 olması arzu edilen durumdur.

Yüksek Kaliteli Likit Varlıklar Stoğu

$$\text{Likidite Karşılama Oranı (LCR)} = \frac{\text{Yüksek Kaliteli Likit Varlıklar Stoğu}}{\text{30 Gün İçindeki Net Nakit Çıkışları}} \geq \%100$$

Basel komitesi yüksek kaliteli varlıkları iki ayrı seviye olarak ayırtmıştır. (1. seviye – 2. seviye) 2. seviye varlıklar, 1. seviye varlıklardan daha

düşük kaliteli kabul edilmiş bu sebeple toplam likit stoğunun %40'ını geçmemesi gerektiğini belirtmiştir. 1. seviye varlıkların miktarına ise herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. 1. seviye varlıklar devlet tahvilleri, merkez bankası ve nakit rezervlerinden oluşurken, geri kalan varlıklar 2. seviye olarak belirlenmiştir.

Net nakit çıkışı, 30 günlük süre içerisinde gerçekleşecek olan net nakit girişleri ile net nakit çıkışları arasındaki fark olarak tanımlanmıştır. Net nakit çıkışları tahminlerinin ana özelliği bankaların belirli faktörlerle mevduat ve diğer fonlara kapalı belirli bir vadede geçerli olmasıdır. Stres testleri dahilinde 30 günden uzun süreli mevduatlardan süresinden önce eksilme söz konusu olduğunda; az istikrarlı fonlardaki çıkışlardan %5 ile %25 arasında, istikrarlı fonlardaki çıkışlardan ise %0 ile %15 arasında kesinti uygulanacaktır.

Likidite karşılama oranı, stres senaryoları dahilinde beklenen net nakit çıkışına en azından eşit düzeyde yüksek kaliteli likit varlık bulundurma gerekliliğini ifade eder. Likidite karşılama oranı, Türkiye’de 2014 yılında kullanılmaya başlanmış olsa da BDDK tarafından 2015 Mayıs’a kadar bankaların bu oranı tutturma zorunluluğu getirilmemiş, adaptasyon süreci tanınmıştır.

3.5.1.4.2. Net İstikrarlı Fonlama Oranı

Likidite karşılama oranını desteklemek, yapısal likidite açıklarını sınırlandırmak ve temel fonlamayı belirli bir seviyenin üzerinde tutabilmek adına net istikrarlı fonlama oranı oluşturulmuştur. Bu oran; mevcut istikrarlı fonlama tutarının, ihtiyaç duyulan fonlama tutarına bölünmesiyle elde edilirken oranın %100’ün üzerinde olması beklenmektedir.

$$\text{Net İstikrarlı Fonlama Oranı (NSFR)} = \frac{\text{Mevcut İstikrarlı Fonlama Tutarı}}{\text{İhtiyaç Duyulan Fonlama Tutarı}} > \%100$$

Bu oran, finansal sektördeki varlık ve yükümlülükler arasındaki vade ve miktar uyumsuzluğuna karşı önlem alabilmek adına getirilmiştir. Bankaların bir

yıllık süreçteki muhtemel likidite sıkıntılarına karşı yeterli fonlamaya sahip olmasının kontrol edilebilmesi için geliştirilmiştir.

Formüldeki mevcut istikrarlı fonlama tutarı sermaye, etkin vadesi 1 yılın üzerinde olan yükümlülükler ile vadesiz mevduatlar ve vadesine bir yıldan az kalmış olan perakende mevduatlar ve yine vadesine bir yıldan az kalmış olan toptan fonların belirli bir oranının toplamı şeklinde hesaplanmaktadır. Varlıkların likide edilebilme kapasitesi, ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarını belirlemektedir. Buna göre söz konusu tutar, en az likitten en çok likite doğru bir sınıflandırma şeklinde belirli dikkate alınma oranları uygulanması ile bulunmaktadır. Devlet borçlanma senetleri ile konu örneklenecek olursa, buradaki dikkate alınma oranı yüzde 5 olacaktır. Bilanço dışı işlemler sonucu olan istikrarlı fonlama tutarı ihtiyacı, ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı hesabına katılmaktadır.⁴²

3.5.2. Basel III Kriterleri Çerçevesinde Likidite Riski Yönetimi

Basel III kriterlerinden yola çıkılarak etkin likidite riski yönetimi için risk yönetim çerçevesi oluşturulmalı, bu çerçevenin bir takım stres olaylarına karşı koyabilecek ipoteksiz, yüksek kalitede likit varlıklardan oluşan bir tamponu ihtiva etmesi sağlanmalıdır. Yüksek kaliteli likitten kastedilen minimum maliyet veya sıfır maliyetle nakde dönüşebilen varlıklardır. Komite bu kaliteli varlık stoğunun ekonomik kriz dönemlerinde ve piyasadaki olumsuz durumlar karşısında hemen nakde dönüştürülebilmesini öngörmüş, söz konusu stoğun teminatlı işlemler karşılığında veya ticari risklerden korunmak adına kullanılmasını yasaklamıştır.

Bankalar, net bir şekilde, finansal sistemdeki yeri ve rolüne uygun, kendi stratejisi doğrultusunda bir risk toleransı belirlemelidir. Bankaların üst düzey yönetimlerinde görev alanlar bu uygulamaları geliştirerek süreçteki ilerlemeyi yönetim kuruluna raporlamalıdır.

Likidite riskinin tanımlanması, ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesi için bankanın sağlam bir süreç işletmesi, bu sürecin, kapsamlı şekilde aktif, pasif ve bilanço dışı kalemlerinden kaynaklı nakit akışlarını uygun zaman dilimlerine göre

⁴² Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Finansal İstikrar Raporu, 2010, sayı:11, s. 59 - 60.

öngörmesi gerekmektedir. Maruz kalınan ve kalınması olası likidite riskleri ve bağlı kuruluşları, faaliyet alanları, döviz türleri kapsamında fonlama ihtiyaçları, banka tarafından aktif bir şekilde izlenmeli ve kontrol edilmelidir. Bu süreçte, likiditenin transfer edilebilirliği, yasal, düzenleyici ve operasyonel limitler bağlamında da dikkate alınmalıdır. Bankanın fonlama stratejisi, kaynaklar ve vadeleri konusunda etkin bir çeşitlilik sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır. Banka, fon toplama kapasitesini etkileyen temel faktörleri belirlemeli ve yakından izlemelidir. Günlük likidite pozisyonları, normal zamanlarda ve stres dönemlerinde ödeme ve takas yükümlülüklerinin zamanında karşılanabilirliği ve ödeme ve takas sistemlerinin düzgün işleyişi aktif bir şekilde yönetilmelidir.⁴³

Bunlara ilaveten teminatlar ipotekli ve ipoteksiz şeklinde ayrıştırılarak teminat pozisyonu aktif bir şekilde yönetilmelidir. Düzenli olarak bireysel ve kurumsal anlamda ve kısa ya da uzun vadeli işlemlere stres testleri uygulanmalı; bu test sonuçları bankaların beklenmeyen durumlar karşısında alacağı aksiyonları hazırlayacak şekilde değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda bankalar resmi bir beklenmedik durum fonlama planı (Contingency Funding Plan- CFP) oluşturmalı, ani durumlara karşı ipotek içermeyen, hedging işlemlerine konu edilmemiş, operasyonel maliyetlerin karşılanması için ayrılmamış, yüksek kaliteli likit varlıklardan oluşan koruma tamponları belirlemelidir. Basel III kriterlerine göre bankalar düzenli olarak likidite pozisyonu ve likidite yönetimi stratejilerini piyasa ile paylaşmak ve kamuoyuna duyurmak durumundadır.

3.5.3. Basel III Kriterleri Çerçevesinde Likidite Riski Raporlaması

Likidite riski raporlaması, banka üst yönetimine, güncel likit durumu hakkında bilgi vererek, oluşabilecek riskler karşısında bankanın izlemesi gereken strateji ve alternatifler arasında yol göstermektedir. Likidite, ne kadar iyi irdelenip doğru ölçülmüşse ve likidite hakkında güvenilir tespitler yapıldıysa raporlama o kadar etkin ve verimli olacaktır. Raporlamalar, bankaların risk karşılama kapasitesinin ve en uygun fonlama alternatiflerinin ortaya çıkmasına yardımcı olarak banka bilançosunun daha sağlıklı yapılandırılmasında önemli bir role sahiptir. Ayrıca

⁴³ Terim Arıcan, Basel III Uzlaşısı Kapsamında Bankalarda Likidite Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013, s.79

piyasadaki olumsuz koşullar karşısında bankanın yetersiz kalemlerinin daha kolay tespit edilmesine ve kriz zamanları uygun çözümler üretilmesi açısından daha hızlı karar alınmasına yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

Basel III kriterlerine göre üst yönetim görevlileri tarafından hazırlanarak yönetim kuruluna sunulan raporlar; bankanın kurum içinde belirlenmiş olan limit ve sınırlamalara uygunluğunu, bankanın likidite durumu hakkındaki gelişmeleri, müşteri teminatlarındaki değişimi, borçlanma ve borç verme vadelerini, bankanın yüksek kaliteli likit varlıklarını ve bankanın teminat durumuna ilişkin ayrıntılı bilgiyi içermelidir. Likidite hesaplamalarından LCR'nin ayda bir, NFSR'nin ise iki haftada bir raporlanması öngörülmüştür. Bunun yanında bankaların ihtiyaç duyduğu bazı hallerde ya da olağanüstü durumlarda süre gözetmeksizin raporlama hazırlanabilir. Raporlamalar genel olarak tek bir para birimine göre hazırlansa da diğer para birimleriyle de bankanın likit durumunun kıyaslanmasına imkan verecek şekilde raporlanmalıdır. Böylelikle döviz kurlarının likidite üzerindeki etkisi daha kolay tespit edilmiş olacaktır.

Raporlama konusu, bankaların strateji, prosedür ve limitlerine ne derecede sadık kaldığının göstergesi olduğundan likidite yönetiminin en temel ölçütlerinden biridir. Etkin bir likidite yönetimi sistemi, değişen piyasa koşulları karşısında güncelden uzaklaşmadan değişime uyum sağlayabilen esnek bir raporlama alt yapısıyla mümkündür. Bankaların bünyelerinde bulundurdıkları tüm döviz cinslerinde ve farklı vade dilimlerine göre raporlamalar hazırlayabilmesi, uygun yeterliliği sağladığı anlamına gelir. Bunların yanında raporlamalar, toplam likidite riskinin değerlendirilmesine imkan sağlayacak eğilim analizlerini de içermelidir. Likidite raporlamalarında kullanılan stres testleri sonuçları veya varsayımlar üst yönetimin anlayabileceği ve tutarlılığını mukayese edebileceği netlikte olmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE LİKİDİTE YÖNETİMİ UYGULAMASI VE BASEL III KRİTERLERİNİN LİKİDİTE YÖNETİMİNE YANSIMALARI

Bu bölümde Türkiye’de kurulan ilk bankalardan bu yana sistemin gelişimi anlatılmaya çalışılmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde dışa kapalı olan ekonomi, cumhuriyet dönemiyle birlikte devlet desteği sayesinde yavaş yavaş ilerlemeye başlamıştır. Dönem dönem ciddi finansal krizlerle karşılaşmış ve dersler çıkarılmıştır. Bu bölümde Türkiye finans sistemi hakkında bilgiler verilerek önemli kriz dönemleri incelenecektir. 2001, 2002 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerde Türk bankalarının almış olduğu pozisyonlar ve bunların sonuçlarına değinilecektir.

Bunların yanında; bugün artık küreselleşen ekonomiler sebebiyle dünyada birçok ülkede kabul görmüş olan bankacılık standartlarının Türkiye’yi ne ölçüde etkilediği, yıllara göre hangi sonuçları meydana getirdiği araştırılmaktadır. Önceki bölümde Basel kriterlerinin konjonktürel eğilimlere göre zaman içerisinde farklılaştırıldığından bahsedilmişti. Özellikle 2008 küresel krizinden sonra tüm dünyada oluşan likidite problemi, bu konunun ayrıca incelenmesine ve çözüm üretilmesine yoğunlaşılmasını gerektirmiştir.

Bu çalışmanın son bölümünde Türk bankacılık sistemi kuruluşundan bu yana incelenmeye alınmış, bugün aşamalı bir şekilde uygulamaya alınan Basel III kriterlerinin özellikle bankaların likidite yönetimlerinde ne gibi etkileri olabileceği irdelenmektedir.

4.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

Türk bankacılık sisteminin kökeni 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi’ne kadar dayanmaktadır. Bankacılık sistemi tarihsel süreçte, ekonomik gelişmelere ve genel ekonomik yapı ve performansa paralel bir şekilde ilerleme göstermiştir. Türk finans sektörü incelendiğinde özellikle son yıllarda bankaların ekonominin temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Türk ekonomisi Osmanlı döneminde sanayi devrimi gibi küresel ekonomik gelişmelere duyarlılık göstermişse de genel olarak dışa kapalı ekonomilerden sayılmaktaydı. Cumhuriyet dönemiyle beraber devletçi politikalar takip edilerek devletin rol aldığı ekonomik faaliyetler artırılmıştır. Kamu sermayesi ağırlıklı bankalar kurulmuş, sonrasında ise yabancı yatırımcıların da ülkeye girişleri söz konusu olunca bankalarda yabancı sermaye kavramı gündeme gelmiştir. Ekonomideki liberalleşme hareketleri sonrasında ise bankalar uluslararası finans hareketlerinin yapıtaşına haline gelmiş bu da bankaları yüksek risklere maruz bırakmıştır. Tarihsel süreç incelenecek olursa her dönemde farklı risklere yoğunlaşıldığı görülmektedir.

Türk bankacılık sistemini cumhuriyet öncesi, cumhuriyet sonrası, 1980 sonrası ve 2008 sonrası olmak üzere dört dönem olarak incelenmektedir.

4.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Bankacılık Sistemi

Dünyada sanayi devriminin gerçekleşmesiyle ülkelerde oluşan servet birikiminin kredi kanalıyla yeniden ekonomiye dahil edilmesi bankacılık sisteminin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise tamamen hazineye borç para yaratabilmek adına bankalar oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde bankacılık işlemleri ilk olarak “Galata Bankerleri veya Galata Sarrafları” olarak bilinen kişiler tarafından yapılmıştır. Günümüzdeki bankacılık işlemlerinden ziyade senet iskontosu ve maaş cüzdanı kırılması işlemleri bu tüccarlar tarafından yapılmaktaydı. Ticaret hayatında ihtiyaç duyulan kredi bu kişiler tarafından temin edilmekteydi. 1847 yılında örgütlenen bu bankerler ve Yahudi, Ermeni ve Rum kökenli sermayedarlar birleşerek “İstanbul (Dersaadet) Bankası” adı altında ilk Türk bankasını kurmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan nakdi dış ülkelere borçlanarak sağlamak, yabancı sermayenin ülkede yatırım yapmasına aracı olmak, ihtiyacı olan kişi ve kurumlara kredi vermek bu bankanın temel işlevini oluşturmaktaydı. Ancak bu anlayış piyasada yüksek faizlerin oluşmasına ve Osmanlı Devleti'nin dış borç yükünün artmasına sebep olmuştur. Ülkede yabancı sermayeli başka bankaların kurulmasıyla rekabet ortamı oluşmuş ve

bankaların mali sistemlerinde birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. 1852 yılına gelindiğinde ise kurulan bu ilk banka iflasını ilan etmiştir.

Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye’de kurulan bankalar daha çok yabancı sermayelerle kurulmuş olup, Türkiye’de bulunan yabancı sermayeli şirketleri finanse etmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu süreçte yerli sermayenin gelişmemiş olması yabancı kaynaklı bankaların yaygınlaşmasına imkan sağlamıştır. Dışa bağımlı hale gelen ekonomik yapı ulusal bankacılığın önemini göstererek, devlet teşvikinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı döneminde, 1856 yılında, devlet sermayeli olarak bir merkez bankası mahiyetinde “Osmanlı Bankası (Ottoman Bank)” kurulmuştur. Osmanlı Bankası, para çıkarmak tekeline sahipti ve devlet istikrazlarına aracılık ediyor veya bunları doğrudan üzerine alarak yapıyordu. Bu görevleri ile Türk Hükümeti üzerinde önemli bir baskı kuruyordu. Bu sebeple de hükümet, Türk para sisteminin denetimini yapamıyordu.⁴⁴ Bu banka İngiliz sermayesiyle kurulmuş olup 7 yıl hizmet verdikten sonra 1863 yılında “Bankı Osmani-i Şahane (İmperial Ottoman Bank)” kurulmasıyla kapatılmıştır.

Genel olarak İngiliz ve Fransız sermayeleriyle kurulan bankalar cumhuriyet öncesi dönemde ağırlıklı olmuştur. Osmanlı bankası dışındaki bankalar yayılamamış olmakla beraber dış ticareti yönlendirme konusunda daha etkin olmuşlardır. Bu yabancı sermayeli bankalar kendi ülkelerinden para getirerek kredi vermek yerine sadece ithalat ve ihracat işlemleri karşılığında kredi vererek disponibilitelerini düşük tutuyorlardı.

1800’lü yılların sonuna doğru iyice güçsüzleşen mali yapı ve dış borçlardaki artışlar o dönemin bankacılık sektörüne ciddi zararlar vermiştir.

⁴⁴ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama, İletişim Yayıncılık, Ankara, 1997, s.180-181.

4.1.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Türk Bankacılık Sistemi

Türk bankacılık sistemi cumhuriyetin kurulmasıyla beraber önemli değişiklikler yaşamıştır. Cumhuriyetin ilan edildiği yılları takiben o dönemde yaygın olan devletçilik düşüncesi 1930'lu yıllara kadar bankacılık sisteminde de kendini göstermiştir. O dönemde yabancı sermayeli bankaların fazlalığı ekonomik gelişme ve kalkınmanın sağlanması konusunda yetersiz olduğundan bankacılıkta da ulusal sermayeyi destekleyecek yönde yerli sermaye ile kurulan bankaları teşvik edecek stratejiler oluşturulmuştur.

1924 yılında ilk özel yerli sermayeli banka olarak Türkiye İş Bankası kurulmuştur. İlk özel bankanın faaliyetleri bankacılık işlemleri yanında; tarım, sanayi, madencilik, enerji üretimi ve dağıtımı; bayındırlık işleri, taşımacılık, sigortacılık, turizm alanlarında her türlü işletme kurma veya katılma, malların üretimi ve tedariki için ortaklıklara katılma; sınai ve ticari işletmeleri gerek kendi nam ve hesabına, gerekse yerli ve yabancı işletmeler ile birlikte veya bu işletmeler adına yerine getirme olarak tanımlanmıştır. 1925 yılında ülkenin sanayi ve madenlerini geliştirmeyi desteklemek amacıyla ilk kalkınma bankası, “Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası” adıyla kurulmuştur. 1927 yılında ise ülkede onarımın sağlanması ve inşaat sektörünü desteklemek amacıyla “Emlak ve Eytam Bankası” kurulmuştur.

O dönemde özel sektörde sermaye birikiminin yetersiz olması, etkin bankacılık sisteminin yerleşmemiş olması, özel sektördeki bilgi ve tecrübe eksikliği 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın da etkisiyle devlet desteği stratejisinin değiştirilmesine yöneltmiştir.

1930 yılında para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin likiditesini sağlamak ve bankalara ödünç para vermekle görevli olarak “Merkez Bankası” kurulmuştur. 1930'lu yıllarda sadece devlet desteğinin yetersiz kalması anlaşılarak bunun yerine devlet sermayesiyle kurulan kamu bankaları ön plana çıkmıştır. 1933 yılında “Sümerbank” kurulmuştur. Yine 1933 yılında “İller Bankası”, 1935 yılında “Etibank”, 1938 yılında “Halk Bankası” kurulmuştur. Kamu bankacılığının hakim olduğu 1930-1945 yılları arasında kalkınmanın sağlanması için sadece özel yatırımcıların desteklenmesinin yeterli olmadığı devletin de zorunlu

tasarruflara yönelmesi gerektiği ve ekonomide devletin daha aktif rol alması gerektiği anlaşılmıştır.

1945 yılına gelindiğinde ise iç ve dış konjonktürel gelişmeler özel bankaların gelişmesine ortam yaratmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan yüksek enflasyon sebebiyle tarım ve ticaret sektöründe üst düzey gelir grubu oluşmuş ve bunun yanında ülkede iktidarda bulunan yönetimin ekonomide liberalleşmeyi benimsemesiyle yatırımların genişlediği görülmektedir. Nüfustaki artış, şehirlerin büyümesi, talebin artması ve üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi talebinin de artmasına sebep olmuştur. Artan ihtiyacı karşılamak üzere özel bankalar çoğalmaya başlamıştır. 1944 yılında Yapı Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1950 yılında Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, 1955 yılında Pamukbank ve Tütünbank kurulmuştur. Bankacılıktaki gelişmelere paralel olarak, bankacılık mesleğinin gelişmesi, işbirliğinin sağlanması ve haksız rekabeti önleyici kararların alınması ve uygulanması amacı ile 1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan serbestleşme ve özel sektör gelişmesine bağlı olarak, 1958 yılında 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca tasarruf sahiplerinin haklarını korumak amacı ile Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuş, 1982 yılında ise bu fon Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmiştir.⁴⁵

1960'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye ekonomisinin planlı döneme geçerek beş yıllık kalkınma programları kapsamında ilerlediğini görüyoruz. 1960-1980 yılları arasında uzman bankacılık anlayışıyla, kalkınma ve yatırım bankaları önem kazanmış ticari bankacılık anlayışına ise sınırlamalar getirilmiştir. Ekonomideki bunalım ve durgunluk 1960-1965 yılları arasında birçok bankanın tasfiye edilmesine neden olmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi ve döviz krizi Türkiye ekonomisine ciddi zararlar vermiştir. Kalkınma planları doğrultusunda sağlanan finansman yöntemleri ve üretimin ihraç edilememesi döviz krizlerinin kaynağı olmuştur. Bu da dış borçlanmayı daha da artırmıştır. Yüksek enflasyon ile mücadele etmek zorunda kalan Türkiye, 24 Ocak 1980'de yürürlüğe giren İstikrar ve Ekonomi Değişim Programı ile birlikte dışa açılma politikası benimsenmiş; serbest ekonomiye geçilerek gerçek anlamda liberalleşme süreci başlamıştır.

⁴⁵ Ekrem Erdem, Para ve Banka, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F, Kayseri, 2006, s.240.

Cumhuriyet dönemi sonrası bankacılık sistemi genel olarak devlet teşviki ile ilerletilmeye çalışılmışsa da küresel hareketler ve konjonktürel dalgalanmaların etkisiyle yetersiz kalmıştır. 1980 yılı itibariyle her alanda ekonomik serbestleşme dönemi başlamıştır.

4.1.3. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sistemi ve Likidite Yönetimi

1980 yılı sonrasında Türkiye’de finansal anlamda her alanda liberalleşme dönemine girilmiştir. Piyasa ekonomisine dayalı, ihracata yönelik üretimi destekleyen, dışa açılmayı hedef alan politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1980 yılında alınan finansal kararlarla faiz oranları serbest bırakılarak piyasadaki fon arz ve talebine göre belirlenmiştir.

Finansal serbestleşme sayesinde bankacılık sektörü de uluslar arası faaliyetlerini artırarak bu küreselleşme sürecine uyum sağlamıştır. Ülkede yerli ve yabancı sermayeli yeni bankalar açılmış, rekabeti artırmışlardır. Artan rekabet ortamı ise mevduat ve kredi faizlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu durumda bankalar yerine bankerlere borçlanılması tercih edilmiş ancak bankerlerin verdiği kredilerin geri dönüşlerinde sorun yaşanması 1982 yılında “bankerler krizi” adı verilen olayı meydana getirmiştir. Bu dönemde 250’ye yakın banker iflasını ilan etmiş, bankaların mali yapıları da bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bankaların olumsuz etkilenmesinin temel nedeni makroekonomik istikrarsızlıklar ve yanlış kamu politikaları olurken, bunların yanında sektördeki yapısal bozukluklar, düzenleme ve denetim eksikliği sayılabilir.

Bu ihtiyaçlar doğrultusunda 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmış (SPK), sermaye piyasalarını destekleyici yapı oluşturulmaya başlanmıştır. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete başlamış, yine aynı yıl TCMB önderliğinde Bankalararası Para Piyasası (İnterbank) oluşturulmuştur.

80’li yıllar Türkiye’de hem para hem sermaye piyasasında köklü reformların yaşandığı bir dönemdir. Türk bankacılık sistemi bu yeni yasal

düzenlemelerle banka sayısı, istihdam düzeyi, hizmet çeşitliliği ve teknolojik anlamda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan finansal gelişmeler özetlenecek olursa;

-Temmuz 1980’de, mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır,

-Bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerindeki kısıtlamaları kaldırılmıştır,

-Kişilere portföylerinde döviz bulundurma imkanı tanınmıştır,

-Mali piyasalarda gerçekleşen işlemler ile buradan elde edilen gelirlerin üzerindeki vergiler azaltılmıştır,

-Aracılık hizmetlerinin maliyetleri 1980 öncesine göre düşmekle birlikte hala yüksek bir seyir izlemeye devam etmiştir,

-Yabancı ve yerli bankaların ulusal sektöre girişlerine ilişkin getirilen kısıtlamalar azaltılmış ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi cazip hale getirilmek istenmiştir,

-Türkiye’deki faaliyetlerinden doğan, net kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerini bankalar ve özel finans kurumları aracılığı ile yurtdışına serbestçe çıkarabilmeleri imkanı tanınmıştır,

-Menkul kıymet piyasaları oluşturularak, şirketlere yeni finansman kaynakları yaratılmıştır,

-1986 İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Nisan 1986’da Merkez Bankası nezdinde Bankalararası Para Piyasası ve 4 şubat 1987 tarihinde de Açık Piyasa İşlemleri, Eylül 1988’de Döviz ve Efektif Piyasası, Nisan 1989’da ise Döviz Karşılığı Altın Piyasası kurulmuştur,

-TL piyasasının oluşturulması ve benzeri gelişmeler olmuştur.⁴⁶

1990'lı yıllara gelindiğinde ise teknolojik gelişmeler rekabeti daha da kuvvetlendirmiştir. Bilgisayarların kullanılmaya başlanmasıyla uluslararası piyasalarla daha entegre bir sistem oluşturulmuş; finansal ürünler (swap, options, futures vb.) çeşitlendirilmiş, ATM, kredi kartları, leasing, factoring gibi işlemler Türk bankacılık sistemine dahil olmuştur. Türkiye ekonomik yapısına bakıldığında ise ücret artışlarına yönelik ihtiyacın karşılanmaya çalışılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi gözlenmektedir. Kamu finansman ihtiyacının merkez bankası kaynaklarından karşılanmaya çalışılması yerine iç borçlanmaya başvurulması Türk mali sistemi üzerinde güçlü baskılar yaratmış ve kriz dönemlerinde bankacılık sektörünün de etkilenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Uygulanan ekonomik politikaların genişleme yönünde olması, dış borçlanmayı artırmış Türk lirasının değer kaybetmesine sebep olmuştur.

Bu dönemin ilk finansal krizi “Körfez Krizi” olup 1990 yılında yaşanmıştır. Dış kaynaklı kriz olmasına rağmen Türkiye ekonomisine likidite sıkıntısı olarak yansımıştır. 5 Nisan 1994'te ise Türkiye için büyük bir finans krizi yaşanmış ve etkileri 2000'li yıllara kadar devam etmiştir. 1980-1990 yılları arasında bankaların yurtdışı borçlanmaları artmış; bu durumda bankalar faiz ve kur riski ile karşı karşıya kalmıştır. Rekabete uyum sağlayabilme adına verilen yüksek faiz oranları bankaların maliyetlerini artırmış, özkaynaklarında azalmaya neden olmuştur. 1994 yılında yaşanan bu kriz, bankacılık sisteminin aktif ve pasif yapısını değiştirmiş; bankaların toplam varlıklarında ciddi azalmalara sebebiyet vermiştir. Bankacılık sistemine olan güven oldukça zayıflamış, bu durumu dengeleyebilmek adına bankalardaki mevduata %100 devlet güvencesi getirilmiştir. Devletin düzenleme, yapılandırma ve risklere karşı sınırlandırma uygulamaları getirmesi gerekirken mevduata tam güvence sistemini getirmesi mali yapıyı bozarak krizi daha da derinleştirmiştir.

⁴⁶ Suna Oskay, Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, Cilt:7, No:10, Haziran 2000, s.12.

1995 yılına gelindiğinde yüksek reel faizler, Türk lirası cinsinden yatırımları cazip hale getirmişse de; o dönemdeki ekonomik belirsizlikler, yapısal önlemlerin alınamaması, kamu açıklarındaki artış, bankaların açık pozisyonlarındaki artış ekonomiyi toparlamaya engel olmuştur. 1998 yılında ise Rusya’da başlayan kriz, Türkiye’deki bankaların küçülmesine sebep olmuş ve yabancı yatırımların ülkeyi terk etmesine yol açmıştır. Bankalar dışardan borçlanma konusunda sıkıntıya girmiş ve yüksek maliyetlere katlanmak zorunda kalmıştır.

1990’lı yılların sonuna doğru, yaşanan deneyimlerden dersler alınarak bankacılık sistemi Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmış, bu küresel finans hareketleri karşısında daha dayanıklı bir yapının temelleri atılmıştır. 1999 yılında şeffaflık ve denetim sisteminin oluşturulması ve bankacılık sektörünün düzenlenmesine yönelik Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmasına karar verilmiş, Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. 1980 sonrası dönemde dikkat çeken önemli gelişmelerden birisi de iç borçlanma faiz oranlarındaki düşüşlerdir. Buna karşılık dış borçlanmanın tercih edilmesi döviz kurlarını yükseltmiştir. Döviz kuru ve borçlanma faiz hadlerinin yüksekliği birçok bankanın TMSF’ye devredilmesine sebep olmuştur. 1980-2000 yılları arasında bankacılık sistemi ciddi gelişmeler göstermişse de; mali sektöre getirilen vergi yükümlülükleri, borçlanma maliyetlerindeki artışlar ve kredi kalitesindeki bozulmalar dönemin olumsuz etkileri olarak söylenebilir.

4.1.3.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Kriz Dönemi

Türkiye ekonomisi 2000’li yıllara gelindiğinde hem mevcut ekonomi yönetimi hem de 1999 depreminin finansmanı sebebiyle kötüleşmeye başlamıştır. IMF’den borçlanmaya yönelen Türkiye yeni mali yaptırımlara uymak zorunda kalmıştır. Yüksek enflasyonu kontrol altına alabilmek için döviz kurunun önceden belirlenen bir çizelgeye göre değişmesi ilkesi getirilmiş. Sonradan da belirli bir bant aralığında kurun hareket etmesine izin verilmiştir. Merkez bankası sadece döviz alım satımı yoluyla piyasaya müdahale edebilecekti. Bu da Türk lirası karşılığı döviz anlamına gelmekte olup piyasada likit sıkıntısına sebep olmuştur. Daralan likit arzı bankalar arası işlemlerde faizi yükseltmiş, merkez bankasının döviz karşılığı taleplere cevap vermesi ise Türk Lirasının aşırı değerlenmesine yol açmıştır. Ülkenin

cari açığı kur çapası sisteminin kullanılmasıyla baş edilemez boyutlara ulaşmıştır. Bankalar açık pozisyonlarını kapatabilmek için dövize yönelmiş, piyasada likidite sıkıntısı olduğundan kendi aralarında dahi çok yüksek faizlerle borçlanmışlardır. Gecelik faiz oranları ve fon maliyetleri 2000 yılı Kasım ayında üç gecede uçuk seviyelere gelmiştir.

Bankalar döviz alabilmek için likiditelerini artırmaya çalışmış, daha fazla likidite talebi ise faizlerin çok hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuştur. O dönemde Merkez Bankası, enflasyonu düşürmeyi hedefleyen politika gereği piyasadan döviz almadıkça likidite taleplerine karşılık veremiyordu. Merkez Bankası'ndan da destek bulamayan bankalar çok ciddi boyutlarda likidite sıkıntısına girerek 2001 yılı Şubat ayında çok sert bir ikinci kriz dönemi yaşamıştır. 2000 kasım krizinde dövize olan talep yabancılarla sınırlı olmasına karşın 2001'de geline nokta Merkez Bankası'nın da uyguladığı politika gereği hem yabancı hem de yerli bankaların döviz talebinin arttığı görülmektedir. 2000 Kasım krizi döviz kökenli olup ülkenin cari açığına olumsuzluk getirirken, 2001 Şubat krizi Türkiye'nin kendi kötü ekonomi politikaları sebebiyle şiddetlenmiştir. O dönemde orta ve küçük ölçekli tam 19 banka TMSF'ye devrolmuştur.

2000 ve 2001 krizlerine zemin hazırlayan uygulamaları özetlemek gerekirse;

-Kamu bankalarının varlığı ve hükümetlerin bu bankaların kaynaklarını bir finansman aracı olarak kullanmaları, ancak devlet hazinesinin kamu bankalarından aldığı bu kaynakları zamanında geri ödememesi ve adı “görev zararı” olarak belirlenen tutarların kamu bankaları bilançosunda giderek daha fazla yer tutması, dolayısıyla da kamu bankalarının likiditesinin zayıflaması, kısa vadeli finansman ihtiyacının artması,

-Finansal kurumların uluslararası piyasalardan yurtiçindeki faizlere nazaran düşük faiz oranları ile borçlanma imkanları bulması ve uluslararası piyasalardan sağladığı kaynakların ulusal piyasaya plase edilmesi ile yüksek kar elde ediliyor olması dolayısıyla bankaların açık pozisyonlarının giderek büyümesi,

-Bankaların ortakları ve ortaklarının yakınları tarafından karlı olmayan faaliyetlerin finansmanında kullanılması; dolayısıyla riski düşük kredibilitesi yüksek müşterilere kullandırılan kredilerin yerini banka ortaklarına ve yakınlarına kullandırılan kredilerle ikame etmesi,

-Devletin yüksek tutarlı finansman ihtiyacı sebebi ile bankalardan yüksek faizlerle borçlanması ve vergisel düzenlemeler ile kamu kağıtlarını daha cazip bir plasman aracı haline getirerek bankaların asıl işlevi olan aracılık faaliyetlerinden uzaklaşmasına sebep olması,

-Özkaynağı yetersiz çok sayıda bankanın, ehil olmasına bakılmaksızın sektöre girmesine izin verilmesi,

-Bankaların sermayelerine oranla aşırı risk yüklenmesi, düşük kaliteli kredilendirme yapması, takipteki kredilerle ilgili karşılıkların ayrılmaması ve düşük sermaye yeterliliği rasyosu uygulaması ile ortamın söz konusu yanlış faaliyetlere elverişli hale gelmesi,

-Kredi kullanan kişiler ve kurumların sağlığı hakkında yeterli bilgilerin edinilememesi olarak sıralanabilir.⁴⁷

Yaşanan bu krizler bankacılık sistemi üzerinde temelde iki türlü olumsuzluk yaratmıştır. Birincisi faiz yükselişlerinin neden olduğu maliyetlerdeki ani artış ve buna karşılık net faiz gelirlerinin artışının daha geç bilançolara yansımaları; ikincisi ise bankaların aktiflerinde bulunan menkul kıymetlerin piyasa değerinin düşmesine bağlı olarak zarar oluşturmalarıdır. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların etkisiyle nakit bulmakta zorlanan bankalar sermaye artırımına yoluna da gidemeyince mevcut kredilerini geri çağırmaya başlamış ve batık kredilerdeki artış sebebiyle de iyice çıkmaza sürüklenmişlerdir.

Bu işleyişin krizle sonuçlanmasından sonra Türk bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması düşüncesi doğrulanmıştır. Merkez Bankası'nın enflasyonla mücadele doğrultusunda uyguladığı politikayı değiştirmesi finans sektörünü zamanla rahatlatmış, dönemin siyasi gelişmelerindeki olumlu beklentiler yabancı sermayenin

⁴⁷ Hasan Alpago, IMF-Türkiye İlişkileri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s.112-114

yeniden ülkeye gelmesini sağlayarak finansal güven ortamı oluşturmuş; enflasyon kontrol altına alınmıştır. Bu krizlerden sonra kur çapası sistemi terk edilerek, dalgalı kur sistemine geçilmiş böylelikle döviz üzerindeki baskı azaltılarak piyasa likidite yönünden rahata kavuşturulmuştur. IMF ile yapılan anlaşmalara paralel olarak kamu finansman dengesi güçlendirilmiş, kamu bankalarına görev zararı yaşatacak y k ml l kler verilmemeye çalışılmıştır. Enflasyon ile uyumlu gelirler politikası, gelir artırıcı düzenlemeler ve kamu harcama yöntemleri geliştirilmiştir. TMSF'nin devreye girmesiyle özel bankaların denetimi artırılmış, özel kesimin bankacılık sistemine olan güveni desteklenmeye çalışılmıştır. Tüm bunlar uygulamaya geçirilirken etkin, esnek ve özellikle şeffaf olmasına  zen gösterilerek sağlam bir ekonomik yapının temelleri atılmıştır.

4.1.3.2. 2008 Yılı Kriz Dönemi

2008 yılında yaşanan kriz, sadece Türkiye için değil tüm Dünya'da etkileri hissedilen, 1929 Büyük Buhran'dan sonraki en büyük krizdir. Aslında 2007 yılı Ağustos ayında ABD'nin emlak sektöründe ipotekli emlak kredilerinin yüksek riskli yapıları sebebiyle başlayan kriz, kısa sürede finansal piyasaları da etkileyerek reel sektöre yansımış, liberal ekonomilerin yapısı gereği Dünya'daki tüm ekonomilerine yayılmıştır.

ABD'de Mortgage kredisi veren kurumlar, kredi sözleşmesi imzalandıktan sonra belirli bir pay alarak, bu kredi anlaşmalarını ikincil piyasalarda satıyor, böylelikle riski üzerlerinden atarak diğer finans kurumlarına transfer etmiş oluyorlardı. Bu işlem literatürde "menkul kıymetleştirme" olarak yer almaktadır. Menkul kıymetleştirme işlemi, Lehman Brothers, Bear Stearns gibi özel yatırım bankalarına bu özel kredi sözleşmelerinin satılmasıyla yapılmaktaydı. Bu bankalarda satın aldıkları krediler karşılığı tahviller çıkararak Dünya piyasalarına ihraç etmekte böylelikle mevcut riski bu menkul kıymetleri alan finans kurumlarına aktarmış olmaktadır.

2002-2003 yıllarında faizin düşük olması sebebiyle bireyler mortgage kredilerini bir yatırım aracı olarak görmüş ve taleplerini artırmışlardır. Artan talep doğrultusunda faizlerin yükselmeye başlaması finans sektörünü zaman içerisinde

sıkıntıya sokmuş, üretilen menkul kıymetlerin karşılıklarının yaratılmasında imkansızlıklar doğurmuştur. Emlak piyasasında başlayan bir kriz, finans sisteminde yaşanan likidite krizine dönüşmüştür. 2007 yılına gelindiğinde ekonomik durgunluk had safhaya ulaşarak resesyon dönemi başlamış, işsizlik rakamları hızla yükselmiş, yatırım ve ticaret harcamalarında ciddi daralmalar yaşanmıştır.

2008 krizinin nedenleri incelendiğinde;

- *Mortgage kredilerinin yapısındaki bozulmalar*; zaman içerisinde faizlerin yükselmesi kredilerdeki temerrütleri ve icra yoluyla satışları artırmış, bu durum türev ürünler aracılığıyla finansal sistemin geneline olumsuz bir şekilde yansımıştır.

- *2000'li yılların başında faizlerin düşük olması*; 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik istikrarı sağlamak adına parasal genişleme tercih edilmiş, faiz oranları düşük tutularak düşük enflasyon hedeflenmiştir. Bu gelişmeler ABD Merkez Bankası'na olan güveni artırarak ekonomide olumlu bir hava yaratmış, risklerin göz ardı edilmesine davetiye çıkarmıştır.

- *Menkul Kıymetleştirme Hareketleri*; ABD'de likiditenin bol olduğu dönemlerde verilen kredilerin riskinin bankalar üzerinde bırakılmayıp diğer finans kuruluşlarına transfer edilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu hareket hem riski azaltıyor hem de transfer edilen miktar sayesinde yeni krediler için kaynak yaratıyordu. Böylesi bir işleyişte; kredilerin ödenmemesi durumu, hem krediyi veren bankaya hem de menkul kıymeti satın alan finansal kuruluşa zarar olarak yansıdığından mali ve finansal sistemi çok kırılgan bir hale getirmiştir.

- *Finansal şeffaflıktan yoksunluk*; özellikle ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde finans sektöründeki çeşitliliğin artması yatırımcıların her ürün hakkında bilgi sahibi olmasını zorlaştırmış, kompleks yapıya sahip türev ürünlerin varlık değerleri, getirileri ve hatta kime karşı borçlanıldığı konusunda dahi tam bir bilgi paylaşımı söz konusu olmamıştır.

- *Derecelendirme kuruluşlarının tarafsızlıklarını yitirmesi*; bu kuruluşların bankalar tarafından finanse ediliyor olmaları objektif yaklaşımlarını

etkilemiş, öngörülerinin yetersiz olması ancak kriz başladıktan sonra bankaların kredi notlarını düşürdüklerini göstermiştir.

- *Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların etkinsizliği*; özellikle Amerika Merkez Bankası'nın (FED) yaklaşan tehlikeyi görememesi, ABD Hazinesi'nin ve ABD sermaye piyasası kurulu'nun almaya çalıştığı önlemlere yasal kısıtlamaların getirilmesi tehlikenin boyutlarını daha da artırmıştır.

- *Küreselleşen finansal yapı*; liberalizasyonun etkisiyle, yaşanan krizlerin hızla yayıldığı ve ekonominin kendi dinamiklerinin bu küresel finans hareketleri aracılığıyla krizin temel nedenini oluşturduğu görülmüştür. Özellikle finans sistemini denetimsiz bir şekilde serbestleştiren ülkeler para ve bankacılık sistemlerini ciddi risklere karşı korumasız hale getirmiş, çok ağır bedeller ödemiştir.

ABD'de yükselen konut fiyatları; küresel finansal kriz sonrasında hızla düşmeye başlamıştır. Kullanılan konut kredilerinin geri dönmemesi sonucu emlak piyasasında güvensiz bir ortam oluşmuş, beklentilerin olumsuz olmasıyla beraber fiyatlar düşüşe geçmiştir. Dünya'daki tüm ülkelerde büyüme rakamları düşüşe geçerek ekonomilerinde daralma görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde tüketicilerin alım gücünün düşmesiyle tüketim talebi azalmış, bu durum üretim tarafına ücret artışlarının sınırlandırılması ve karlılığın düşmesi olarak yansımıştır. Gelişmiş olan ülkelerde ise enflasyonun da düşmesi aşırı durgunlukla beraber krizi derinleştirmiştir.

2008'de yaşanan bu kriz ülkelerde işsizlik ve yoksulluğun hızla artmasına, ekonomik büyümenin yavaşlamasına hatta ekonominin küçülmesine, ödemeler dengesindeki cari açıkların artmasına ve yabancı yatırımların azalmasına, döviz kurlarında engellenemez sert hareketlere sebep olmuştur. Vergi gelirlerinin düşmesi, ihracatın azalması, gelişmekte olan ülkelerdeki sıcak paranın ülkeyi terk etmesi likidite sorunlarını meydana getirmiştir. Küresel kriz, çok sayıda finans kurumunun iflasına yol açarak, iflas eden kurumların da işbirliği içinde olduğu diğer finans kurumlarını zarara uğratmış; başlangıçta Mortgage krizi olarak görünen sıkıntı serbestleşen kapitalist sistem içinde diğer tüm para ve sermaye kuruluşlarına sıçrayarak bireysel yatırımcı ve tüketicilere kadar yansımıştır. Reel sektöre kadar

ulaşan krizin etkileri; endüstriyel üretim endeksi, kapasite kullanım oranı, tüketici güven endeksi gibi verilerde tarihi dipleri göstermiştir. Reel sektör ihtiyacı olan krediye; finans sektörünün etkin çalışmaması, bankacılık sistemine olan güvenin yitirilmesi ve kullandırılan kredilerde daha ihtiyatlı davranılması gibi sebeplerden ötürü kolay ulaşamaz hale gelmiştir. Kriz sonrası dönemde ekonomik durgunlukla beraber resesyona girilmiştir.

4.1.4. 2008 Sonrası Türk Bankacılık Sistemi ve Likidite Yönetimi

2008 yılında yaşanan küresel krizin etkileri, Türkiye ekonomisinde de fazlaca hissedilmiştir. Dış talepte azalma, dışardan sağlanan kredilerde güçlük, iç kredi taleplerinde düşüş ve ekonomideki güvenin azalmasıyla beklentilerin olumsuz yöne çevrilmesi gibi sonuçlar doğurmuştur.

Krizin oluşmaya başladığı ABD ekonomisi, dünyanın en büyük ithalatçısı ve ikinci büyük ihracatçısı olması sebebiyle hem Avrupa hem de Çin gibi dış ticareti gelişmiş büyük ekonomileri bu kaosa sürüklemiştir. Türkiye'nin de bu ülkelerle ticari ilişkilerinin olması dolaylı yoldan da olsa dış ticaretini sekteye uğratmış, ekonomideki cari açıkların büyümesine sebep olmuştur. Yabancı ülkelere olan kredi borçlarının ödemelerinde zorlanılmış, ihracat rakamları gerilemeye başlamış, özel sektör yatırımları azalmış ve tüm bunlar GSYİH'yı giderek düşürmüştür.

Türkiye, 2000'li yıllara krizlerle girdikten sonra sıkı para ve maliye politikaları uygulayarak ekonomik istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Uluslar arası parasal genişleme ve ucuz kredi imkanlarıyla Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sermaye girişı artmış, sıkı para politikası sayesinde yüksek faiz uygulayan Türkiye'ye sıcak para girişı önemli boyutlara ulaşmıştır. Türkiye bu dönemde, ucuz kredi, ucuz ithalat ve düşük döviz kurları sayesinde reel sektörü destekleyerek hedeflenen büyüme rakamlarına ulaşmış ancak bu arada da dış borçları ve cari açıkları artmıştır. Dünya piyasalarındaki daralma Türkiye'den olan mal taleplerini ve aynı şekilde Türkiye'nin de diğer ülkelere olan mal taleplerini azaltmış, dışa açık olan tüm ülkeler bu krizden etkilenmiştir.

2000-2001 krizlerinden sonra sağlanan siyasi istikrar, IMF kaynaklı bankacılık sisteminde yapılan düzenlemeler, enflasyon hedeflemesine geçilmesi, AB'ne katılım görüşmelerinin başlaması ve mali alanda yapılan yenilikler ekonomik gidişatı olumluya çevirse de 2008 krizinin Türkiye'yi teğet geçmesinde yeterli olmamıştır. Küresel kriz sayesinde belirsizlik ortamı, iç kredi taleplerinde azalmaya sebep olmuş, reel sektör yatırım yapmak yerine nakitte beklemeyi tercih etmiştir. Bankalar yüksek risk sebebiyle kredi verirken daha temkinli olmaya çalışmış, kendileri de dışardan kredi bulmakta zorlanmışlardır. Bu sıkışıklık bankaların kredi hacmini çok düşürmüştü ancak 2000-2001 krizleri sonrasında alınan kararlar ve yasal düzenlemeler Türk bankacılık sistemini sağlamlaştırdığından ABD'deki gibi likidite sorunlarına yol açmamıştır. Ancak ekonomide daralma gerçekleşip, yaratılan katma değer, istihdam ve ihracat azalmış, işsizlik oranları ise çok yüksek rakamlara ulaşmıştır.

2008 krizi sonrası Türk bankacılık sistemine bakıldığında, finans piyasalarına olan güvenin azalması ve beklentilerin belirsizleşmesi ile uluslar arası para ve sermaye hareketleri etkilenmiş, dışardan sağlanan kredilerde azalmaya sebep olmuştur. Bunların yanında özel ve bankacılık kesimindeki risklerin artışı toplumda nakitte kalma isteği yaratmış, takipteki kredilerde artış görülmüş bunlara paralel olarak bankaların da kredi verme isteği düşmüş ve kredi maliyetleri artmıştır. Bu da iç kredi taleplerinde azalmaya neden olmuştur. 2008 krizinde diğer ülkeler piyasa içi ve dışı müdahale yöntemlerini kullanmış, krize karşı kapsamlı yapılandırma paketleri hazırlamışlardır. Türkiye'nin ise diğer ülkeler kadar geniş içerikli ekonomi paketleri kullanmadığı, geçmiş tecrübelerinden dolayı bankacılık kesiminin oldukça temkinli davrandığı görülmektedir.

Kriz sonrası, 2009 yılı ikinci çeyreğine kadar katılım ve yabancı bankalar hariç mevduatlarda artış görülmüşse de o tarihten sonra duraksama yaşanmıştır. Mevduatların krediye dönüşüm oranı 2009 yılında gerilemiş, 2010 Mart ayı itibarıyla toparlanma sürecine girmiştir. Kredi verilerine baktığımızda ise 2009 yılında mevduat miktarları gibi yerinde saymış, 2010 yılına gelindiğinde ise TCMB'nin izlediği politika gereğince faizlerin düşürülmesi, likidite yönetimi kapsamında alınan önlemler, ekonominin iyileşmesi yönünde sinyaller vermiş olup kredilerde artış

sağlanmıştır. Son yıllarda KOBİ kredilerinde artış, bireysel kredilerde azalma ve ticari/kurumsal kredilerde ise değişiklik görülmemiştir. Bireysel kredilerin azalmasıyla, nihai tüketicilerin alım gücünün zayıfladığı söylenebilir. Aynı zamanda takipteki bireysel kredilerde de artış gözlemlenmiştir.

2008 yılı sonunda sermaye yeterlilik rasyosu %18'den %20,6 seviyelerine getirilmiştir. 2010 Mart'ta ise %19,9 gibi dünya ölçeklerine göre oldukça yukarda seyretmiştir. Küresel kriz sonrasında ülkemizde kriz sebebiyle devredilen ya da tasfiye edilen banka olmayıp, değişikliklerin piyasa ekonomisi şartları gereğince ticari ilişkiler amacıyla yapıldığı görülmektedir. Aksine 2010 itibariyle banka şube sayıları artırılmış, buna paralel olarak sektördeki istihdam seviyesi de yükselmiştir. Bankaların, ATM, internet ve mobil bankacılık gibi müşterilere erişim kanallarına yatırımları artırılmış, bankacılık sektöründe kontrollü bir büyüme dönemine girilmiştir. Türk bankacılık sektörü, 2000 ve 2001 krizlerinden aldığı derslerle daha donanımlı ve dayanıklı bir sistem oluşturarak, dünyadaki diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerine de örnek teşkil etmektedir.

2008 yılı kriz dönemiyle piyasada oluşan likidite açığı, 2010 yılına kadar devam etmiştir. Merkez Bankası likiditeyi kontrol edebilmek için piyasaya birer haftalık vadeli repo ihaleleri fonlamaya başlamıştır. Piyasanın ihtiyacının oldukça üzerine çıkıldığı durumlarda ise gün sonunda gecelik vadeli işlemlerle piyasadaki fazla likiditeyi çekmiştir. Yetersiz kalacağını düşündüğü dönemlerde ise bir haftalık vade yerine üçer aylık vadeli repo işlemleri yapmıştır. Likidite fazlası çok yüksek rakamlara ulaştığında bankacılık sistemi kredi verme koşullarını gevşetmiş, likidite açığı arttığında ise kredi koşullarını sıkılaştırıp likidite yönetiminde etkinliği sağlamıştır. 2011 yılına gelindiğinde ise piyasada bollaşan likidite sebebiyle zorunlu karşılık oranları arttırılarak bankacılık sisteminden yaklaşık 40 milyar TL likidite çekilmiştir.

2012 yılı itibariyle piyasalarda normalleşme süreci başlamış ve sonraki süreçte bu durumun korunması hedeflenmiştir. 2013 Mayıs sonrası dönemde küresel para politikalarına dair yaşanan gelişmeler finans piyasalarındaki hareketlerin temel belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde küresel ölçekte neredeyse tüm finansal varlıklarda yeniden fiyatlama yaşanmış ve gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy

akımlarında çıkışlar gözlenmiştir. Bu süreçte TCMB, 1 haftalık repo faiz oranı, faiz koridoru, Türk lirası ve yabancı para likidite politikaları ve zorunlu karşılık araçlarını aktif bir şekilde kullanarak küresel oynaklığın Türkiye ekonomisine olan olumsuz etkilerini sınırlamaya ve enflasyon görünümünde yaşanan bozulmayı gidermeye yönelik politikalar uygulamıştır.⁴⁸

2013 yılı Mayıs ayı sonrasında Türk lirasının değer kaybetmesi enflasyonu ve ekonomik beklentileri olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için 2014 yılı başından itibaren Merkez Bankası sıkı likidite politikası uygulamış, faizler kademeli olarak yükseltilmiştir. Etkileri ise 2015 yılı ekonomisine ancak yansımıştır. Kredi hacmi sıkı para politikasına rağmen kredilerin yıllık büyüme seyri olağan düzeyde olup cari işlemler dengesi iyileşmeye devam etmiştir.

4.2. BASEL III UZLAŞISININ BANKALAR ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ

1970’li yıllardan sonra 1978’de İspanya, 1982’de Meksika, Brezilya ve Arjantin ekonomik krizleri, 1987’de “Kara Pazartesi” olarak bilinen Amerika’daki borsa krizi özünde bankacılık sistemindeki kredilerin geri ödenmemesinden ve ülkelerin cari açıklarının yüksek olması sebebiyle oluşmuştur. Finans piyasaları üzerindeki denetimi ve etkinliği artırmak için Basel I uzlaşısı yaratılmıştır. Başlangıçta etkin bir kredi risk yönetimi hedeflenirken mali krizleri önleyebilmek için zaman içerisinde kapsamı genişletilmiş ve piyasa riski yönetimi üzerine de düzenlemeler getirilmiştir. 1988 yılında Basel I kriterleri ile bankacılık sistemine sermaye yeterlilik oranı kavramı kazandırılmış, finans piyasasındaki kur ve faiz dalgalanmalarına tedbir amacıyla ise piyasa riski ölçüm zorunluluğu getirilmiştir. Basel I’in uygulanması hem ABD’de hem de euro bölgesinde enflasyon ve işsizlik rakamlarını düşürmeye yeterli olmuşsa da 1990’lı yılların sonuna doğru farklı yapıda ekonomik sorunlar oluşmaya başlamıştır.

⁴⁸ TCMB, 2016 yılı Para ve Kur Politikası, Ankara, 9 Aralık 2015, s.3, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d40b6ab8-0f75-4967-92ae20b1fea17bd9/2016ParaveKur.pdf?MOD=AJPERES>, e.t.06.07.2016

Basel I'in yetersizliği, 1997 ve 1998'de yaşanan Asya ve Rusya krizleri ile gün yüzüne çıkmış; küresel etkiye sahip bu krizlerle, ithalat ve ihracat sektöründeki aşırı rekabet; buna bağlı olarak azalan yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesi engellenememiştir. 2004 yılında son şekline kavuşan Basel II kriterleri operasyonel risk kavramını literatüre kazandırarak sermaye karşılığı ayrılmasını ngrmştir. Kamu gözetim denetim sisteminin oluşturularak ekonomideki değişiklikler karşısında mali önlemlerin alınması gerekliliği gündeme getirilmiştir. Basel II kriterlerini uygulayan ülkelerde enflasyon rakamları pek etkilenmemiş, işsizlik rakamlarında ise az miktarda da olsa azalma grlmştir. ABD ve Euro bölgesindeki ülkelerin bütçe açıklarında azalma grlmştir. Ve yine ABD'de sorunlu kredilerde azalma gözlemlenmiş, batan banka ise Basel II'den önce birkaç tane iken Basel II kriterlerinden sonra 2 yıl süresince olmamıştır. Özellikle ABD'de veriler olumlu yönde olsa da parasal genişleme ile beraber konut piyasalarındaki yükseliş, türev ürünlerin yüksek riskli yapıları 2007 yılına gelindiğinde kilit noktasına ulaşmıştır.

2008 yılında yaşanan küresel kriz, gelişen ekonomik yapının aşırı risk barındırdığı, küresel finans piyasalarının ve bankacılık sisteminin etkin bir düzenleme ve denetime ihtiyaı olduğunu ispatlamıştır. 2008 yılındaki kriz incelendiğinde küresel ekonomide likidite yetersizliği sorunu olduğu da ortadadır. Basel I ve Basel II uzlaşları incelendiğinde bankacılık sistemindeki risklerin kontrol altına alınması ve kriz noktasına ulaşmadan uygulanan denetim politikalarıyla etkisiz hale getirilmesi amaçlanmıştır. Ancak gelinen noktada görülüyor ki 2008 Küresel krizinin bedeli çok ağır olmuştur. Bunun nedeni ise likidite yeterliliğinin ve likit varlıkların kalitesinin göz ardı edilmesidir. Bankacılık sektöründe olası olumsuzluklara karşı direnç, bankanın likit pozisyonundaki varlıklarına bağlıdır. Basel III'te, kriz sonrası fark edilen bu tespit üzerine likidite sorununa yoğunlaşılmıştır. Küreselleşme ile çıkmaz içine giren ekonomiler, krizin finans piyasasından reel sektöre sıçramasını engelleyecek olan tek gücün likidite olduğunun farkına varmışlardır.

2008 yılı küresel kriz ve sonrasında uygulanması hedeflenen Basel III kriterlerinin ekonomik etkilerini inceleyecek olursak;

⇒GSYİH verileri 2008 krizi öncesine kadar hem ABD hem de Euro bölgesinde artmaya devam etmiş, krizin etkilerinin yayılmaya başlamasıyla 2009 yılında %2-2,5 aralığında azalma olsa da Basel III kriterlerinin getirilmesiyle artış eğilimine girmiştir.

⇒Enflasyon rakamları uzlaşıdan önce artıyorken, 2009 yılında azalmaya başlamış, uzlaşıdan sonra ise yeniden artışa geçmiştir.

⇒İşsizlik rakamları ise Basel III uzlaşısından önce de sonra da sürekli artmış, 2012 yılı itibariyle %8 civarında seyretmiştir.

⇒Kamu borçlarının GSYİH'ya oranına bakıldığında ise hem ABD hem de Euro bölgesinde krizden önce ve sonra sürekli artış gösterdiği görülmüştür. Bunun temel nedeni de merkez bankalarının piyasaya sürekli likidite sunmalarıdır.

⇒Bütçe açıklarının GSYİH'ya oranına bakıldığında ise uzlaşıdan önce sürekli bir artış gösterdiği, uzlaşıdan sonra ise hem ABD hem Euro bölgesinde azalma eğilimine girdiği görülmüştür.

⇒Faiz oranları ise kriz ve uzlaşının öncesinde %4-5 seviyelerinde iken, sonrasında %1 seviyelerine kadar çekilmiştir. Merkez bankalarının genişlemeci politikaları doğrultusunda faizler düşürülerek piyasa rahat likiditeye kavuşmuş, ekonomik hareketlilik hedeflenmiştir.

⇒Sorunlu kredilerin toplam kredilere olan oranına bakıldığında ise ABD'de kriz öncesi artarken, kriz yılında en üst seviyeye ulaşmış, uzlaşısı sonrasında ise düşüş eğilimi göstermiştir. Euro bölgesinde ise aynı şey söz konusu olmamış sürekli arttığı gözlenmiştir.

⇒Batan banka sayılarına bakıldığında ise ABD'de krizden önceki yıllarda oldukça az iken, kriz yılı ve sonrasında ani yükselişle 150'lere kadar çıkmış; uzlaşısı

sonrası ise sermaye tamponu oluşturulması ve nitelik ve nicelik yönünden yapılandırılmış sermaye yapılarıyla beraber batık banka sayısı azalmaya başlamıştır.

Önceki standartlara göre Basel III kriterlerinin uygulamaya alınmasının zorluğu aşamalı olarak geçişini gerektirmektedir. Temelde Avrupa bankacılık sistemi baz alınsa da, Asya ve Amerika gibi farklı coğrafyalarda da etkin olarak kabul görmesi yeni riskler doğurabileceğinden her bir kriterine geçiş ayrı ayrı test edilmelidir. Basel III ile, farklı yapıdaki ekonomilerde dahi tek bir küresel finansal düzenleme hedeflenmiş, böylelikle ülkeler arası farklılıklar sorun olmaktan çıkarak standart bir finansal çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır.

Günümüze kadar olan finansal kriz dönemleri incelendiğinde bankaların ekonomik gelişmelerin olumlu olduğu dönemlerde kredi arzlarını genişlettiği, hissedarlarına ve çalışanlarına yüksek oranda kâr dağıttıkları, buna karşılık ekonomik gelişmelerin olumsuz olduğu dönemlerde kredi arzını kısırarak reel sektöre kaynak aktarımında kısıntıya gittikleri ve ekonomik büyümenin daha da olumsuz etkilenmesine yol açtıkları görülmektedir. Basel III ile getirilen en önemli husus, bu olumsuzluğun önüne geçilmesini sağlamak üzere “döngüsel sermaye tamponu” ve “sermaye koruma tamponu” uygulamalarının hayata geçirilmesidir. Bu yönüyle bakıldığında Basel III’ün ilave sermaye ihtiyacı doğurmasına bağlı olarak bir dönem için bankaların özkaynak karşılıklarını olumsuz etkileyeceği düşünülse de orta vadede bu belirtilen tedbirler dolayısıyla ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayacağı beklenmektedir. Ayrıca daha güçlü sermaye yapısına sahip bir bankacılık sisteminin makro ekonomik dengelerin oluşmasında daha etkin rol oynayacağı açıktır.⁴⁹

Literatür incelendiğinde Basel III kriterlerinin sebep olabileceği olumsuzluklar ya da yetersiz kalacağı konusundaki endişeler aşağıda sıralanmıştır:

⇒Basel III ile getirilen yüksek sermaye yükümlülüğü büyük bankalar tarafından yerine getirilebilse de küçük ölçekli ve yerel finans kurumları için aynı kolaylıkta olmayacaktır. Orta ve küçük ölçekli bankalar zaten mevcut sermaye

⁴⁹ Eymen Gürel, Esra Burcu Bulguncu Gürel, Neslihan Demir, Basel III Kriterleri, Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, Ocak 2012, s. 26.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/58/1639/17543.pdf> e.t.06.07.2016

miktarlarını korumaya çalışırken karşılık oranlarının yükseltilmesi bankaları sıkıntıya sokacağı düşünülmüştür.

⇒2008’de yaşanan küresel krizde kredi eksikliğinin etkileri gözlenmiştir. Bunun üzerine 2010’da piyasaya likidite enjekte edilmesine rağmen ekonomideki durgunlaşmanın önüne geçilemediği görülmüştür. Basel III ile ana sermaye oranının artırılmaya çalışılması ve tampon sermaye oluşturulması mevcut hareketin tam tersi yönünde bir hamle olacaktır. Bu noktada piyasa verilerine göre karar alınırken çok hassas davranılması gerekmektedir.

⇒Ülkelerin mevzuatlarındaki farklılıklarından ötürü yasal boşluklar mevcuttur. Her yeni uzlaşma uygulama kararı alındığında bu yasal boşluklara doğru sermayenin kayması mümkün olabileceğinden bütün dünyanın ortak bir amaç doğrultusunda Basel III kriterlerini uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. Bu uyumun sağlanamaması literatürde “denetim arbitraji” olarak yer almaktadır.

⇒Basel III kriterlerinin adaptasyon süreci diğer uzlaşılara göre daha geniş bir zamana yayılmış ve kademeli olarak hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Maliyeti düşürmek amacıyla yapılan bu geçiş düzenlemeleri adaptasyon süresini uzatması yönünden olumsuz değerlendirilmiştir.

⇒Basel III kriterlerine yönelik endişelerden biri de bankaların yeni standartlara uyum sürecinde geliştireceği yeni strateji ve kararların ülke ve dünya ekonomisine tahmin edilemeyen olumsuz etkileridir. Örneğin; sermayenin arttırılması amacıyla kar payı dağıtmayıp, daha az sermaye gerektiren bankacılık işlemlerine yönelmeye başlaması gibi uygulamaların bankaların temel görevlerinden uzaklaşmalarına sebep olabileceği öngörülmüştür.

4.2.1. Basel III Kriterlerinin Farklı Bankacılık Sistemleri Üzerindeki Olası Etkileri

Basel III kriterlerinin kararlaştırılmasıyla 2010 yılı itibariyle özellikle ABD ekonomisi olmak üzere Euro bölgesindeki ekonomilerde de iyileştirmeler gözlemlenmiş, piyasalar küresel krizden sonra toparlanma sürecine girmiştir. 2008’de yaşanan küresel kriz, maksimum kar hedeflenirken minimum sermaye ile

çarkın döndürülmeye çalışılması sebebiyle ufak ekonomik dalgalanmaların çok büyük sistematik krizlere yol açtığını, bankacılık sisteminin ise bu krizler karşısında savunmasız kaldığını göstermiştir. Basel III'ün her anlamda yeterli olduğu düşünülmesine de mevcut ekonomik gidişatı düzeltmek adına şimdilik etkili olduğu görülmüştür. Dünyada çeşitli ülke, kurum, kuruluş ve şahısların Basel III hakkında farklı beklentileri ve eleştirileri söz konusudur. Bunları inceleyecek olursak;

⇒2008 yılında yaşanan krizdeki sorunlardan biri risk ağırlıklarındaki kötü dağılımdı. Basel III'e bakıldığında ise bu konuda herhangi bir yenilik getirmeyip daha çok sermaye yeterlilik rasyosu, likidite ve kaldıraç oranlarına yoğunlaşıldığı görülmektedir. Nitekim 2008 krizinde ABD'deki iflas eden bankalardan Lehman Brothers'ın iflas öncesi SYR oranı %11'lerde olmasına rağmen yüksek riskli portföylerin matematiksel hesaplarla ve farklı türev ürünlerin yardımıyla düşük risk grubuna dahil edilmesi SYR'nin yüksek tutulmasına olan güveni sarsmıştır.

⇒Yüksek karlılık ve minimum sermaye amacı taşıyan bankalar için Basel III'ün gerektirdiği ana sermaye ve likidite karşılıklarında artışı sağlamak, bankaların borçlanma araçlarında ve kendi faaliyetlerinde farklılaşmaların olacağını düşündürmüştür. Yüksek riskli kredi gruplarından düşük riskli kamu borçlanmalarına yönelme ihtimalleri yüksek bulunmuştur. Böylesi bir eğilimin artması durumunda ise hem yüksek risk devlet kaynaklarına aktarılmış olacak hem de özel sektörün borçlanma maliyetleri yükselecektir. Kredi faiz oranlarının ve maliyetinin yükselmesi üretim maliyetlerine yansıtacak, bu da üretilen mal ve emtia fiyatlarında artışa sebep olarak enflasyonu artıracak ve ekonomik durgunlaşmaya götürecektir. Bu noktada Basel III'ün uygulamaya alınmadan önce ciddi ekonomik zararlar verebileceği düşünülerek öncelikle ekonomilerin buna hazırlıklı olup olmaması kontrol edilmeli, geçiş süresince gerekli finansal altyapı hazırlanmaya çalışılmalıdır.

⇒Basel III uygulamaları sayesinde, finansal istikrar sağlanması hedeflenirken bankaların sermaye ve likiditelerini artırma yönünde yükümlülükler getirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda söz konusu artışın borçlanma aracılığıyla yapılması yerine mevcut kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması daha maliyetli olacaktır. Bu maliyetleri finanse edebilmek için kredi faiz oranlarını

yükseltip, mevduat faiz oranlarını düşürebilecek, tahsil edilen masrafları artırma yoluna gidebilecektir. Bankaların temel bankacılık faaliyet ve görevlerinden uzak bir anlayış içerisinde bürünmeleri ihtimaller dahilinde görülmektedir. Bu durumda maliyetlerini düşürmenin yollarını arayan bankalar için sermayelerinin verimliliğinin düşmesi kaçınılmazdır.

⇒ Ana sermaye miktarlarının artırılması ve sermaye tamponlarının oluşturulması bankaları, risk ağırlıklı varlıklarını azaltmaya yönlendirecek, yüksek riskli pozisyonlarını kapatmaya sevk edecektir. Sonuç olarak banka kredilerinde azalmaya sebep olacağından denetim arbitrajı kuralına göre kaynakların daha az denetime sahip olan ülkelere kaymasına sebep olacaktır. İstenmeyen sermaye hareketlerine zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Özetle bankaların azalan karlılıklarını aşağıdaki seçenekler aracılığıyla telafi etme yoluna gitme ihtimalleri öngörülmüştür:

- Mevduat faizleri ile kredi faiz oranları arasındaki marjı genişletmek
- Operasyonel maliyetleri azaltmak
- Faiz dışı gelir kaynaklarını artırmaya çalışmak
- Reel sektör faaliyetlerine yönelmek.

Bankaların yukarıdaki çözümlerden hangisini ne derecede tercih edeceği Basel III'ün etkinliğinin sonuçlarının yönünü belirleyecektir. Zira operasyonel maliyetleri azaltmak gibi bir yol seçerken makro ekonomiye olumlu sonuçlar doğurabilir; faiz dışı gelir kaynaklarını artırmaya çalışırken riskli yatırım ürünlerine yönelirlerse bankacılık sistemini daha da zora sokabilirler. Bu noktada ülkelerin ekonomik yapılarına göre hükümetlerin, bankacılık düzenleme ve denetleme kurumlarının, merkez bankalarının ve uluslar arası anlamdaki otoritelerden BIS, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların yol gösterici olmaları yeni küresel finansal krizleri engelleyecektir.

Basel III'ün uygulanmasında zorluklar yaşansa da bankaları ellerindeki kaynakları daha temkinli kullanmaya teşvik edeceğinden uzun dönemde ekonomik istikrarı sağlayabileceği yönünde güçlü kanıtlar bulunmaktadır.

Basel III'ün, bankacılık sistemine getireceği yeni sermaye ve likidite oranları sayesinde döviz kurları, emtia fiyatları ve küresel anlamda oluşan arz talep dengesinde önemli farklılıklar yaratacağı aşikardır. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, etkilerinin, gelişmiş olan ülke ekonomilerine göre daha fazla hissedileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler uygulamaya başlarken daha detaylı incelemeler yaptıktan sonra finansal düzenlemelerini hassas bir şekilde hazırlamalıdır. Finans piyasalarında küreselleşmenin olumlu etkileri ne denli fazla ise riskleri de o denli yıkıcı yapıda oluşmuştur. Bu doğrultuda Basel III kendinden önceki uzlaşılarda olduğu gibi mevcut piyasa için donanımlı kararlar bütünü gibi görünse de yıllar itibariyle ekonominin vereceği tepkilere göre yetersiz kalacağını düşündürmektedir.

Sistemik risklerin önüne geçebilmek için bankaların standart bir sermaye ve likidite oranları ile finansal asgari seviyelerin korunma gerekliliği uzlaşılardan temel düşüncesi olmuştur. Basel III sayesinde, bankacılık sistemi kısa vadeli düşük maliyetli borçlanma araçlarına yönlendirilerek uzun vadeli yüksek riskli yatırımlardan uzaklaştırılan bir anlayışa sahip olmaya zorlanmıştır. İstikrarlı bankacılık sistemi kurularak, maliyetlerin artmasına rağmen uzun dönemde krizlere karşı daha dayanıklı bir bankacılık sistemiyle sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sağlanması amaçlanmıştır.

4.2.2. Basel III Kriterlerinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Olası Etkileri

Basel III kriterlerinin ana amacı finans sektöründe oluşabilecek krizleri minimum düzeye indirerek, kriz sonrası oluşabilecek hem ulusal hem de küresel zararlara karşı bankacılık sistemlerinin dayanıklılığını artırmaktır. Nitekim 2008 krizinde görüldüğü gibi aslında finans sektörünün kilitlenmesinden kaynaklanan krizin etkileri başta ABD olmak üzere Avrupa ve Asya ekonomilerine kadar sıçramış; sadece bankaları etkilemeyip ülkelerin kalkınma ve büyüme rakamlarına da

önemli kayıplar yaşatmıştır. Kriz sonrası süreçte Avrupa bankacılık sistemini güçlendirmek adına Basel III kriterleri oluşturulmuş; bu düzenlemeyi tüm bankacılık sistemlerine yerleştirerek küresel anlamda sermaye yeterliliği ve likidite ölçüm tekniklerine standart getirilmeye çalışılmıştır. Getirilen yeni kriterlerin olumlu yönlerinin yanında bankacılık sistemine ek maliyet oluşturacağı gibi karlılığı da düşüreceği öngörülmüş; bunun sonucunda ise kredi faizlerinin yükseleceği ve bu kredileri kullanan özel sektörün yatırım ve tüketim harcamalarını kısacağı düşünülmüştür. Basel III kriterlerine geçiş düzenlemelerinin gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde dahi büyüme hızını düşürmesi beklenirken; Türkiye’de gelişmiş bir ekonomi olmadığı halde bankacılık sisteminde aynı etkiler söz konusu olmamıştır.

Türkiye’nin geçmişine baktığımızda 2000 Kasım – 2001 Şubat krizleri gibi güçlü bankacılık krizlerini atlattığını görüyoruz. Sonraki süreçte uygulanan finansal yapılanmalar ve BDDK’nın getirdiği zorunluluklar neticesinde bugün hem Avrupa’daki finans sektörüne hem de Asya ülkelerindeki finans sektörüne örnek teşkil edebilecek altyapıya sahiptir. 2010 yılında Türkiye’de sermaye yeterlilik oranının %19 civarında olması, uluslararası oranın çok üzerinde olup Türkiye’nin finansal krizlere karşı oldukça dayanıklı bir duruş sergilediğini göstermektedir. 2008 küresel krizinde tüm OECD ülkelerinin özel bankacılık sistemi kamusal desteklerle finanse edilirken, Türkiye’de böyle bir sermaye desteğine ihtiyaç duyulmaması bankacılık sistemimizin ne kadar ileride olduğunu kanıtı olmuştur. Bu göstergeler doğrultusunda BDDK ve Merkez Bankası’nın görüşüne göre; Basel III kriterlerinin tam anlamıyla ülkemizde uygulamaya geçirilmesi bankacılık sistemimizi, ekonomik kalkınma ve büyüme hedeflerimizi olumsuz yönde etkilemeyecektir. Bu düşüncenin en güçlü dayanağı ise Basel III’ün getirdiği sermaye ve likidite yükümlülüklerinin, Türk bankacılık sisteminde karşılanabilen durumda olmasıdır.

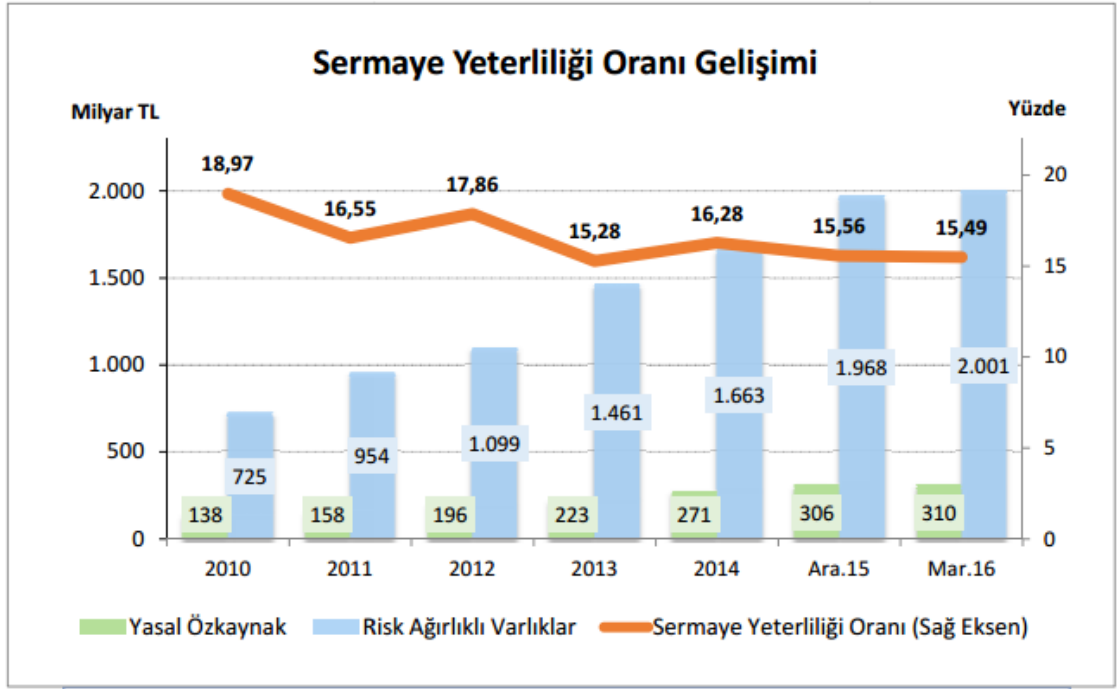
2012 yılında Basel II kriterlerini tam olarak uygulamaya başlayan bankalarımızın özkaynak yapıları incelendiğinde BDDK’nın almış olduğu kararlar doğrultusunda karın belli bir kısmının özsermayeye aktarılmasına başlanmıştır. Özsermaye kalemlerindeki artışlar küresel kriz veya diğer piyasa dalgalanmalarında bankaların finansal sağlamlığının sigortası niteliğindedir.

Tablo 9: Banka Bilançolarında Özkaynak Unsurlarının Gelişimi

(Milyon TL)	2012/12	2013/3	2013/12	2014/3	Değişim (%)			
					2013/3 -2014/3		2013/12 -2014/3	
					Tutar	%	Tutar	%
Ödenmiş Sermaye	54.636	55.043	59.327	59.715	4.671	8,5	388	0,7
Yedek Akçeler	103.641	116.313	122.744	134.393	18.080	15,5	11.649	9,5
Ödenmiş Sermaye Enflasyon Düzeltme Farkı	0	0	0	0	0	-	0	-
Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Farkları	2.738	4.115	2.374	6.906	2.791	67,8	4.532	190,9
Menkul Değerler Değerleme Farkları	15.074	12.820	2.427	2.447	-10.373	-80,9	19	0,8
Dönem Karı (Zararı)	23.523	7.050	24.664	6.069	-980	-13,9	-18.595	-75,4
Geçmiş Yıllar Karı (Zararı)	-17.671	-9.106	-17.813	-7.313	1.793	-19,7	10.500	-58,9
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	181.940	186.236	193.723	202.217	15.981	8,6	8.494	4,4

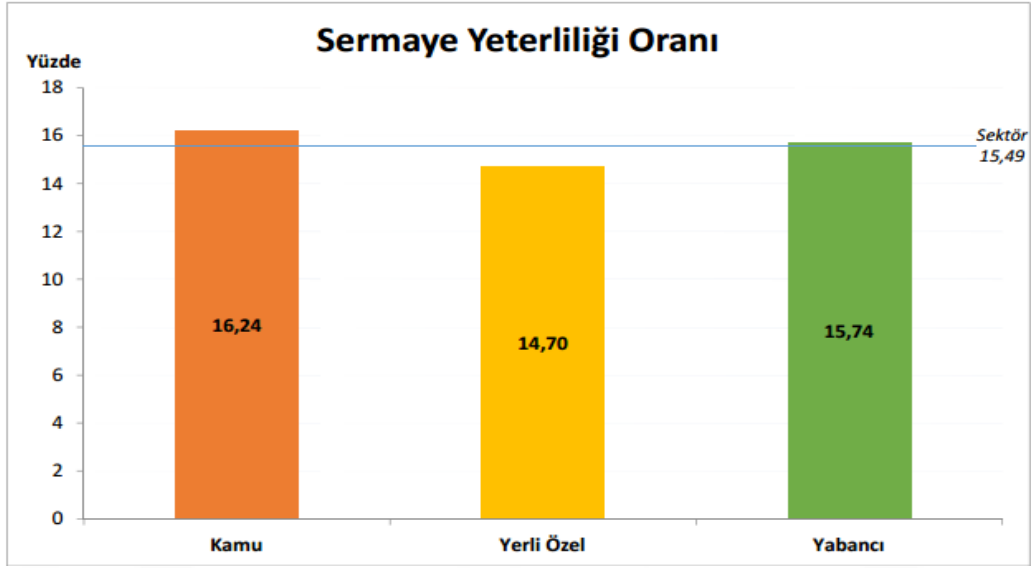
Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Mart 2014,
https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/13131tbs_genel_gorunumu_2014.pdf
e.t.15.07.2016

Sermaye kalemleri incelendiğinde; sermaye benzeri kredilerin oranının düşük, buna karşılık ödenmiş sermaye, kar yedekleri ve dağıtılmamış karların daha fazla paya sahip olduğu görülmüştür. Bu uygulama Basel III uzlaşısında da yer almakta olup özkaynak kalemleri arasında yedek akçelerin payının artırılması kriz dönemlerinde daha dayanıklı sermaye yapısı anlamına gelmektedir. Bu uygulama Türk Bankacılık sektöründe finansal istikrarın sağlandığını göstermektedir. Banka bilançoları incelendiğinde özkaynak karlılığı 2014 yılına kadar artış gösterip, 2015 yılında bir önceki yıla göre siyasi belirsizliklerden dolayı az miktarda azalmış, 2016'da ise bir önceki yılda %2,90 olan seviyeden %3,11 seviyesine gelmiştir.

Grafik 1: Türk Bankacılık Sektörü Sermaye Yeterliliği Oranı Yıllara Göre Gelişimi
Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2016, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/15178tbs_temel_gostergeler_mart_2016.pdf e.t.15.07.2016

Son verilere göre 2016 yılında sektörün sermaye yeterlilik oranının ülkemizde %15,49 olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Basel III kriterleri kararlaştırıldığı yıllarda %18-19 civarında iken 2013 yılında siyasal belirsizlik ve konjonktürel dalgalanmaların etkisiyle %15,28'lere kadar gerilese de gelinen nokta tabloda da görüldüğü üzere olması beklenen orandan oldukça yüksektir.

Grafik 2: 2016 Yılı Banka Gruplarına Göre Sermaye Yeterliliği Oranı
Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2016, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/15178tbs_temel_gostergeler_mart_2016.pdf e.t.15.07.2016

Türkiye’deki sermaye yeterlilik oranları banka sahiplik durumuna göre gruplandırıldığında ise kamu bankalarının sermaye yeterlilik oranlarının %16,24, yabancı sermayeli bankaların ise %15,74’lük payla sektör ortalamasının üzerinde olduğunu görüyoruz. Özel sermayeli bankalarda ise %14,70 olarak gerçekleşmiştir.

BDDK, Basel III kriterlerine geçiş düzenlemeleri olarak “Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik” ile “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” adı altında iki düzenlemeyi 01.01.2014 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 05.09.2013 tarihli 28756 sayılı resmi gazetede yayımlamıştır. Bu yönetmeliklere göre asgari sermaye yeterlilik oranı %8 olarak yer almış değişikliğe gidilmemiştir. Ancak; %8’lik oranın alt oranlarından asgari çekirdek sermaye yeterliliği oranı %4,5(Basel III kriterlerine göre 2014 yılı asgari seviye %4) ve asgari ana sermaye yeterliliği oranı %6 (Basel III kriterlerine göre 2014 yılı asgari seviye%5,5) olarak belirlenmiştir. Yapılan düzenlemelerden sonra 2014 yılı Mart ayı verilerine baktığımızda ana sermaye yeterliliği oranı %13,4, çekirdek sermaye yeterliliği oranı ise %13,5 olarak gerçekleşmiştir.⁵⁰ 2012-2014

⁵⁰ BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü- Mart 2014, sayı:2014/2, s.34, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/13131tbs_genel_gorunumu_2014.pdf, e.t.10.07.2016

yılları itibariyle özkaynak dağılımında ödenmiş sermaye ve yasal yedeklerin sürekli artış gösterdiğini söylemek mümkün. Sermaye kaynakları arasında ödenmiş sermaye ve yasal yedeklerin en yüksek paya da sahip olmaları Türk bankalarının sermaye yapılarının kalitesini göstermektedir. Bu veriler olması istenen rakamların oldukça üzerinde olup Türkiye’de Basel III kriterlerinin bankacılık sektöründe olması beklenen olumsuz etkilerin yaşanmadığını ve Türkiye ekonomisinin bu düzenlemelere hazırlıklı olduğunu kanıtlar düzeydedir.

Türkiye, ABD ve Avrupa ülkeleri arasında, sermaye yeterlilik oranı ve özkaynakların toplam aktiflere oranı açısından en yüksek orana sahip ülkeler arasındadır. Türk bankacılık sektörünün yeterli sermayeye sahip olduğu ve borçluluk oranının da düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Basel III kriterlerinin tam anlamıyla uygulanmaya başlamasından sonra ABD ve Euro bölgesindeki ülkelerde bankaların özkaynak ihtiyacı artacağından beklenen kredi faizlerindeki artış, kredi maliyetlerinin yükselmesi ve bunun özel sektöre yansımaları enflasyonu artırarak ekonomik daralmaya sebep olacaktır. Küresel anlamda ekonomideki bu daralmadan, veriler doğrultusunda, Türkiye etkilenmeyecek olup zaten bankacılık sistemindeki sermayenin asgari seviyenin üzerinde olması sebebiyle yeni özkaynak ihtiyacı doğurmayacaktır. Türkiye’nin, durumu lehine çevirebilmesi mümkündür. Türkiye’de diğer ülkelere kıyasla düşük faiz uygulanması ve üretim maliyetlerinin düşük olması sebebiyle küçük ve orta ölçekteki işletmelerin diğer ülkelerdeki rakiplerine göre avantajlı konuma geçmesi beklenmektedir. (Basel III’ün KOBİ’lere etkisi)

BDDK’nın belirlediği “Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamında yabancı para likidite yeterlilik rasyosunun asgari %80, toplam likidite yeterlilik rasyosunun ise %100 olması gerekmektedir. Buna ilaveten likit varlık ve nakit girişlerinin, nakit çıkışlarına bölünmek suretiyle hesaplanması gerektiği belirtilmiştir. Basel III kriterlerinden LCR hesaplamasında kullanılan bazı kalemler ile Türk bankacılık sistemindeki likidite hesaplama yöntemleri karşılaştırıldığında yüksek miktarda benzerlik bulunmaktadır.

2011 yılında Türkiye’de Basel III kriterleriyle ilgili BDDK tarafından verilen konferansta şu şekilde açıklanmıştır: “Örneğin, LCR düzenlemesinde istikrarlı mevduat için %5 istikrarlı olmayan mevduat için ise %10 kaçış oranı öngörülmektedir. Bizim düzenlememizde ise bahse konu kalemlere karşılık gelen kaçış oranları fonlamanın gerçek kişilerden veya şirket ve diğer kesimlerden sağlanmasına bağlı olarak %20 -%30 ve 30%-50% aralığında belirlenmiştir. Benzer şekilde kamu kağıtları Basel-III kapsamında likit aktifler içerisinde %100 dikkate alınırken, Kurumumuz düzenlemesinde bunlar için %5’lik bir kesinti uygulanmaktadır. Kurumumuz düzenlemesinin her alanda daha ihtiyatlı olmamakla birlikte cari düzenlememizin ülkemiz koşulları ile uyumlu olduğunu değerlendirmekteyiz. Cari uygulamamızda Basel-III ile getirilen Net İstikrarlı Fonlama Rasyosuna (NSFR) benzer bir rasyo bulunmamaktadır. Bahse konu oranın yapısal olarak özellikle mevduata dayalı fonlamaya önem vermesi ve kısa dönemli piyasa kaynaklarına aşırı bağımlılığı caydırmayı hedeflemesi göz önünde bulundurulduğunda, Türk bankacılık sektörü için bir standart rasyo olarak uygulanmaya başlanmasının önünde ciddi bir engel bulunmamaktadır.”⁵¹

Bunların yanında net istikrarlı fonlama oranı (NSFR) uygulamasının 01 Ocak 2018 tarihi itibarıyla uygulamaya alınacak olması bankalar üzerinde baskı yaratacaktır. Finansal kesimin likit yönetim kapasitesini bir miktar sınırlandıracağı düşünülse de özsermayenin dayanıklı yapısının güvenilirliğini artırabilmek adına zorunlu tutulmaktadır.

Türkiye’de 2008 krizinden önce uygulanmaya başlamış olan likidite rasyo oranları, sermaye yeterliliği rasyosu, kar dağıtımının izne tabii olması ve karşılık oranlarına ilişkin düzenlemeler BDDK’nın proaktif önlem alma yeteneğinin göstergesi olmuş sürdürülebilir finansal istikrar için doğru analiz ve çıkarımların yapıldığını göstermiştir.

⁵¹ İhsan Uğur Delikanlı, Basel III: Uluslararası Bankacılık ve Finans Sisteminin Yeni Mimarisi ve Türk Bankalarına Etkileri Konferansı, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/9812iir_konusmametnif.pdf, e.t.10.07.2016

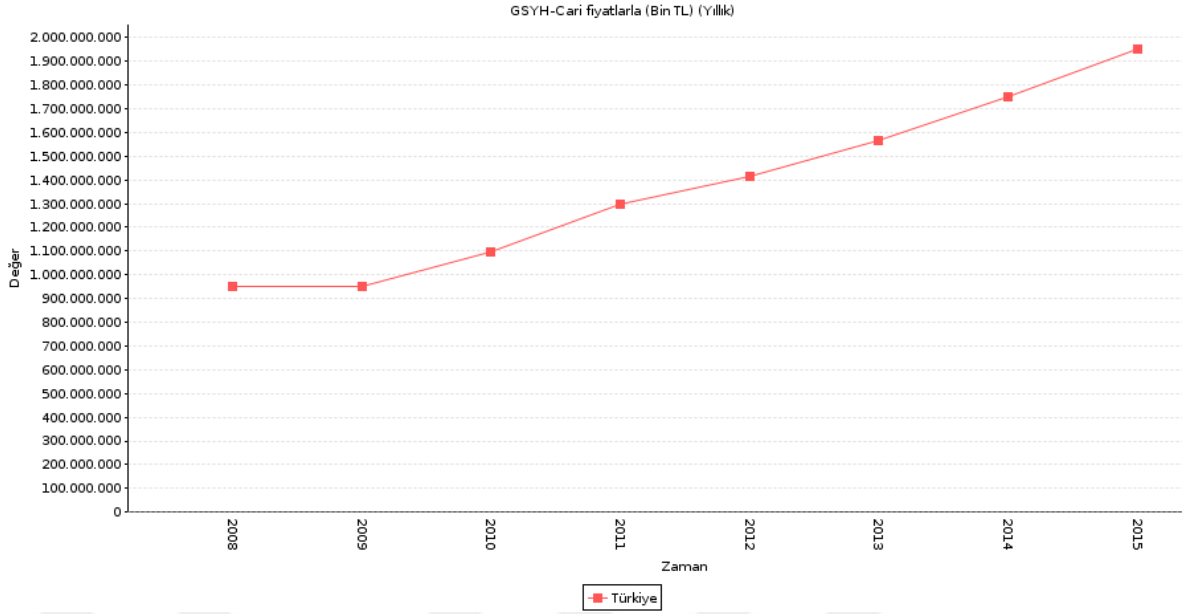
Tablo 10. 2016 Yılı Bankacılık Bilanço Büyüklükleri

VARLIKLAR	Tutar (Milyar TL)	Değişim (%) Bir Önceki Yıl Sonu
Nakit ve Nakit Benzeri Kalemler*	170	12,6
Zorunlu Karşılıklar	206	-0,1
Krediler	1.512	1,8
Takipteki Alacaklar (Brüt)	51	8,2
Menkul Değerler	331	0,3
Diğer Aktifler	189	2,0
Toplam Aktifler	2.408	2,1
YÜKÜMLÜLÜKLER		
Mevduat	1.274	2,3
Bankalara Borçlar	361	-0,1
Repo İşlemleri	160	1,9
İhraç Edilen Menkul Kıymetler	95	-3,0
Özkaynaklar	273	4,1
Diğer Yükümlülükler	245	4,7
Toplam Yükümlülükler	2.408	2,1

*Nakit, Merkez Bankası, Para Piyasası ve bankalardan alacaklar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır.

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2016, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSSGG/15178tbs_temel_gostergeler_mart_2016.pdf e.t.15.07.2016

Türkiye’deki bankacılık sistemi bilanço verileri incelendiğinde dayanıklı bir özsermaye yapısı, sağlıklı ve normların oldukça üstünde bir likidite görünümü, düşük kaldıraç oranı ve mevduat ağırlıklı fonlama yapısı olduğu söylenebilir. Bugün gelişmiş ülkelerde bankaların kredi arzında yaşanabilecek sıkıntılar tartışılırken, Türkiye’de ise artan kredi hacminin ne şekilde sınırlandırılabilceği düşünülmektedir. Türk bankacılık sistemindeki bu yapı aynı zamanda bankaların piyasa değerlerinde de artışa sebep olup, BIST’te endeksi büyük ölçüde etkileyen banka hisselerinin uzun vadede sürekli yukarı yönlü hareket etmesine yardımcı olmuştur.

Grafik 3: GSYH Verilerinin Yıllara Göre Değişimi
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>, e.t.16.07.2016

Türkiye'nin büyüme verilerine de bakacak olursak 2008 yılında küresel finansal krizin etkisiyle duraksama yaşamış olsa da ilerleyen yıllarda GSYH'nın sürekli artış gösterdiğini söyleyebiliriz. 2010 ve 2011 yıllarında büyüme hızının %8 olduğu, küresel finans ve Euro krizleri, Suriye ve Irak'taki savaşlar ve iç politik sorunlar nedeni ile 2014 yılında %3 oranında büyüme olduğunu söyleyebiliriz. 2015 yılında ise %4 büyüme kaydedildiğini görüyoruz. Bu rakamlardan ulaşılan sonuç; Basel III kriterlerine geçiş sürecinin etkilerinden ziyade, tamamen siyasi veya dış ekonomik unsurlar sebebiyle ekonomik büyüme hızımız değişmektedir. Zaten bankacılık verilerinde de Basel III'ün beklenen olumsuz sonuçlarına rastlanmamış olup Türkiye'nin bu süreci başarılı bir şekilde sonuçlandırabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada bankacılık sistemindeki riskler detaylı olarak tanımlanmaya çalışılmış, bunların içinden likidite riskinin bankacılık krizlerinde payının oldukça büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda likidite kavramı detaylı olarak araştırılmış, hesaplama yöntemleri ve likidite riski yönetimi kapsamlı olarak incelenmiştir.

Bankacılık faaliyetleri yürütülürken bilançonun aktif-pasif kalemleri arasında meydana gelen vade uyumsuzluğu, aktif kalitesindeki bozulmalar, donuk aktiflerin artışı, beklenmeyen mevduat çıkışları, faiz tahsilatlarındaki ve karlılıktaki azalmalar, ulusal veya uluslararası krizler nedeniyle likidite riski oluşabilmektedir. Söz konusu durumlarda nakit ihtiyacı arttığından bankaların ödemelerini ve yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmaları likidite kavramının bankacılık faaliyetleri açısından hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Günümüzde finans piyasalarının serbestleşmesiyle, küreselleşmenin getirdiği piyasaların tek bir pazar haline dönüşmesi, bir ülkede oluşan ekonomik olumsuzluğun çok hızlı ve etkili bir şekilde diğer ülkelere yayılmasına sebep olmuştur. Finansal ürünlerin çeşitliliği, türev ürünlerin yapılarının karmaşıklığı ve teknolojik gelişmeler bankacılık sektöründe de riskleri çeşitlendirmiş, her bir risk unsuruna yapılan müdahalenin farklı ekonomik olumsuzluğa yol açabileceği görülmüş ve krizlerin oluşumlarının tek bir nedenden meydana gelmediği sonucuna ulaşılmıştır. Finans sektörünün temelini oluşturan bankalar için de aynı durum geçerli olup, riskler karşısındaki dayanıklılığını, sağlamlığını ve gücünü besleyen en önemli hususun likidite durumu olduğu kanısına varılmıştır. Son yıllarda yaşanan krizlerde ister küresel anlamda olsun, ister ulusal anlamda olsun; önemli düzeyde likidite boşlukları olduğu görülmüş ve finans sektörü çok yüksek maliyetlere katlanmak zorunda kalmıştır.

Finans piyasalarındaki krizlerin reel sektöre yayılmaması ve risklerin azaltılması adına uluslararası düzeyde uyumluluğu artıran, bankacılık sistemlerinin

olası risklere karşı direncini destekleyen kriterler Basel I-II-III olarak anılmış, zaman içerisinde değişen koşullar ve risklere göre şekillendirilmiştir. Basel kriterlerinde bankacılıkta sermaye yeterliliği konusunda standart sağlanmaya çalışılmış, risk yönetimi uygulamalarının etkin bir şekilde uygulanmasının yolları araştırılarak, denetim ve gözetim zorunlulukları getirilmiştir. Basel I’de kredi riskine odaklanılmışken, Basel II’de operasyonel riskler de göz önünde bulundurularak risk hesaplamaları yapılmıştır. 2008’de ABD’de patlak veren küresel kriz sonrası ise Basel III ile likidite riskine yoğunlaşmış, sermaye yeterlilik rasyosuna ilaveten likidite rasyoları (LCR ve NSFR) oluşturulmuştur. Bunların yanında Basel III, bankacılık sistemine, daha yüksek miktarda ve nitelikli sermaye kavramını, kaldıraç rasyosunu, sermaye yedekleri ve sermaye tamponu uygulamalarını, karşı taraf riskine ilişkin sermaye uygulamalarında değişiklikleri getirmiştir.

Basel komitesine göre likidite riski yönetimi, yönetim kurulu ve üst düzey yöneticilerin denetiminde, uygun strateji ve politikaların belirlenmesi, güvenilir bir ölçüm, hesaplama, izleme, raporlama ve kontrol sisteminin bütünleştiği bir süreç olarak tanımlanmıştır. Basel III ile etkin likidite riski yönetiminin bankaların kendi iç yönetmelik ve uygulamaları sayesinde olabileceği belirtilerek; dış etkenler nedeniyle veya belirsiz bir şekilde bozulan nakit akışının devamlılığının sağlanabilmesi için bankaların likidite riski yönetim çerçevesi oluşturması beklenmektedir. Güvenilir bir likidite yapısı için; yüksek kaliteli likit varlıklardan oluşan bir sermaye tamponu oluşturulması, beklenmedik durumlarda olası nakit ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere acil durum planları oluşturulması, bilanço kalemlerindeki performansın değerlendirilerek, iç maliyetlerin belirlenmesi, nakit akışlarının kısa ve uzun vadeli, kişi ya da kurum bazlı gibi farklı değişkenlerle stres testlerine tabii tutulması öngörülmüş; bu araştırmaların sonucunun bankaların üst karar mercilerine raporlanarak uygun risk yönetim planlarının oluşturulması kanaatine varılmıştır.

Basel III uzlaşısının getirdiği bu yeni düzenlemelerin bankalarda maliyeti artırıcı etki yaratacağı açıktır. Ancak Türkiye, 1 Kasım 2006 tarihinde, BDDK tarafından yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” sayesinde Basel III

kriterlerinin getirdiği likidite karşılama oranı ve sermaye düzenlemelerinden bazılarını zaten kullanmaya başlamıştır. Bu kapsamda Türk bankacılık sistemi için diğer ölkelerdeki kadar maliyet oluşturmayacaktır. Basel I'den itibaren %8 olarak belirlenen sermaye yeterlilik rasyosu, BDDK tarafından %12 olarak hedeflenerek Türk bankalarının 2008 krizinde daha az zarar görmelerinde etkili olmuştur. Türkiye'de bugün %15 seviyelerinde olan sermaye yeterlilik rasyosu Türk bankacılık sektörünün sağlıklı ve güvenilir bir altyapıya sahip olduğunu göstermektedir. Sermaye yeterlilik rasyosunun alt sınıra yaklaşma ihtimali düşünöldüğünde de bankaların sermaye artırımına giderek önlem alması uygun olacaktır. Bankaların sermaye yapıları incelendiğinde ana sermaye rakamlarının katkı sermaye rakamlarından büyük olması da ayrıca olumlu yorumlanmaktadır.

Sonuç olarak Basel III kriterlerinin dünya ekonomilerine etkilerine kıyasla Türkiye'de beklendiği kadar kötü sonuçlar doğurmayacağı 2016 yılına kadar elde edilmiş verilerden anlaşılmaktadır. Türk bankacılık sektörü, Basel III uygulamaları adına başarılı olmasıyla diğer ölkelere örnek teşkil edecek düzeydedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alpago H., **IMF-Türkiye İlişkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul,2000
- Altıntaş A., **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2006
- Babuşçu Ş., **Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi**, Akademi Yayınları, Ankara. 2005
- Candan H., Özün A., **Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II**, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009
- Powell A., **Basel II and Developing Countries: Sailing through the Sea of Standards**, Universidad Turcuato Di Tela and The World Bank, 2004
- Şakar H., **Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi**, Mida Institut Bankacılık Eğitim Dizisi No:5, 2002
- Şıklar İ., **Finansal Ekonomi**, 1. Baskı, TC. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2004
- Tekeli İ., İlkin S., **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama**, İletişim Yayıncılık, Ankara,1997
- Yıldırım B.D., **Türkiye'nin Finansal Piyasa Likiditesi Ölçümü Ve Analizi**, Central Bank Review, Cilt no:11, Sayı:1 (Ocak 2011) s.14

Sürekli Yayınlar

Akan N.B., **Likidite Riski Ölçümü**, Bankacılar Dergisi, Sayı 66, 2008, s.75

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2011b, **Denetim Otoriteleri ve Düzenlemeler ve Uluslararası Kuruluşların Çalışmaları**, Risk Bülteni, Sayı: 10, Ankara, Nisan 2011, s.1-6

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2011c, **Uluslararası Kuruluşların Çalışmaları**, Risk Bülteni, Sayı: 11, Ankara, Temmuz 2011, s. 7 -8

Çelik F., **Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metotları**, İktisat Dergisi, Eylül 2011, s.62

Gürel E., Gürel E. B., Demir N., **Basel III Kriterleri**, Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, Ocak 2012, s. 26.

Karaca S., Uğur A., **Bankacılık Sektöründe Risk ve Karlılık Analizi**, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV) , sayı:3, 2008, s.126

Oskay S., **Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, Cilt:7, No:10, 2000, s.12

Rodoplu G., Ayan E., **Basel II Uzlaşısında Piyasa Riski Yönetimi ve Türkiye Açısından Faiz Riskine İlişkin Bir Uygulama**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, s.11

Teker S., Akçay B., **Value at Risk Computations under Various Models and Stress Testing** , Journal of Transnational Management Development, sayı:9, 2004

Türkiye Bankalar Birliği Yapısal Faiz Oranı Çalışma Grubu, **Basel II Yapısal Faiz Oranı Risk Modelleri**, Bankacılar Dergisi, Sayı 58, 2006, s.65

İnternet Yayınları

BDDK, **Sorularla Basel III**, Ankara: BDDK Risk Yönetimi Daire Raporu, Aralık 2010,

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_1_2010_.pdf, e.t.08.05.2016

BDDK, **10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)**, Ocak 2005, s. 2,

https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/125010_Soruda_Basel-II.pdf, e.t.30.04.2016

BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü- Mart 2014**, sayı:2014/2, s.34,

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/13131tbs_genel_gorunumu_2014.pdf, e.t.10.07.2016

BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri**, Mart 2016,

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/15178tbs_temel_gostergeler_mart_2016.pdf, e.t.15.07.2016

Delikanlı İ.U., **Basel III: Uluslar arası Bankacılık ve Finans Sisteminin Yeni Mimarisi ve Türk Bankalarına Etkileri Konferansı**,

https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/9812iir_konusmametnif.pdf, e.t.10.07.2016

Kutlu M., **Bankacılık Sektöründe Piyasa Riskleri**,

<http://www.riskonomi.com/wp/?p=366>, e.t.21.11.2015

Küçüközmen C., Mazıbaş M., Yüksel A., **Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı**

(Basel II), s:4, www.bddk.org.tr/turkce/basel/basel/Impact-Studies.pdf, e.t. 30.04.2016

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **2016 yılı Para ve Kur Politikası**, Ankara, 9

Aralık 2015, s.3, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d40b6ab8-0f75-4967-92ae-20b1fe17bd9/2016ParaveKur.pdf?MOD=AJPERES>, e.t.06.07.2016

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Finansal İstikrar Raporu, Finansal İstikrar**, Aralık2010,Sayı:11,s.58
http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b3118f7c-cd44-4883-86cc-68fa682ca2e1/Fir_TamMetin11.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTW-ORKSPACEb3118f7c-cd44-4883-86cc-68fa682ca2e1 e.t.14.05.2016

Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>, e.t.16.07.2016

Diğer Kaynaklar

Arıcan T., **Basel III Uzlaşısı Kapsamında Bankalarda Likidite Riski Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Yansımaları**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013

Arslan İ., **Bankacılıkta Likidite Riskinin Yönetilmesi ve Türkiye Uygulaması**, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2010

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik”**, Son Güncelleme: 23 Ekim 2015, Sayı:29511

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik”**, 2012

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”**, Son Güncelleme: 28 Haziran 2012

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **“Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmelik”**, Son güncelleme 21 Mart 2014, Sayı:28948

Bankacılık Kanunu (5411 Sayılı Kanun), Resmi Gazete, 25983, 1Kasım 2005, Md.48/1

Değirmenci N., **Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş**

Eldemir E., **Bankalarda İç Kontrol Sistemi ve Risk Yönetimi**, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2015

Erdem E., **Para ve Banka**, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F, Kayseri, 2006, s.240.

Işık A., **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılığında Kredi Riskinin Seçilmiş Finansal Değişkenlerle İlişkisinin Lojistik Regresyonla İncelenmesine Yönelik Bir Uygulama**, Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014

Köçer G., **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Finansal İstikrar İçin Önemi**, Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2010

Küçüközmen C., **Basel II, Üçüncü Yapısal Blok (Pillar 3): “Piyasa Disiplini”**, BDDK Araştırma Dairesi Araştırma Raporları, Ankara, Aralık 2004

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, **Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi**, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003

Yüksel A., **Basel II’nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri**, BDDK Araştırma Dairesi Raporları, Sayı:4, Ağustos, 2005

Yüzbaşıoğlu A.N., **Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi**, Risk Yönetimi ve Gözetim Teknikleri Dairesi Başkanı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Risk Yönetimi Konferansı, Risk Yöneticileri Derneği – Finans Dünyası, 16 Ocak 2003, İstanbul, s.12.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılı Mersin'in Tarsus ilçesinde doğdum. İlk ve ortaokul eğitimimi Tarsus'ta tamamladım. Lise eğitimimi İçel Anadolu Lisesi'nde 2006 yılında tamamladım. 2010 yılında ise İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye bölümünden mezun oldum. Üniversite öğrencilik yıllarımda yaz dönemlerinde T.C. Merkez Bankası ve Garanti Bankası'nda stajerlik yaptım. 2009-2011 yılları arasında Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. 'de gişe yetkilisi olarak görev aldım. 2011 yılı Nisan ayında ise halen devam etmekte olduğum Vakıflar Bankası T.A.O.'na geçiş yaptım. Gişe ve operasyon sorumlusu olarak çalışmakta olup yetkili yardımcısı ünvanına sahibim. Sermaye Piyasası Kurulu'nun vermiş olduğu Düzey 3, Kredi Derecelendirme ve Türev Ürünler Lisansım mevcut.

Özel ilgi alanlarım, genel anlamda seyahate çıkmak, koşu ve yoga türlerindeki spor faaliyetleri olup; kariyer anlamında ise türev ürünler, yatırım araçları ve finansal analizlerdir.

Yabancı dilim, orta seviyede İngilizce'dir.

Gizem YENİGÜN